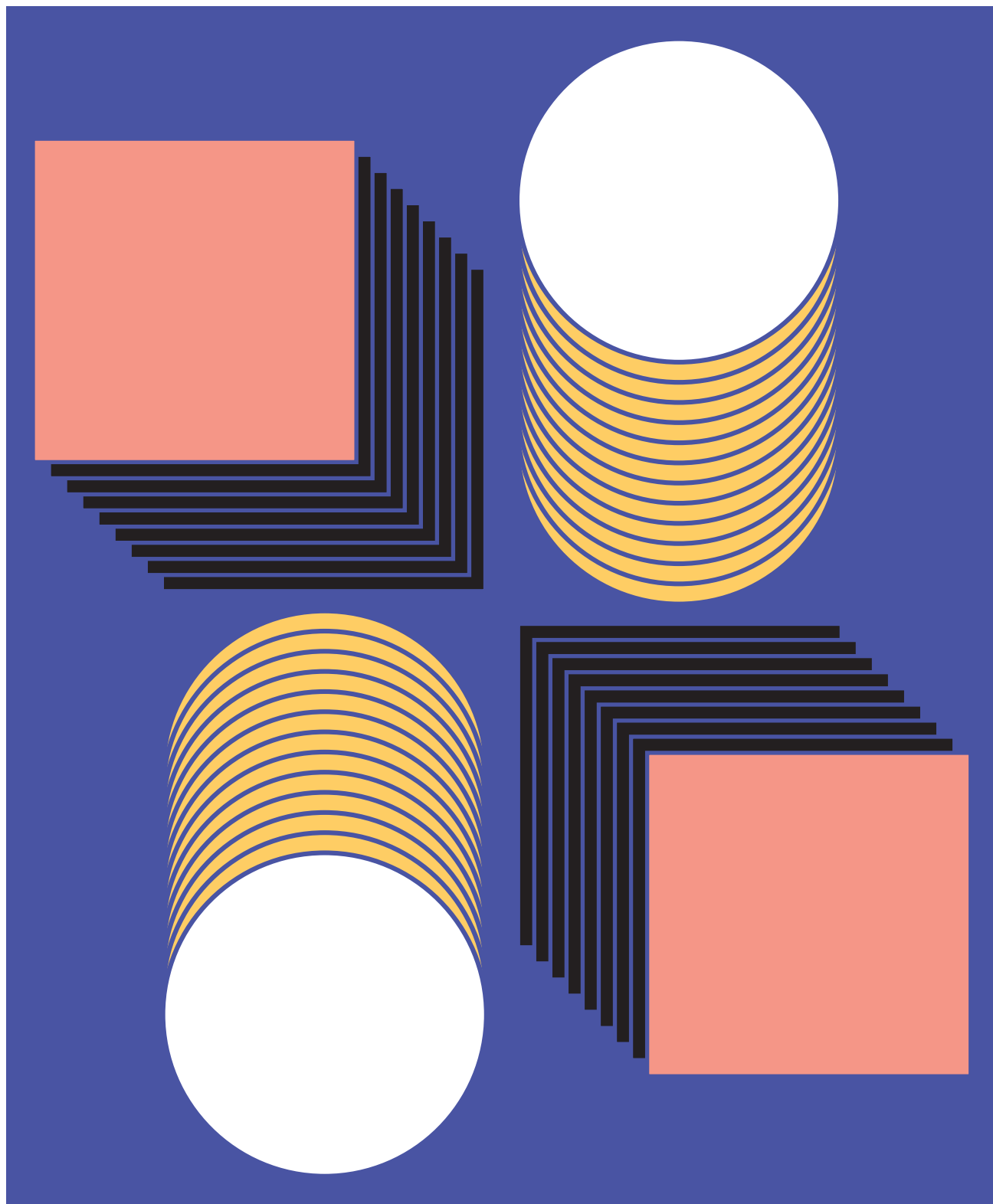

Fundació
ROCA GALÈS
CATALUNYA
rocagales.cat

Cooperació - Medi ambient - Benestar social

El somni que sorgeix una vegada i una altra és l'ideal cooperatiu

Editorial

PALANQUES DE CANVI, TRACCIÓ DE FUTUR

L'economia social i solidària creix, arrela i es diversifica, però no de forma homogènia. L'ESS no ha aconseguit tenir la mateixa presència que seria desitjable en tots els sectors productius. Encara avui és un ecosistema sense prou influència per penetrar en àmbits tan diversos com la indústria o les noves tecnologies.

La pressió del capital, però també l'estructura econòmica de cada demarcació, en condiciona el ritme d'expansió. Així, mentre al cinturó metropolità neixen espais de cotreball que apleguen cooperatives vinculades als serveis, la comunicació, l'habitatge o la dependència, en els municipis rurals les experiències pivoten entorn de l'agroecologia o el consum de proximitat. Cada municipi té les seves necessitats, si bé la tendència de l'ESS és articular un model on les alternatives intercooperin a fi que arreu del territori es desplegui una proposta de canvi sistèmic.

En aquesta perspectiva són bàsics els organismes sorgits a mesura que el moviment s'ha consolidat i, en conseqüència, ha guanyat capacitat d'interconnectar. Es veu en els projectes que promouen les energies netes, la mobilitat sostenible o l'accés a un habitatge digne. També, en el sector educatiu, cultural o alimentari, les iniciatives s'escampen en una dinàmica concatenada sota l'influx d'aquests nodes de coordinació, dels quals destaquen la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), la Xarxa d'Economia Solidària (XES), la Xarxa d'Ateneus Cooperatius (XAC), la Fundació Roca i Galès o la Fundació Seira.

El cinquè número de la nova etapa de Nexa radiografia la manera amb què aquestes organitzacions ajuden, faciliten, acompanyen i són el catalitzador de moltes de les experiències cooperatives que es duen a terme a Catalunya. Són espais que alberguen centenars de projectes i d'on se'n deriven vies de finançament, formacions, assessoraments i debats, així com protocols d'actuació i reglaments interns. En efecte, són palanques perquè l'economia social i solidària vagi modulant la seva proposta en coherència amb els principis transformadors del cooperativisme: governança horitzontal, respecte pel medi ambient, paritat de gènere, representació de persones migrades i racialitzades, enfocament interseccional i altres pràctiques que ajuden a avançar cap a una economia popular, democràtica, diversa i inclusiva.

En les següents pàgines, desgranem aquest procés en què la concertació públic-cooperativa-comunitària facilita el creixement de l'economia de base cooperativa. Alhora també n'analitzem les contradiccions i les potencialitats amb vista a transitar d'una economia especulativa, depredadora i fomentada en el lucre privat, a una economia que, a més de superar les crisis i assolir rang de llei, sigui una font de desenvolupament al servei de l'equitat, la justícia social i les necessitats dels individus i els pobles.

FOMENT COOPERATIU

3. EDITORIAL

Palanques de canvi,
tracció de futur

6-10. DE PORTES QUE ES TANQUEN I FINESTRES OBERTES

Marta Pérez Reponsable de comunicació, premsa i sistemes de l'Observatori del Deute en la Globalització (ODG)

Josep Nualart Investigador en energia i clima de l'Observatori del Deute en la Globalització (ODG)

24-27. ATENEUS, PERIFÈRIES O LA LLUITA CONTRA LES DESIGUALTATS

Irene Moulas Psicòloga social comunitària, sòcia de la cooperativa Etcèteres

28-31. EL MÓN RURAL, TERRENY FÈRTIL PER AL COOPERATIVISME

Ivet Eroles Escriptora, poetessa i periodista

44-49. POLS COOPERATIUS: ÀGORES DE CREACIÓ I RESILIÈNCIA

Roser Gamonal Fotògrafa

50-53. ESCOLES COOPERATIVES: L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA DES DE LA BASE

Sheila Vilaseca Mediadora escolar, comunitària i organitzacional

66-69. DRET A LLEI: UN MARC PER POSAR EL COOPERATIVISME AL CENTRE

Amàlia Garcia i Fargas Periodista, sòcia de la cooperativa La Sembra

70-73. EL MOVIMENT COOPERATIVISTA INTERNACIONAL: RESILIÈNCIES DIVERSES

Marina Reig Economista feminista, sòcia de la cooperativa La Clara Comunicació

12-17. ATENEUS COOPERATIUS A CATALUNYA: PALANQUES PÚBLIQUES AL SERVEI DE LA DEMOCRÀCIA ECONÒMICA

Jordi Estivill Sociòleg, cooperativista, membre de la XES i fundador del Grup d'Estudis Socials i de RIPESS-Europa

Iván Miró Sociòleg i soci de la cooperativa La Ciutat Invisible

32-35. DONES, ATENEUS I COOPERATIVES: PRESENÇA REAL O RELATIVA?

Irina Illa Politòloga i activista social

36-39. LA TRANSFORMACIÓ SOCIOECONÒMICA, UN RAIG D'ESPERANÇA PER UN FUTUR JUST I DIGNÈ

Amàlia Garcia i Fargas Periodista, sòcia de la cooperativa La Sembra

54-56. UNA ONADA CULTURAL QUE POSA EN SOLFA L'ECONOMIA SOCIAL

Joan Bernà Periodista i politòleg, vinculat a diversos projectes comunitaris de Barcelona

58-61. ENTREVISTA JEAN-LOUIS LAVILLE

Jordi Estivill Sociòleg, cooperativista, membre de la XES i fundador del Grup d'Estudis Socials i de RIPESS-Europa

74-77. ENTREVISTA BEÑAT IRASUEGI

Carla Liébana Periodista, responsable de comunicació de LaCoordi - Comerç Just i Finances Ètiques

78-81. CAN BATLLÓ: CONSTRUINT SOMNIS ENTRE MAONS

Judit Vela Periodista, especialitzada en gènere i tècnica de comunicació en el tercer sector

18-23. ENTREVISTA ALBA ROJAS

Àlex Romaguera Periodista, coordinador de la revista Nexe

40-43. QUI BRESSOLA L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA?

Júlia Gamissans Periodista

62-65. COPRODUCCIONS O LA FORÇA DEMOCRÀTICA DE LA GESTIÓ MANCOMUNADA

Marta Molas Sòcia de la cooperativa La Clara Comunicació

82-85. PARLEM D'ALLÒ QUE ANOMENEM LA CONDICIÓ HUMANA?

Ignasi Franch Periodista cultural i crític cinematogràfic

La pandèmia de la Covid va obrir oportunitats de canvi que s’han anat tancant amb la tornada a la “normalitat”. Necessitem obrir finestres de canvi real per a una transició ecosocial justa.

Text: Marta Pérez i Josep Nualart

DE PORTES QUE ES TANQUEN I FINESTRES OBERTES

Des de l’any 2020 fins avui, la pandèmia ha provocat gairebé 30.000 morts només a Catalunya —més de 110.000 a tot l’Estat espanyol— i uns 6,5 milions arreu del món. Ha comportat l’hospitalització de milions de persones i la saturació dels sistemes sanitaris de molts països, alhora que ha agreujat situacions d’escassetat material i d’accés a serveis bàsics a indrets, sobretot del sud, ja prou castigats per les desigualtats causades pel sistema capitalista global.

També ha provocat patiment psicològic i físic (angoixa, por, estrès posttraumàtic...), i ha aguditzat

els episodis d’egoisme i acaparament, com la compra massiva de paper de vàter, que va inundar les xarxes socials. Afloraven sentiments contradictoris, entre la burla i aquella miqueta d’angoixa de ser l’única que no estava omplint el rebost. A més a més, la covid ha produït un aïllament obligatori que, quan s’ha tornat al ritme accelerat del capitalisme, en alguns moments era desitjat.

A banda de totes aquestes conseqüències negatives, la crisi de la covid també ens ha obert portes que avui, malauradament, es comencen a tancar. Ens va

permetre aturar-nos i parar l’economia productiva, aquella que se’ns ven com a essencial, la del PIB. Tret dels hospitals, el sector sanitari i altres activitats que —aquest cop sí— se’ns revelaven com a essencials (les cures, l’alimentació, la higiene, els serveis socials, les emergències i algunes indústries...), el ritme es va reduir.

També amb la pandèmia, les restriccions van fer disminuir l’activitat als aeroports de les grans ciutats (al mes d’abril de 2020, El Prat tenia un 95 % menys de vols respecte a l’any anterior), a més del trànsit per carretera, mentre que els ports de Barcelona o Venècia es despertaven deserts de grans vaixells i creuers. Fins i tot, durant el 2020 i bona part del 2021, van disminuir els índexs de contaminació atmosfèrica. A escala mundial, les emissions de CO₂ van arribar a fer-ho un 5,6 %, tal com detalla un informe de l’OMM (Organització Meteorològica Mundial).

En els moments més durs del confinament, van

sorgir xarxes de suport mutu a barris i municipis, que oferien ajuda a la gent gran i als col·lectius en situació de vulnerabilitat. Igual que van aparèixer xarxes d’aliments per qui no podia accedir a uns serveis socials saturats, i centrals autogestionades de compra directa a productores locals, que estaven patint les conseqüències del tancament. Al mateix temps, emergia una gran solidaritat amb el personal sanitari i, en general, una crida a defensar el sistema públic de salut, molt tensat per la pandèmia.

A mesura que el confinament es va relaxar, els espais públics i naturals es van començar a omplir; la gent quedava per passejar i no només per consumir en un bar o una terrassa. Semblava, doncs, que alguna cosa estava canviant, perquè a ciutats turístiques com Barcelona, el veïnat va recuperar aquells carrers i aquelles places que eren prohibitius durant els mesos de major pressió turística. De fet, els comerços locals, la restauració i fins i tot el turisme de proximitat van

sostenir millor els mesos de pandèmia que no pas els dedicats al turisme de masses.

A banda d'això, l'Estat va arribar a pagar els sous a qui la pandèmia no permetia treballar. Una prova pilot del que podria ser una renda bàsica universal garantida, la qual cosa demostra que, quan hi ha voluntat política, les coses es poden fer. De fet, els ERTO van ser un coixí per una economia molt especialitzada i concentrada en un sector terciari no essencial, que durant el tancament va patir un veritable cop dur.

LA TORNADA A LA “NORMALITAT”

Malauradament, el lema: “No volem tornar a la normalitat, perquè la normalitat era el problema” —força present en pintades als carrers de les grans ciutats— només era un sentiment minoritari. O això va semblar per la rapidesa que vam interioritzar la recuperació dels ritmes accelerats i les preocupacions de la vida anterior a la pandèmia. El capitalisme tornava amb força per recuperar la seva hegemonia en la vida social i econòmica; i aquelles coses que creïem que havien vingut per quedar-se, van començar a perdre força.

Alhora, les institucions polítiques i econòmiques no van perdre temps i el juliol de 2020 ja anunciaven els “grans plans de recuperació econòmica”, coneguts com els fons Next Generation EU. Uns fons públics que es presentaven com la gran salvació a la crisi social i econòmica que havia provocat la pandèmia i que, per als estats membres, havien de servir per reactivar i modernitzar l'economia en clau “verda” i “digital”.

Però res d'això ha passat. En lloc de premiar les estructures públiques i comunitàries que havien sostingut socialment la pandèmia, els fons europeus han falcat i reforçat el sector privat, especialment mitjançant els PERTE, grans col·laboracions publicoprivades on el sector públic assumeix els riscos i les empreses es queden amb els beneficis. Parlem, entre d'altres, del finançament de projectes d'infraestructures i reformes de grans dimensions en sectors claus de l'economia com l'energia, el transport, l'automoció, l'agricultura, el turisme, etc. Aquells on empreses com Repsol, Iberdrola (amb el consorci SHYNE Spanish Hydrogen Network) o Volkswagen i Seat (amb el consorci Future: Fast Forward) s'enduran milers de milions de diners públics. De fet, ja hi ha 11 PERTE aprovats que rebran 32.293 milions d'euros en subvencions.

A més, aquests diners, que sumen 140.000 milions d'euros, arriben condicionats, ja que la meitat seran en forma de préstecs, és a dir, deute, que haurem de retornar, i d'això a casa nostra ja en tenim força experiència. Com hem comprovat, el deute es retorna a costa de retallades i d'afeblir un sistema públic que —dit de passada— no ha demostrat estar en el seu millor moment

durant la pandèmia. Sense oblidar que les reformes socials i econòmiques proposades pel govern de Pedro Sánchez han de rebre el vistiplau de la Comissió Europea, per tal d'obtenir el següent pagament dels fons Next Generation EU. De fet, la Comissió Europea ja es va encarregar el passat 2021 de fiscalitzar la reforma laboral i la de les pensions.

UNA REACTIVACIÓ QUE APUNTALA EL CAPITALISME VERD

Com apuntàvem abans, els fons Next Generation EU havien de servir per a una recuperació econòmica que fos “verda i digital”. Aquests eren els objectius marcats en el Pacte Verd europeu, l'estratègia que els països han adoptat per reduir les emissions i arribar a la neutralitat climàtica. Unes línies d'acció que estan alineades amb els objectius de l'Acord de París i que es basen en la implementació d'energies renovables per descarbonitzar els diferents sectors de l'economia, sobretot aquells que són més dependents dels combustibles fòssils i més intensius en emissions de CO₂.

Concretament, els fons europeus indicaven que el 37 % de les inversions havien d'estar dirigides a la transició ecològica i havien de complir amb el criteri de “no causar dany significatiu al medi ambient”. Oferien, doncs, la possibilitat de finançar amb diners públics la transició energètica a través de la implementació massiva d'energies renovables.

A la pràctica, però, això no ha passat. El Pacte Verd europeu, acompanyat dels discursos per la recuperació econòmica i la transició verda, s'ha convertit en l'excusa perfecta per tenyir de verd les tesis del capitalisme. S'ha apostat fermament en el poder corporatiu i la tecnologia sense qüestionar-se si l'actual model de transició energètica, que requereix una quantitat ingent de matèries primeres, respecta els límits biofísics del planeta.

Així doncs, ens trobem amb un ecoblanqueig a gran escala per part de les grans empreses. És el cas d'energètiques com Iberdrola, que fa anuncis sobre la neutralitat climàtica i la necessitat de preservar el medi ambient mentre apareix com a responsable en 13 conflictes socioambientals en països del sud global.

El mateix ha succeït en el terreny de la transició energètica: hem vist l'arribada de megaprojectes renovables arreu del territori català i a la resta de l'Estat espanyol, els quals s'estan ubicant a zones rurals amb poca població i molts terrenys agrícoles, ja que és més barat que el terreny industrial.

D'aquesta manera, comarques com l'Anoia, la Segarra, el Matarranya o el Baix Aragó s'estan convertint en territoris de sacrifici per satisfer les necessitats energètiques dels grans centres de consum energètic,

tant de Catalunya i l'Estat espanyol, com també, a causa de la crisi energètica actual, del centre i nord d'Europa. Cal recordar que gran part d'aquests megaprojectes renovables es troben en mans de les empreses de l'oligopoli energètic espanyol (Iberdrola, Endesa, Naturgy, E.ON i EDP), les quals tenen la capacitat tècnica per presentar projectes de grans dimensions amb poc temps, fet que les assegura captar els milers de milions d'euros del fons Next Generation EU.

EL VEÏNAT, DE NOU DESPOSSEÏT DEL TERRITORI

A la destrucció del territori per part d'aquests macroprojectes energètics, s'hi suma ara els impactes que torna a provocar el turisme. Aquest va ser un dels sectors més afectats per la covid, la qual cosa, per alguns territoris molt massificats, va suposar la recuperació per part del veïnat d'alguns espais que generalment es veien privats per l'ús intensiu de visitants.

Doncs bé: si el retorn de l'aviació i el trànsit s'ha

manifestat amb índexs de contaminació iguals que els previs a la pandèmia, en el sector turístic la tornada a la “normalitat” ha anat en la mateixa direcció. Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística corresponents a juliol de 2022, Catalunya ha rebut 2,47 milions de turistes, una dada superior a la del mateix mes de 2019, i en el conjunt de l'Estat, la xifra ha superat els 12,3 milions, un 1,4 % més que els volums registrats abans de la pandèmia.

No és estrany que, amb previsions encara més optimistes, un altre dels sectors més contaminants, el dels creuers, estigui cantant victòria. Tal com ho corrobora un estudi de l'associació alemanya Nabu, els grans vaixells de passatgers, lluny de complir amb les mesures per adaptar-se a l'emergència climàtica, continuen provocant uns índexs de contaminació molt elevats per l'ús de fuel pesant. Només cal veure les dades d'aquest juliol passat: van arribar fins a 347.969 turistes, molt a prop dels comptabilitzats el 2019.

Aquí cal reconèixer que el turisme de masses no ha

tornat per si sol, sinó que hi ha qui defensa i promou aquest model a costa d'esprémer el territori. I és que, un any després de l'aturada del sector de l'aviació i malgrat les alertes en relació amb l'emergència climàtica i la necessitat de reduir les emissions, el govern de la Generalitat, acompanyat d'altres grups polítics i empresarials, va promoure el setembre de 2021 l'ampliació de l'aeroport del Prat del Llobregat, per convertir Barcelona en un dels hubs intercontinentals d'Europa. Per si algú s'havia fet il·lusions que la pandèmia canviaria alguna cosa, van venir a dir-nos que el capitalisme estava més viu que mai.

Almenys, però, aquesta ofensiva va tenir una resposta històrica al carrer. Milers de persones van manifestar-se aquell mes als carrers de Barcelona i del Baix Llobregat contra l'ampliació d'aquesta infraestructura, així com mesos després ho van fer en oposició als Jocs Olímpics d'hivern als Pirineus. Un altre intent desesperat dels governs català i aragonès de posar aquests territoris en el mapa de l'economia capitalista global, venent-nos al millor postor a canvi de patrocini milio-naris, economia del totxo i treball precari. Per sort, les dues apostes van ser rebutjades en mobilitzacions, en un clam que es resumeix en el següent plantejament: necessitem inversió, infraestructures i energia, però no a costa de destruir el territori ni de promoure el monocultiu turístic i d'esdeveniments.

LES FINESTRES DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

En general, no es pot negar que la pandèmia de la covid ha estat un sotrac. Ens ha desgastat, aïllat i ha afeblit les xarxes de quotidianitat i també la mobilització social, alhora que la societat civil organitzada no ha tingut la força suficient per mantenir aquelles portes d'oportunitat obertes. De nou, el capitalisme ha sabut empescar-se-les per sortir reforçat i, com s'ha vist, aspira a continuar creixent i assegurant la seva competitivitat en l'economia global.

Però no tot està perdut. Tot i el reflux i les portes tancades, sí que hi ha coses que han vingut per quedar-se: la certesa que la societat respon on no arriba la institució; el convenciment de la necessitat d'uns serveis públics forts, de qualitat i universals; el consens sobre les activitats essencials i la seva defensa i protecció; i la resposta unànime de "la vida abans que el capital".

Per tant, malgrat tot, el capitalisme verd encara troba resistència en el moviment ecologista, que pren força en l'àmbit local, mentre que les organitzacions feministes i antiracistes continuen lluitant contra les ofensives del sistema patriarcal i racista i les que defensen els drets socials, polítics i humans encara

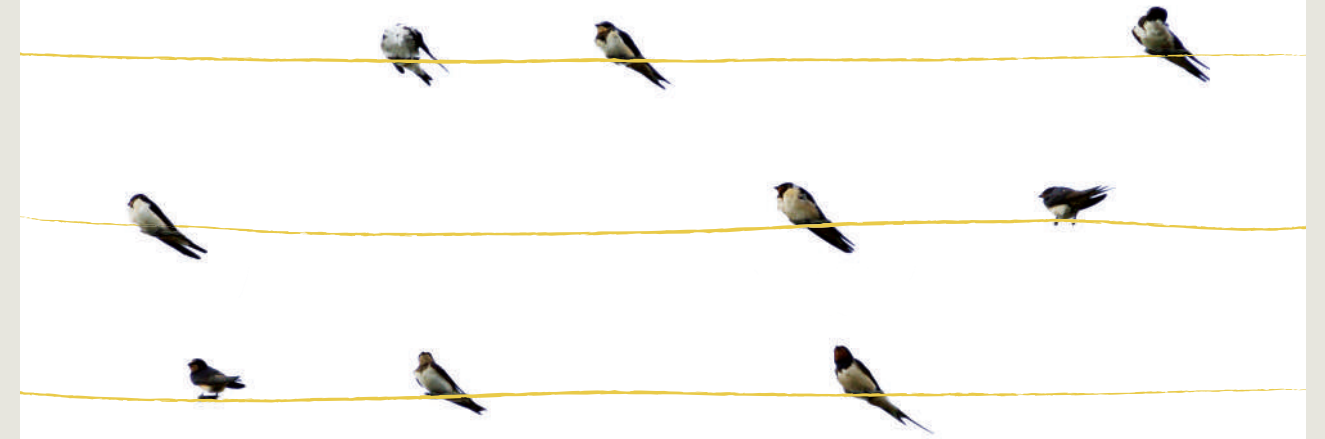
fan el seu paper, més necessari que mai, en aquests moments d'incertesa. El moment actual requereix, doncs, que l'acció col·lectiva i les passes transformadores conflueixin. I és aquí, enfront del cop de porta del capitalisme a les oportunitats de canvi, que l'economia social i solidària, les cooperatives de treballadores, les de consum, però també les organitzacions de base, els ateneus, les associacions i entitats, han d'obrir de bat a bat les seves finestres. Finestres que, més enllà del canvi individual en les pràctiques i el consum, mirin cap a una transformació integral, un model de país que recuperi les sobiranes populars dels béns comuns, cuidi el territori i treballi per no deixar ningú enrere.

Això ens obliga a repensar el model econòmic, també en clau ecofeminista, pel qual resultarà indispensable reconèixer, visibilitzar i incloure les cures i les tasques reproductives en les polítiques econòmiques i socials. I és que, amb la pandèmia, hem vist que la nostra economia s'ha pogut mantenir perquè milers de dones s'han fet càrrec de la cura dels infants, de les persones malaltes o de qui més ho necessitava. Han estat sobretot les dones les que han ocupat els llocs de treball més exposats al virus, al sector públic, a la sanitat, i l'atenció a les persones. Una experiència que, com a societat, no hauríem d'oblidar, tot i que el capitalisme (ara verd) les ignori, perquè són les feines que ens permetran transitar cap a societats més justes.

Així doncs, l'economia social i solidària, en el seu sentit més ampli, ha de continuar apostant per enfortir la proposta d'economia transformadora fora del seu espai de confort, fora de les convençudes. Ha de poder tenir veu allà on es decideix sobre la transició ecosocial per tal que aquesta sigui justa, responsable i atengui les desigualtats amb els països del sud global. En definitiva, ha de poder contribuir a articular un model de país basat en les premisses dels ecofeminismes, que retorni el valor a les activitats essencials, com són l'agricultura, la ramaderia, la pesca i una indústria que respongui als serveis bàsics. Un país, per tant, que es deslligui d'un model productiu caduc i dependent dels combustibles fòssils, que, com hem constatat, amb l'emergència climàtica, té els dies comptats.

Finalment, la pandèmia ens ha demostrat que no existeix cap mesura econòmica que no sigui "possible", sinó que, quan la situació ho requereix, es posen a l'abast mesures "excepcionals" que pal·lien els sotracs. Potser és temps d'exigir que la renda bàsica universal o la fiscalitat justa siguin la norma, i deixem de banda les respostes a curt termini, sobretot tenint en compte que els moments excepcionals seran la constant. Uns moments que requeriran tota la nostra creativitat, coneixement i capacitat d'articular lluites compartides amb tots els sectors, des del suport mutu i la solidaritat. Ens hi posem?—*

Assegurem l'economia social i solidària

Descobreix les assegurances ètiques i solidàries

Amb Arc Cooperativa pots fer un consum responsable tot impulsant el mercat social

www.arc.coop

ATENEUS COOPERATIUS A CATALUNYA:

PALANQUES PÚBLIC- COOPERATIVES AL SERVEI DE LA DEMOCRÀCIA ECONÒMICA

Sorgits a l'influx de les lluites i alternatives locals, els ateneus cooperatius neixen per facilitar la formació de cicles econòmics centrats en les necessitats humanes, socials i ecològiques del país. Mentre dinamitzen i enxarxen les diferents experiències arreu del territori, afronten el repte de contribuir a la transició ecosocial i a un nou sistema de desenvolupament i governança socioeconòmica.

Text: Jordi Estivill i Ivan Miró

Si els cicles econòmics, els moviments socials i les polítiques públiques han incidit històricament en l'evolució de l'economia social i solidària (ESS) catalana,¹ la crisi del 2008 va activar una nova etapa en aquest àmbit socioeconòmic. No tant perquè es produís una correlació entre la crisi i l'auge immediat de les cooperatives, sinó perquè va suscitar una politització social expressada fortament en termes territorials.

Així, el 2011, més de cent cinquanta municipis catalans van comptar amb expressions locals d'un moviment, el 15M, que va qüestionar la política i l'economia hegemòniques. D'aleshores ençà, es va iniciar una onada de participació socioeconòmica en iniciatives que proposaven alternatives als models denunciats pel 15M, com el cooperativisme d'energies renovables, les finances ètiques o els equipaments de gestió comunitària. Aquesta empenta va ser recollida el 2012 per la primera Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC), organitzada per la Xarxa d'Economia Solidària (XES). Amb milers de visitants, va ser la primera manifestació col·lectiva de l'inici del dinamisme de l'ESS.

Poc després, les organitzacions de l'ESS van intensificar la incidència sociopolítica. La Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) va promoure el programa 'Municipi Cooperatiu', amb una trentena d'ajuntaments. I entre 2013 i 2014, la XES va treballar una proposta de Llei d'ESS, responnent a l'ebullició de l'economia solidària que havia merescut una resolució del Parlament.²

Estancat aquell projecte, i en previsió que el cicle 'crisi-mobilització' tingués traducció municipalista, es va adaptar la proposta i es van dissenyar les 14 Mesures per la Democràcia Econòmica Local, amb el propòsit d'impulsar "un nou desenvolupament local coparticip de la democratització econòmica en marxa". Una alternativa a la "concertació publicoprivada" que animava els municipis a democratitzar la política econòmica a partir de l'ESS i la "concertació públic-cooperativa-comunitària".

L'ECLOSIÓ D'UN NOU ACTOR

A partir de 2015, i recollint aquelles propostes, es va produir una onada de polítiques locals on nombrosos municipis catalans van passar a promoure la diversitat d'iniciatives de l'ESS, tant socioempresarials com comunitàries. A més de cooperatives, societats laborals, associacions i fundacions socials, es van reconèixer com part de l'ESS horts i equipaments comunitaris, monedes socials, finances ètiques o el procomú digital.

Aquelles polítiques van ser pioneres en prendre aquest concepte ampliat com a referent, anticipant la futura Llei catalana d'ESS. El 2020, en van definir les bases com "un àmbit de desenvolupament econòmic específic" que "democratitza totes les fases del cicle econòmic", "és generadora de béns i serveis socialment útils" i "prioritza la satisfacció de les necessitats i les aspiracions de les persones que en són membres, així

com les de les seves comunitats”.³ Amb el lideratge inicial de Barcelona, Santa Coloma de Gramenet, Badalona i Sabadell, l'onada va ser articulada per la Xarxa de Municipis per l'ESS, que avui reuneix una cinquantena de localitats catalanes.⁴

El vessant nacional de les polítiques catalanes d'ESS va començar el 2016 quan la Direcció General d'Economia Social va recollir la Resolució 17/XI del Parlament de Catalunya “sobre la situació d'emergència social, la reactivació econòmica, la gestió pública i la necessitat d'una resposta institucional”. Amb l'objectiu de “promoure la creació de noves cooperatives i societats laborals, especialment per part de joves i persones aturades”, va decidir articular tres línies de subvenció: la Xarxa d'ateneus cooperatius (XAC), els Projectes Singulars i la coordinació i difusió de projectes d'ESS, inclosos els postgraus universitaris.

Inspirant-se en les experiències anticipades pel moviment, com Labesoc, Labcoop, Coòpolis o Sin-crocoop, i promovent-ne la universalització, la política dels ateneus cooperatius (AC) es va concretar amb la creació de dispositius territorials adreçats al foment del cooperativisme. Els ateneus, “espais de referència al territori que fomenten l'aprenentatge, la reflexió col·lectiva, la cooperació i la transformació social, cap a un model socioeconòmic sostenible i centrat en les persones”, rebien l'encàrrec d'agrupar entitats per acompanyar la creació i consolidació de projectes, a partir d'una carta de serveis i unes pràctiques orientades a la intercooperació, l'enxarxament i la dinamització territorial.

Des d'aleshores, han sigut 360 entitats públiques i socials les que s'han aplegat arreu del país per contribuir a enfortir l'activitat econòmica, crear llocs de treball i promoure “relacions socioeconòmiques col·lectives, democràtiques, justes i solidàries”. No només han dinamitzat l'ESS als seus territoris, també han contribuït a transformar l'estructura econòmica del cooperativisme, fomentant-ne l'agrupació territorial, enxarxant actors locals i promovent sectors estratègics per la transició ecosocial.⁵

UNA REALITAT EMPELTADA AL TERRITORI

Els ateneus cooperatius es despleguen en vuit regions: l'Alt Pirineu i Aran, Barcelona ciutat, Barcelona regió, Camp de Tarragona, Terres Gironines, Catalunya Central, Lleida/Ponent i Terres de l'Ebre.⁶ Però, arran de les diferents convocatòries, n'han acabat operant catorze, dos dels quals són de ciutat (Barcelona i L'Hospitalet de Llobregat), un supramunicipal (Barcelonès Nord), quatre comarcals (Baix Llobregat, Vallès Occidental,

Vallès Oriental i Maresme) i set supracomarcals (Alt Penedès i Garraf, Terres Gironines, Ponent, Alt Pirineu Aran, Catalunya Central, Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre).

D'aquesta manera, i com s'apuntava a la primera convocatòria, la rellevància territorial dels ateneus els ha anat aproximant al desenvolupament local (DL): “les empreses cooperatives contribueixen a promoure un desenvolupament local basat en una economia sostenible i d'arrelament al territori”. De l'encreuament entre cooperativisme i DL, doncs, l'ateneu naixia com a “centre cooperatiu de proximitat” per fomentar “el desenvolupament de l'activitat econòmica en els territoris en el marc de l'economia social i les cooperatives”. Per tant, tot i les premisses comunes,⁷ s'obria la porta a la singularització de la política pública, a partir d'una diagnosi de potencialitats i necessitats socioeconòmiques de cada territori: “cada AC ha de dissenyar i implantar la metodologia que consideri més adequada basant-se en el seu coneixement de les característiques del territori, dels sectors econòmics i socials i de les persones a qui ha d'atendre”.

En paral·lel al seu arrelament, els AC també rebien el mandat de conformar una xarxa a nivell català (XAC) que recollís “les actuacions que s'impulsen als territoris” i facilités l'intercanvi d'experiències. Així, mentre emergia la diversitat d'enfocaments territorials, es construïa una visió del desenvolupament local de base cooperativa al conjunt del país, sintetitzada en una *missió* (“construir un model socioeconòmic basat en els principis del cooperativisme i en la col·lectivitat autoorganitzada per garantir una societat justa, solidària i de persones lliures”) i uns *objectius* (“crear relacions socioeconòmiques col·lectives, democràtiques, justes i solidàries per als territoris de referència, contribuir a l'enfortiment i el creixement de l'activitat econòmica així com a la creació de llocs de treball de qualitat”). Altres fites, com “conèixer i dinamitzar els sectors socioeconòmics estratègics del territori”, o “crear mercat social als territoris de referència”, apuntaven —més enllà de la creació de cooperatives— a una visió estratègica d'un desenvolupament econòmic transformador.

Ara com ara, i després de diverses convocatòries, la intercooperació territorial s'ha revelat com un element estratègic pel desenvolupament del cooperativisme, com ho demostra la creació de cooperatives de treball “en comarques on hi tenien escassa presència”.⁸ Entre 2017 i 2020 s'havien constituït 741 noves cooperatives, i durant l'any 2020 havien participat 18.802 persones en les activitats dels AC catalans. manera Així doncs, si el 2016 existien 4.000 coopera-

tives, a finals del 2021 n'hi havia prop de 5.000. Un ritme de creació que no s'observava des de 1996.⁹

DINÀMIQUES INSPIRADORES DE CANVI

Entre les dinàmiques que els AC generen amb vista a un desenvolupament econòmic transformador, cal destacar les taules territorials, espais de participació oberts als actors institucionals, econòmics i socials del territori. Aquestes trobades poden ser representatives, informatives i, en alguns casos, cerquen la presa de decisions, vehiculen diagnòstics i propostes de desenvolupament territorial en clau públic-cooperativa-comunitària, i inspiren eines de governança i planificació democràtica de l'economia local i comarcal.

Els AC també fomenten la localització productiva i l'articulació territorial dels diferents processos econòmics, als quals han contribuït les xarxes territorials prèvies, fossin XES locals, cooperatives actives a Coop57, la FCTC o el moviment comunitari. Tots aquests àmbits d'actuació han ajudat a l'emergència de molts ateneus —amb desdoblaments no exempts de friccions— que han contribuït a consolidar noves estructures econòmiques sorgides a partir dels “Cercles”,¹⁰ siguin xarxes sociopolítiques de XES locals o comarcals, ecosistemes cooperatius locals (circuitos territorials distribuïts d'intercooperació socioeconòmica) o pols cooperatius (“concentració d'iniciatives de l'ESS en un mateix equipament”).¹¹

Una altra gran aportació dels AC ha estat impulsar sectors estratègics ecosocials, com ara l'alimentació ecològica, la mobilitat i la logística sostenible, la transició ecològica i energètica, la democratització de les cures, la cultura cooperativa, l'habitatge cooperatiu, l'economia circular, la tecnologia lliure o l'educació. A una promoció inicial generalista, que atenia les demandes de constitució de cooperatives i obeïa a una voluntat de democratització econòmica, s'hi han incorporat la detecció de necessitats/oportunitats en sectors concrets per fomentar-hi, proactivament, la constitució de noves cooperatives. Una estratègia de transició social, ecològica i feminista de l'estructura econòmica contraposada al desenvolupament capitalista que privilegia circuits globals.

De la mateixa manera, alguns AC van participar en les xarxes de suport mutu i van promoure iniciatives per afrontar les conseqüències de la COVID-19. És el cas del Fons Cooperatiu per l'Emergència Social i Sanitària, que va donar suport a projectes que responien a la crisi en àmbits com l'alimentació, el material sociosanitari o les cures. Amb tot, val a dir que, més enllà dels indicadors previstos en l'Ordre, el compromís comunitari dels ateneus presenta límits

si no incorporen a la seva governança els actors de la comunitat local o pràctiques econòmiques comunitàries. En aquest sentit, alguns d'ells han integrat iniciatives d'economia popular i comunitària sorgides de l'autoorganització de persones d'origen migrant i sobre la base de la lluita antiracista.¹²

REPTES I OPORTUNITATS DE FUTUR

L'Ordre dels Ateneus Cooperatius de 2021 ha significat la consolidació del programa, que va passar d'annual a triennal. Aquesta llei buscava caracteritzar els ateneus com a dispositius per la “creació de xarxes de treball territorial” amb “plantejaments estratègics de desenvolupament econòmic”. Aquest desenvolupament ha sigut possible a mesura que ha incorporat els ecosistemes cooperatius locals, els sectors estratègics, els circuits curts, els béns comuns i la gestió públic-cooperativa¹³. En aquestes millores ha ajudat la maduració de la XAC i la seva aposta per un canvi socioeconòmic postcapitalista.

No obstant això, encara queden alguns reptes polítics, econòmics i jurídics per tal de consolidar els AC com a agents clau d'un desenvolupament econòmic transformador. Això passa per diversificar-ne el finançament, i establir convenis i mecanismes estables de concertació amb l'administració pública.

D'entre tots els reptes, però, destaca la necessitat de comptar amb una forma jurídica pròpia i associada a la tradició cooperativista. I és que fins avui, per voluntat de la Direcció General, els AC són “xarxes d'entitats” amb acords d'intercooperació, una fórmula que n'ha permès una composició oberta i flexible, però que en dificulta la consolidació política i econòmica.

Ara, després de diverses convocatòries, cal activar formes jurídiques i societàries que enforteixin els AC, tot desplegant una classe de cooperativa prevista a la Llei de Cooperatives del 2015, però que no té desenvolupat el seu reglament: la Cooperativa de Foment Empresarial. Una fórmula que no només s'orienta als emprenedors (com és el cas de les CAE a França), sinó al desenvolupament local i comunitari (com la SCIC, Societat Cooperativa d'Interès Col·lectiu). Està pensada per articular persones jurídiques, públiques i socials, així els Ateneus podrien esdevenir Cooperatives de Desenvolupament Econòmic Territorial.

Per assolir aquest horitzó, cal que les noves institucions públic-cooperatives siguin sòlides amb vista a afrontar una crisi que ja és econòmica, social i ecològica; i alhora, que entomim amb altres actors un desenvolupament territorial que transformi l'economia catalana en un sentit de relocalització, democratització i transició ecosocial.—*

1. Estivill, J. i Miró, I. (2020). L'ESS a Catalunya. Fonaments teòrics i reptes estratègics. Icària.

2. Estivill, J. Miró, I. (2013). “Una nueva ley para la economía social y solidaria en Catalunya”, <https://www.economiasolidaria.org/ca/noticies/xes-catalunya-noticies-una-nueva-ley-para-la-economia-social-y-solidaria-en-catalunya/>. Pel document: https://xes.cat/wp-content/uploads/2018/08/Proposta_llei_ESS_XES.pdf

3. Recullen el treball fet per les entitats articulades a l'Associació Economia Social de Catalunya (AESCAT): Confederació de Cooperatives, Federació de Mutualitats, Taula d'Entitats del Tercer Sector Social, Confederació, Empresarial del Tercer Sector Social, Xarxa d'Economia Solidària.

4. Sobre les polítiques públiques d'ESS: García Jané, J. (2020). "Balanc i reptes de les primeres polítiques públiques d'ESS", a Nexa.

5. Miró, I. (2018). «Noves polítiques públiques d'ESS a Catalunya. Una oportunitat per a la intercooperació i el canvi de model?», a

Ciutats Cooperatives. Esbossos d'una nova economia urbana, Barcelona: Icària.

6. Ordre TSF/315/2016, de 22 de novembre, per la qual s'aproven les bases que han de regir la convocatòria de subvencions per a projectes generadors d'ocupació i de creació de cooperatives i societats laborals, a través de la Xarxa d'ateneus cooperatius, de projectes singulars i de projectes de coordinació dins el marc del Programa aracoop.

7. Eixos a desenvolupar pels AC: a) diagnosi i visibilització de l'economia social i cooperativa al territori; b) accions de suport a la creació i desenvolupament de cooperatives i societats laborals i inserció laboral en empreses de l'economia social i cooperativa; c) promoció de la fórmula cooperativa i les societats laborals dirigida a les associacions i SCP; d) promoció de la fórmula cooperativa i les societats laborals per a la continuïtat d'empreses i/o entitats properes al tancament d'activitat; e) actuacions per conèixer i aprendre els models d'empresa cooperativa destinada a joves estudiants i professorat de cicles forma-

tius de formació professional de grau superior i/o universitaris; f) facilitar eines, recursos i suport necessari per a la creació i transformació en cooperatives i societats laborals destinats a prescriptors i professionals de l'àmbit de les assessories i gestories.

8. “Els ateneus cooperatius van acompanyar 890 nous projectes d’economia social durant el 2020 malgrat la pandèmia” <https://economiasocial.coop/>.

9.Observatori del Treball i del Model productiu.

10. El Cercle és “l’espai cooperatiu de proximitat o sectorial que duu a terme activitats en un àmbit territorial en el qual ja hi ha un ateneu cooperatiu. El cercle cooperatiu desenvolupa, en el marc del pla de treball de l’ateneu cooperatiu, un seguit d’actuacions coordinades i complementàries amb l’ateneu cooperatiu del seu àmbit territorial”.

11. Estivill i Miró, 2020.

12. Cercle de Migracions de Coòpolis <https://nova.bcn.coop/firaessmigrant/>
13. ORDRE EMT/167/2021, de 2 d'agost.

Publicitat

olistis

Cooperativa de serveis
lingüístics i culturals

Portem idees cap a altres geografies humanes

- Traduccions editorials, tècniques
i comercials
- Traduccions jurades o certificades
- Interpretació simultània
- Localització web o aplicacions (SEO)
- Correcció multilingüe
- Transcripció i subtitulació audiovisual

www.olistis.org 932 98 08 61 contact@olistis.org

ALBA ROJAS

“Els ateneus cooperatius podem ser motors
de transformació social i econòmica”

Antiga integrant del projecte educatiu Gedi, de la cooperativa Esports 6 i de Mengem Bages, un programa agroalimentari de Frescoop, Alba Rojas ha dedicat mitja vida al foment de l'economia social i solidària. Gràcies a això va entrar a coordinar l'Ateneu Cooperatiu de la Catalunya Central, un dels catorze dispositius impulsats el 2016 pel Departament de Treball de la Generalitat amb l'objectiu de dinamitzar el cooperativisme i generar llocs de treball arreu de Catalunya. Rojas (Manresa, 1975) veu en aquests instruments les palanques necessàries per avançar cap a un model econòmic més just, equitatiu i democràtic.

Text: Àlex Romaguera

“No volem ser uns simples gestors, sinó altaveus d’aquest nou paradigma pel qual volem implicar el conjunt de la societat”

Fa sis anys de la creació de la Xarxa d’Ateneus Cooperatius (XAC). En quin context apareixen aquests organismes públics?

Els factors són múltiples. Però sorgeixen quan el Govern constata que el cooperativisme havia suportat millor la crisi de 2008 que les altres formes d’organitzar el treball i decideix dotar-se d’aquestes eines. Uns instruments que, amb recursos públics, permeten que cada territori s’autogestioni d’acord amb els principis cooperatius que, des dels moviments socials, tant havíem imaginat.

Hi va contribuir que les entitats més implicades reclaméssiu un reforç institucional?

Sens dubte. Ens calien eines per difondre el nostre model i establir complicitats, d’aquí que moltes persones ens hi vam involucrar de seguida i, amb el pas dels anys, també ho han fet organitzacions que ja funcionaven en el seu sector respectiu.

Quin balanç fas d’aquest període?

Ha estat molt positiu. No sols per l’enorme quantitat de projectes i llocs de treball que s’han creat. També, i sobretot, perquè cada vegada més gent emprenedora, àrees de desenvolupament local i institucions públiques i privades comparteixen els eixos de l’economia social i solidària (ESS). De manera que, tot i la diversitat d’experiències i d’incidència poblacional que cada ateneu ha d’atendre, l’ESS ha guanyat capil·laritat amb estratègies comunes i llindars de qualitat força adients. Encara queda molt camí per recórrer, és cert, però el model s’ha posicionat i es veu com una aposta seriosa arreu del país.

Heu superat els prejudicis que podia tenir una eina impulsada per l’administració?

D’entrada no era fàcil explicar-ne els propòsits i acceptar els prejudicis fruits de la inèrcia. Però a poc a poc cada ateneu ha establert els seus automatismes i s’ha obert a les inquietuds dels actors a qui va adreçat. Se’ns convida a debats estratègics i qualsevol proposta s’adapta a les demandes que plantegen els diferents agents, la qual cosa afavoreix que els objectius es vagin assolint.

Sembla que, més enllà de promoure el cooperativisme i acompanyar les diferents casuístiques, els ateneus teniu un paper més polític. És així?

La tendència és superar les ordres que venen marcades per la Direcció General d’Economia Social i tractar aspectes qualitatius no mesurables. És a dir, sense deixar d’organitzar cursos, fires, jornades i tallers, i de finançar projectes, aspirem a un canvi de consciència que esdevingui veritablement transformador. Aquest és el camí.

I com s’aconsegueix?

Es fa dialogant amb el Departament de Treball, tant sobre l’obtenció de recursos com respecte a les estratègies a seguir, i amb el teixit social i econòmic de les catorze demarcacions on es despleguen els ateneus. Gràcies a això, hem superat els problemes que va suposar la pandèmia i ara afrontem millor les crisis que tenim per davant. No volem ser uns simples gestors, sinó altaveus d’aquest nou paradigma pel qual volem implicar el conjunt de la societat.

En quins àmbits encara ha d’arrelar l’economia social?

Hi ha un gran decalatge. Així com en l’àmbit de l’agroecologia, l’habitatge, la cultura o la salut comunitària comptem amb força experiències, en el camp de l’enginyeria, la tecnologia i la indústria, queda molt per avançar. Encara avui, el marc mental continua centrat en projectes d’atenció a les persones.

Alguns sectors són més propensos a coordinar-se que altres?

Un dels més receptius és el món rural, on les bones pràctiques es connecten amb facilitat, i també destaca el sector energètic. Estan sorgint desenes de comunitats locals que busquen cobrir les necessitats d’abastiment davant d’un mercat complex en el qual és molt difícil intervenir. També, de la mà de les entitats amb major expertesa, han augmentat les sinergies en els sectors del consum i l’habitatge cooperatiu, a qui l’administració hauria de facilitar noves vies de finançament que l’afavoreixin i li donin sortida. En tot cas, és una feina que demana molta tenacitat.

En quin sentit?

Primer, perquè cada experiència de consum, treball o servei exigeix una resposta específica que no és extrapolable a cap altre. I després, perquè quan hi ha deslocalitzacions de grans empreses, els mitjans no parlen del cooperativisme com a possible alternativa.

En qualsevol cas, hi ha ecosistemes més permeables a vertebrar l’economia social?

On existeixen espais de representativitat, és fàcil que passin coses perquè les iniciatives ja estan articulades i treballen de forma conjunta. En canvi, allà on el teixit social i emprenedor té menys trajectòria, la intercooperació és escassa.

Influeix si es tracta d’un espai urbà o rural?

En els dos casos les necessitats són similars. Però no és el cas de les receptes, ja que el cooperativisme agroecològic o de cures no es pot promoure igual a l’Àrea Metropolitana de Barcelona que en una comarca de l’interior del país, on els nuclis estan aïllats i la població està envellida. Encara que les demandes són les mateixes, les realitats són molt dispers, raó per la qual hem d’estudiar bé quin acompanyament fem perquè s’adapti a les característiques de cada territori. Ho hem après i això ens ha permès ser més eficaços.

A les poblacions on hi ha una llarga tradició de lluites i experiències prèvies, és més factible generar circuits que es retroalimentin?

Afavoreixen que es despleguin noves propostes, sens dubte. I la tasca dels ateneus cooperatius és aprofitar-ho mentre convivim amb el fracàs. Dit d’una altra manera: hem d’entendre que, d’un projecte que no se sosté, en podem extreure lliçons i aprenentatges que ens serviran per emprendre amb més rigor i solvència iniciatives que reeixiran en el futur.

En quina mesura les cooperatives de nova creació compleixen els criteris d’equitat, paritat de gènere, estructura democràtica i altres aspectes que distingeixen l’economia social i solidària?

Adaptar-se a aquestes perspectives és crucial. Per aquest motiu, primer llegim el projecte i, aleshores,

els oferim càpsules de formació i un acompanyament el més estret possible, i fins i tot ens adaptem als seus horaris. En alguns casos, les qüestions a treballar les resoldran elles mateixes i en altres, sigui de governança, tipus de finançament, conciliació familiar o accés a una oferta assequible a les possibilitats que tenen, els caldrà l’assessorament d’un professional. Sigui com sigui, l’important és que arranquin i siguin sostenibles mentre incorporen les noves dinàmiques.

Us heu trobat que en els ambients més polititzats hi ha temors que aquesta tutela del sector públic els resti llibertat?

A l’inici es notava la tensió o hostilitat que suposava treballar amb dispositius que duen el logotip de la Generalitat. Però, gràcies als espais relacionals de confiança que hem establert, s’han esvaït. Tothom ha vist la nostra vocació de servei públic en defensa del cooperativisme i que, a còpia d’intensificar el diàleg i comprometre’ns en la prestació de serveis, hem millorat el servei i també la coordinació amb l’administració. Continua havent-hi un entramat burocràtic feixuc, però fins i tot en això aprofitem el marge de maniobra que ens deixa la Direcció General per ser autònoms i propositius.

Com entomeu la contradicció d’un Govern que defensa els Jocs d’hivern, l’ampliació de l’aeroport o el projecte BCN World i, alhora, està decidit a impulsar l’ESS?

Som conscients que anem a contracorrent. Però malgrat això, no focalitzem l’activitat en la crítica. Entenem que la millor contribució que podem fer és generar solucions perquè la gent comparteixi el canvi que plantegem. Després ja parlarem de si tenim prou finançament o si ajudem prou a desconstruir l’economia especulativa que s’estén a través d’aquests macroprojectes. L’important és que, amb la capacitat que ens confereix el Govern i la nostra feina diària, difonguem, enxarxem i connectem el món cooperatiu i incidim perquè tota l’administració, des del primer a l’últim departament, giri cap a un sistema econòmic més sostenible i democràtic. I aquí, tots hem de ser corresponsables, estratègics i eficients.

Il·lustració: Maria Picassó-El Pou

Els ajuntaments, en tant que institucions pròximes a la ciutadania, poden ser claus perquè això es visualitzi?

Tenen un paper determinant per fer créixer l'ESS i desenvolupar polítiques i pràctiques concretes. Ho demostren programes com BCN Smart Rural, destinat a fomentar bancs de terra, obradors i espais agraris compartits; Cultura Emprenedora a l'Escola, impulsat per la Diputació de Barcelona; o Singulars, promogut pel Departament de Treball. Aquestes i altres iniciatives són bàsiques perquè apoderen els emprenedors i els proporcionen recursos per dur a terme els seus projectes.

La solució rau en una bona relació public-comunitària?

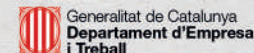
És la base perquè l'economia social es consolidi a tot el territori. Un compromís que ha de ser transversal i basat en una Llei d'economia social que arrossegui i involucri el màxim d'agents: les institucions, els centres educatius i de recerca, els nuclis comarcals de la XES, les comunitats energètiques locals, els moviments socials i les diferents federacions de cooperatives. I, en aquest marc d'actuació, els ateneus podem ser motors de transformació social i econòmica amb una mirada política concreta. Sobretot si, arribat el dia, desapareixem com a projectes; perquè no oblidem que som dispositius finits.—*

Publicitat

Arriba la retribució flexible des de i per l'economia social

Millorem el dia a dia de les persones treballadores, **ajudant-les a estalviar** a través de serveis com restaurants, escola bressol, transport públic o assegurança mèdica.

→ **Contacta amb nosaltres i t'informem com començar a www.tandemgo.coop!**

Ateneus, perifèries o la lluita contra les desigualtats

Els ateneus cooperatius pretenen ser un espai de trobada on l'important són els aprenentatges, la cooperació i la transformació social sota uns principis comuns: justícia social, democràcia directa, deliberativa i participativa, decreixement i sostenibilitat, equitat i solidaritat.

Text: Irene Moulas

Els ateneus cooperatius de Catalunya es fixen com a eixos centrals d'actuació l'aprenentatge, la cooperació i la transformació social. Alguns dels serveis que ofereixen es planifiquen d'acord amb la diagnosi i el seguiment territorial de l'economia social i solidària (ESS), un paradigma econòmic pel qual s'inverteix en coneixement, creació de projectes i sensibilització.

Els ateneus els formen empreses cooperatives o societats laborals, associacions i fundacions amb experiència, a més d'ens locals i agrupacions més o menys informals. Sigui quina sigui la fórmula jurídica, l'important és facilitar una estructura sòlida, ja que, en molts aspectes, les iniciatives no estan preparades per assumir determinats reptes, o potser hi ha persones en situació irregular que poden quedar despenjades dels projectes en no rebre la suficient cura.

Ara com ara, els ateneus s'han consolidat arreu del país, però pel seu rol en les perifèries cal destacar els de l'Hospitalet de Llobregat, altrament conegut com La Col·lectiva, i el de Barcelonès Nord, referents en la lluita contra les desigualtats. Cal entendre per desigualtat el fenomen social en què no tota la ciutadania d'una mateixa societat té els mateixos drets, reconeixement públic o oportunitats. Topen constantment

amb barreres pel que fa a la participació ciutadana, l'accés al món laboral i la supervivència econòmica. Per tant, i fugint d'estigmatitzacions, estem parlant de grups en situació de vulnerabilitat; en conseqüència és pertinent preguntar-nos: quines respostes hi pot donar l'economia social i solidària?

UNA APOSTA COL·LECTIVA

L'aventura de La Col·lectiva és admirable, i encara més davant de fesomies i contrastos tan diversos. Segons l'estudi *Mirades des de l'economia social i solidària a les cooperatives de l'Hospitalet de Llobregat* (2018), podem identificar tres sectors econòmics que predominen a la ciutat: la producció industrial i logística (característic de l'Hospitalet, que sobrepassa la mitjana de Catalunya en quantitat de polígons), l'atenció a col·lectius en situació de vulnerabilitat i l'educació.

Cal ressaltar que l'Hospitalet és la segona ciutat catalana amb menys renda per càpita, fet que explica la gran quantitat d'associacions dedicades a atendre col·lectius dependents o amb risc d'exclusió social. Les diagnosis prèvies a la pandèmia de la covid, ja evidenciaven aquest escenari de desindustrialització, terciarització

zació de l'economia, precarització laboral, atur juvenil, i les fortes desigualtats que es registren per raons de gènere i origen ètnic racialització.

Amb aquest panorama, i segons comenten les membres, l'Ateneu Cooperatiu es concep amb una forta voluntat de servei públic amb la idea de crear alternatives econòmiques vinculades als valors de l'ESS i les economies comunitàries. “L'objectiu és revertir l'impacte de les dinàmiques més mercantilistes que propicien aquestes desigualtats a la ciutat”. A parer seu, treballar en aquesta línia genera una comunitat més inclusiva i resiliència.

La Col·lectiva treballa prioritàriament amb dones migrades, el que suposa enfrontar-se a situacions d'exclusió i discriminació laborals força complicades, alhora que en persegueix la regularització. I això demana respectar els ritmes naturals i les iniciatives de gestió compartida amb altres entitats. Al capdavant, busca assolir l'autoocupació col·lectiva i generar vincles amb espais representatius del tercer sector, entre altres reptes.

De resultes d'aquesta tasca, l'Ateneu de l'Hospitalet de Llobregat ha vist com brollaven projectes tan interessants com l'associació MUET, encapçalada per dones migrades que treballen en el sector de les cures. De la mateixa manera fruit de l'acompanyament i suport han aparegut propostes entorn l'alimentació vegana, l'estètica, la construcció i molts altres. Podem citar la llibreria cooperativa Espai Llavors, el portal de notícies Districte 7, el Laboratori d'Emergències Urbanes (LEMUR), el centre de perruqueries dominicanes Massiel Espacio Rizado, la gestoria Ekonomikon, el projecte de dones afrodescendents Afrofemkoop, la cooperativa de tèxtil i de costura Arreglos y confecciones Kaur, la fusteria Toquem Fusta, el centre de reparació i promoció de la bicicleta L'Henbici, l'associació per a la difusió de la cultura africana Ven Lumon, el grup de professionals de l'àmbit psicosocioeducatiu Cúrcuma, el projecte de reciclatge de teles Tapisseria JD o la cooperativa de divulgació del patrimoni històric La Bullanga. No obstant això, les integrants de La Col·lectiva lamenten l'escassa voluntat política de dotar dels recursos necessaris aquestes experiències. Un fet que també comparteixen a l'altra banda de la perifèria.

BARCELONÈS NORD, ALTA COMPLEXITAT

La crònica del Barcelonès Nord també és pertinent relatar-la. L'Ateneu comprèn les regions de Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Roc, un territori que partia d'una base industrial, però que s'ha convertit en una zona dormitori que, en línies generals, només ofereix serveis. Hi ha moltes empreses d'oci i restaura-

ció que han guanyat espai en detriment de l'empresa industrial i que es nodreixen de treballadors la majoria dels quals són autònoms.

El tarannà cooperativista, doncs, està poc desenvolupat en aquesta demarcació i, si n'hi ha, els projectes estan adreçats als serveis i són petits. “Les prioritats se centren a la recerca de feina i cobrir necessitats bàsiques”, expliquen des de l'Ateneu, conscients que això dificulta l'accés al món cooperatiu, on els processos es dilaten i requereixen eines i recursos per engegar-los amb garanties. “Estem parlant d'un indret on l'assistencialisme és fonamental, la qual cosa absorbeix estructures que, en un altre context, s'utilitzarien per generar empremadoria i tirar endavant iniciatives econòmiques”, afegeixen.

Amb tot i això, i gràcies a la gestió de l'Ateneu, s'han pogut crear 149 llocs de treball (persones que s'han integrat com a treballadores en cooperatives ja existents), alhora que han nascut 29 projectes de l'ESS, on han participat 7.181 persones.

De les experiències recollides en el període 2020-2021 destaquen la companyia de teatre l'Avalot, el Banc del Temps de Badalona, la cooperativa de disseny digital Boira Studio, el col·lectiu de cultura i oci Carro de Baco, el projecte de pintura industrial Colorac, la perqueria Donnas, Ediciones Mundo Futuro, el grup de consum El Garrofer, EQM Serveis Culturals, Global de Medios, la cooperativa d'impressió gràfica GramaGraf, el centre d'inserció ISIL, la jardineria JASA, el projecte d'educació en el lleure La Magrana Curiosa o el centre de formació informàtica TAU Formar. Sense oblidar el nou cercle cooperatiu de les indústries, la Perifèrica, que acull i enforteix els actors de la localitat que es dediquen al sector. També s'han establert lligams amb moviments socials que acumulen una llarga trajectòria de lluita, com és el cas de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) o la mobilitat sostenible.

En línia amb La Col·lectiva, l'Ateneu Cooperatiu del Barcelonès Nord malda per acompanyar els projectes a través de la formació, la intercooperació i les taules comunitàries que s'han constituït els darrers anys. De manera que, més enllà de les derivacions que fa l'Ajuntament de Badalona o el de Santa Coloma de Gramenet, qui acaba entrant en una proposta ho fa perquè, ha assistit a alguna jornada de sensibilització o s'ha assabentat de les convocatòries a través de les xarxes socials, el boca-orella o altres canals de difusió més tradicionals.

ESCLETXES I TALONS D'AQUIL·LES

En un territori on les desigualtats estan molt marcadament i polaritzades, el paper dels ateneus cooperatius

és primordial. “No es té en compte el mercat, sinó les persones i això dona oportunitats a tothom, sigui qui sigui”, afirmen les seves impulsores. Per les responsables d'aquests dispositius, doncs, qualsevol persona té dret a autoocupar-se i l'ESS és una porta oberta perquè això pugui materialitzar-se amb la formació i el suport logístic disponible.

Prova d'això és la feina feta arran de la pandèmia. Tant La Col·lectiva com l'Ateneu del Barcelonès Nord van multiplicar els acompanyaments i el suport a les entitats sòcies. Però a més, com que coneixien el funcionament de l'administració, van ser resilients i van actuar com a corretges de transmissió, és a dir, van suplir la manca de finançament i l'escletxa digital que es registra en les demarcacions que estan sota la seva influència. En municipis amb menys cultura associativa o cooperativa, els ateneus poden respondre a aquest tipus d'obstacles amb formació, assessorament i un esforç encomiable per arribar a qui més ho requereix.

Per tant, tot i el taló d'Aquil·les que suposa sobreviure en les perifèries, els ateneus arriben cada dia a més persones migrades i dones, les principals damnificades d'un sistema econòmic que continua discriminant els individus per raons de gènere, procedència o classe social.

Davant d'aquesta tessitura, és bo reproduir les paraules de Josep Vidal, director general d'Economia Social, quan en una recent trobada a Sant Roc va dir: “hi ha tres conceptes imprescindibles perquè una comunitat-territori tingui una economia justa: el dret a la ciutat, una economia social i solidària centrada en les persones (no com a resposta al capital per maximitzar els beneficis) i uns comuns urbans —carrers, places, xarxa de comerç, xarxa de lleure, associacionisme— que donin solucions a les necessitats col·lectives”. En definitiva, quan una comunitat vol millorar la qualitat de vida dels seus habitants, l'economia ha d'estar al seu servei. I en les perifèries, això és un repte i, alhora, un deure inexcusable.—*

El relleu agrari, l'accés a l'habitatge, el despoblament, la transició cap a models agroecològics, la diversificació de l'economia, les eines d'autogovernança i la creació de xarxes d'intercooperació són algunes de les línies que exploren els projectes cooperatius i de l'economia social i solidària que broten als nostres camps. Els projectes reben l'impuls, l'assessorament i l'acompanyament de diferents actors, entre els quals hi ha els ateneus cooperatius.

Text: Ivet Eroles

EL MÓN RURAL, TERRENY FÈRTIL PER AL COOPERATIVISME

El món rural és divers i plural i els ateneus cooperatius que hi tenen presència entomen el repte d'ajustar la seva actuació a la realitat concreta de cada territori, sense perdre de vista els punts en comú que comparteixen amb altres zones del país, sobretot les que es defineixen com a rurals. "No té gaire a veure la realitat de Ponent amb la del Pirineu, o la del Delta de l'Ebre amb l'Empordà", comenta Marcel Vidal, coordinador de Ponent Coopera, un dels catorze ateneus integrants de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius (XAC) de Catalunya, un dispositiu públic de promoció de l'economia social i solidària i del cooperativisme.

Els ateneus cooperatius d'arreu del Principat tenen acords estratègics per generar ocupació mitjançant la creació de cooperatives i iniciatives de

l'economia social i solidària. Tanmateix, cada ateneu pot desenvolupar línies d'acció pròpies, tenint en compte problemes compartits i realitats concretes. Així ho explica Aina Elies, de l'Ateneu Cooperatiu de les Terres de l'Ebre: "Nosaltres som un dinamitzador econòmic que promou una altra manera de fer empresa per crear ocupació de qualitat". L'Ateneu acompanya projectes que s'estan creant i altres que ja ho estan, enfortint aquest teixit empresarial d'acord amb els criteris de sostenibilitat, proximitat i suport mutu. "Sensibilitzem, formem i facilitem eines a les diferents iniciatives", detalla Elies.

Al mateix temps, els ateneus cooperatius de Catalunya debaten aquestes i altres qüestions al grup de treball de ruralitat, on les posen en comú i, si fa falta,

impulsen campanyes conjuntes. A més, cites com el Festival d'Economia Social i Solidària Rural (FESS Rural) són espais on debat sobre reptes i visions, tenint en compte la tasca que desenvolupa la Xarxa d'Economia Social i Solidària de Catalunya (XES Catalunya), que des del voluntariat i l'activisme dona suport a projectes d'aquesta mena. La XES és la impulsora del FESS Rural, conjuntament amb les XES de la Garrotxa, el Ripollès, l'Empordà i el Pirineu i l'Aran.

CAMINS DE SOBIRANIA

Per les característiques pròpies de les àrees rurals, moltes de les activitats econòmiques que es despleguen són de tall agrari o ramader. També són les que tenen més raó de ser per mantenir viu un territori que requereix una gestió específica.

Amb tot, hi ha indrets com el Pirineu on fa temps que es desenvolupen estratègies per potenciar aquests projectes des d'una visió agroecològica. És el que fa l'Escola de Pastors de Catalunya, per exemple. I és que, a l'Alt Pirineu, els treballs associats a l'administració i al sector terciari ocupen gran part del mercat laboral, si bé a vegades a costa de precaritzar-lo, ja que el monocultiu del turisme genera ocupació temporal i mal remunerada.

En canvi, a l'àrea de Tarragona, Coopcamp (l'Ateneu Cooperatiu del Camp de Tarragona) ha trobat en un cercle dedicat a l'agroecologia i a les ruralitats el mitjà per atendre les diferents casuístiques. Així ho explica Annaïs Sastre, integrant de l'Ateneu, per qui “el cercle intenta respondre a les necessitats que detectem, i acompanyar projectes en la creació i consolidació del sector agroalimentari”. Coopcamp també ha activat una línia de treball amb el cooperativisme agrari històric, conscient que “hi ha cooperatives agràries amb persones sòcies que s'estan jubilant i perdent producció, però que alhora registren noves incorporacions”, exposa Sastre, que detalla com aquestes cooperatives disposen de grans infraestructures que la pagesia va aconseguir fa dècades.

El cercle d'agroecologia, afegeix Annaïs Sastre, també impulsa reflexions amb la pagesia a fi de dissenyar una estratègia de futur, perquè si no es planteja, “d'aquí a uns anys tancaran la majoria de cooperatives agràries”. Per a ella, “aquest patrimoni pot servir perquè la gent jove que es vol incorporar al sector tingui més infraestructura i mitjans, i sigui útil pels nous projectes agroecològics”.

Sastre també és sòcia de dues cooperatives, Arran de Terra, que du a terme projectes de transició agroecològica i de sobirania alimentària; i l'Aresta, que es dedica sobretot a l'educació i acció sociocomunitària, de recerca social, de dinamització local i d'elaboració d'aliments agroecològics. Gràcies a la seva experiència personal i professional en el sector agroecològic, Sastre pot oferir acompanyaments gratuïts a través de l'Ateneu Cooperatiu. A més, l'Aresta disposa d'un forn per fer pa elaborat amb el cereal que es conrea al poble on està instal·lada. Gràcies a aquest forn, l'encariment del preu de la llum no els ha afectat tant i la cooperativa pot estalviar-se part de les despeses energètiques i de transport. Al cap i a la fi, com diu Sastre, “es tracta de buscar estratègies les més sobiranes i autogestionades possibles”.

DIVERSIFICACIÓ ECONÒMICA

“Per viure a les Terres de l'Ebre no fa falta un tractor”, comenta Aina Elies, tècnica d'economia social del territori. A l'Ateneu d'aquestes comarques han optat per posar en marxa dues línies de cures a les persones, una centrada en el despoblament i una altra encaminada a la transició energètica. “Les cooperatives són una opció per quedar-se al territori i retenir-hi el talent”, declara Elies, per qui aquestes formes jurídiques poden ser una font d'autoocupació, sigui creant-les des de zero o agafant el relleu de les empreses que tanquen, ja que “els treballadors es poden quedar amb l'empresa i transformar-la en cooperativa”.

En direccions semblants treballa Coopcamp, que

es focalitza en pobles petits per generar projectes comunitaris que satisfacin les necessitats d'aquests nuclis. És el concepte d'autogovernança, en què es decideix conjuntament cap a on es vol anar. Una línia que també segueix Resilience Earth, instal·lada a la Garrotxa i promotora de l'Ateneu Cooperatiu de Terres Gironines. “Ens centrem a assessorar organitzacions i municipis rurals perquè tinguin capacitat de resiliència comunitària”, explica Laura Comas, una de les sòcies. “Passem del conflicte que pot sorgir a la plaça, a estructurar el consell de poble i així canviar les dinàmiques de poder”, exposa Comas a tall d'exemple. Òscar Gussinyer, un altre soci de Resilience Earth, fa referència al desenvolupament regeneratiu, que consisteix en revertir les externalitats negatives. També proposa una definició precisa de resiliència comunitària: “És la capacitat d'adaptació als canvis contextu- als; i és que, si no tens capacitat de resiliència, el canvi contextual t'acaba oprimint”.

Totes aquestes veus coincideixen en el fet que la diversificació econòmica és la clau de volta per fomentar el cooperativisme al món rural i cobrir les possibilitats d'activitat que té la gent en aquest entorn. N'és una prova Coop d'Era, una cooperativa d'arquitectura de l'Alt Pirineu integrada a la XES i a l'Ateneu Cooperatiu. Júlia Leigh, sòcia de l'entitat, explica que el projecte treballa al Pallars Sobirà per aportar els valors que ofereix l'arquitectura transformadora. “El model cooperatiu ens encaixa perquè és horitzontal, democràtic i podem decidir entre totes”.

A Coop d'Era tenen una secció d'arquitectura sostenible que s'encarrega de rehabilitar edificis, promoure l'ús de l'habitatge entre la gent que viu al territori i evitar treballar pel sector turístic o de les segones residències. “Els nostres projectes es fan amb criteris d'eficiència energètica, de manera que l'edifici es dissenya per tal que no requereixi tanta energia per escalfar-lo o per estar-hi bé durant l'estiu”, indica Leigh, per qui “cal treballar amb materials que tinguin sentit, tant perquè són locals o naturals com perquè són saludables per les persones que hi viuen”.

A més a més, Coop d'Era es dedica a dinamitzar processos participatius, fer de pont entre l'administració i la població, alhora que utilitza criteris provinents de l'urbanisme feminista. Un urbanisme de caràcter inclúsiu —afegeix Júlia Leigh— que busca que la majoria de la població estigui a gust en un espai accessible.

ESTABLINT XARXES D'INTERCOOPERACIÓ

“Les cooperatives actuals són molt més integrals, de manera que cal tenir en compte que qualsevol activitat econòmica pot tenir format cooperatiu”, explica Carme Freixa, de l'Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines

i sòcia de La Qperativa, una cooperativa especialitzada en serveis jurídics.

A Ripoll, ella i altres persones han creat l'espai cooperatiu La Qp, un punt d'enxarxament entre diferents projectes. Allà hi té seu la Lluerna, una llibreria impulsada per la cooperativa Mas La Sala; a banda d'un bar i un espai de cotreball. I és que un dels reptes que entoma el moviment cooperativista en l'àmbit rural és crear xarxes de qualsevol activitat o sector.

A propòsit d'aquest repte, Marcel Vidal, de Ponent Coopera, indica que “les petites iniciatives comparteixen necessitats individuals, però sovint no són capaces d'articular una resposta col·lectiva”. Una visió compartida per Freixa, segons la qual “el missatge de l'entorn és tan individualista i basat en la competitivitat, que fa que no t'adonis que cal aquest tipus de col·laboració, que ja existia en municipis petits quan hi havia sentit comunitari”.

Al capdavant, com assenyala Júlia Leigh, de Coop d'Era, “la finalitat passa per recuperar maneres de fer d'abans”, mentre Aina Elies, des de les Terres de l'Ebre, apunta que “un dels grans reptes és crear xarxa, que la gent es conegui i pugui intercooperar”. I el mateix diu Laura Comas, de Resilience Earth, que conclou amb la següent observació: “D'iniciatives petites amb capacitat de resiliència i motivades n'hi ha moltes. Només cal fer el clic i les sinergies i les col·laboracions augmenten”.—*

Dones, ateneus
i cooperatives:

PRESÈNCIA REAL O RELATIVA?

La participació de dones en espais de decisió i incidència política, així com en els rols i feines que desenvolupen, s’ha incrementat gràcies a les pràctiques i debats que ha impulsat la lluita feminista d’uns anys ençà. Però quin és l’impacte real, el grau de representativitat, el progrés d’aquest context i quins reptes es presenten? Quatre dones de diverses entitats i ateneus cooperatius hi reflexionen.

Text: Irina Illa

Parlem amb Ana Muñoz, responsable de l’àrea de suport del cercle d’economies feministes de Coòpolis-Ateneu Cooperatiu de Barcelona; amb Júlia Leigh, integrant de la cooperativa Coop d’Era, situada a Altron (Lleida) i que promou un enfocament horitzontal i equitatiu en la pràctica arquitectural; amb Agnes Essonti i Brisa Luque, dues tècniques de La Col·lectiva, un espai de trobada entre col·lectius i entitats situat a l’Hospitalet de Llobregat; i finalment, amb la Núria Tomàs i la Carme Freixa, tècniques de l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines, on conflueixen diverses entitats.

Coòpolis es defineix com un “dispositiu de foment de l’economia social i solidària” a la ciutat de Barcelona, orientat prioritàriament “a la creació de noves cooperatives, així com a la generació de nous llocs de treball en cooperatives existents”; Coop d’Era és un projecte jove i innovador que defensa l’arquitectura sostenible (rehabilitació) amb la màxima eficiència energètica, alhora que fomenta un urbanisme feminista a través de la participació d’escoles i cooperatives en tallers.

Per la seva banda, La Col·lectiva-Ateneu Cooperatiu de l’Hospitalet de Llobregat vol ser un espai de trobada entre entitats públiques i privades amb la finalitat d’enfortir l’economia social, la creació d’empreses cooperatives i la generació d’ocupació arrelada i compromesa a la ciutat. Mentre que l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines és també un espai força recent, impulsat pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya l’any 2018 al costat de tretze ateneus més repartits per la geografia catalana.

REPRESENTATIVITAT, UN LLARG CAMÍ A RECÓRRER

Cada cop més, les entitats aconsegueixen que la meitat o més de les integrants siguin dones. Així ho corroboren alguns indicadors, entre els quals el diagnòstic anual de la Xarxa d’Economia Social (XES) o la plataforma web ‘Ensenya el cor’, creats amb la finalitat que els ateneus i les cooperatives facin una autoavaluació a partir de la resposta d’un seguit de preguntes.

A Coòpolis, entenen que aquests indicadors són útils en diversos vessants. Així ho expressa Ana Muñoz: “Però en centrar-se en aspectes productivistes, com el nombre d’hores o les persones inserides, deixen en segon terme l’entrada d’altres realitats i contextos socials. Continuem inserides en un sistema capacitista que sovint no qüestiona els privilegis ni té en compte la interseccionalitat”. A Coòpolis hi treballen dues persones associades —una dona, Ana Muñoz, que coordina els acompanyaments i els serveis d’incubació, i un home, que s’ocupa de justificar i coordinar la gestió.

En canvi, les representants de Coop d’Era, La Col·lectiva, i l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines

consideren que els seus projectes, en ser més petits, han assolit certa paritat, i això facilita un diàleg més proper. Coop d’Era és una entitat constituïda per cinc persones (quatre dones i un home amb identitat binària); La Col·lectiva compta amb vuit tècniques, de les quals set són dones, mentre que l’ateneu gironí el formen un equip de set tècniques (tres dones i quatre homes).

També, quan a l’edat de les treballadores, hi ha certa disparitat, si bé en general oscil·len entre els trenta i quaranta anys. En el cas de Coòpolis totes són majors de quaranta anys; a Coop d’Era se situen en una forquilla dels 29 als 32 anys; a La Col·lectiva hi ha una dona de més de cinquanta anys i un home menor de trenta, mentre que a l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines, les edats van dels trenta als cinquanta anys.

BRETXES I CONCILIACIÓ LABORAL

La presència de dones al mercat laboral, així com en espais de poder i presa de decisions, ha de tenir en compte una adaptació real, ja que a la jornada laboral, sovint s’hi sumen les cures a persones a càrrec, siguin infants, familiars o altres. Així ho revela l’informe *Les dones al mercat laboral*: “Cal destacar que el temps de treball no només es limita a la jornada laboral. S’ha d’ampliar al treball domèstic, de cura i al treball cívic comunitari”.

A Coòpolis comenten que s’han organitzat per tal que les assemblees no xoquin amb altres usos del temps (família, salut, etc.). “De la mateixa manera que, arran de la pandèmia ens vam adaptar al teletreball i vam delegar responsabilitats”, indica Muñoz. En el cas de la Ciutat Invisible, una de les cooperatives, es van trobar amb dues situacions: persones soles o altres angoixades a causa del doble càrrec de cuidar i treballar alhora.

Cal recordar que al mercat de treball ordinari s’estableix la nòmina de forma vertical i per objectius acompanyats, raó per la qual les membres de Coòpolis (que formalment és una associació) van obrir un debat amb diverses cooperatives per arribar a un acord. D’aleshores ençà, el cercle econòmic de l’Ateneu va fixar un percentatge de la nòmina que s’adapta a la persona partint de cinc premisses amb les que van reelaborar la forquilla salarial: familiars a càrrec, percentatge del sou dedicat a l’habitatge, l’estat de salut, l’experiència prèvia i, en cas de tenir família a l’estranger, comptar amb uns ingressos que permetin anar-la a visitar.

A Coop d’Era, per la seva banda, totes cobren el mateix per hora, d’acord amb una setmana laboral que oscil·la entre les 24 i 29 hores. “Tenim molta flexibilitat horària, cadascuna s’organitza d’acord amb els projectes i les comissions en què participa, i dediquem un matí a la setmana per fer les assemblees i les

reunions organitzatives”, explica Leigh. La cooperati- vista comenta que també s’ofereix l’opció de teletre- ballar quan la presencialitat no sigui imprescindible. Les hores extres es compensen amb vacances i, quant a les baixes i permisos, han establert un Reglament de Règim Intern (RRI) que contempla diferents necessi- tats. “Aquestes condicions ens permeten millorar la nostra qualitat de vida i facilita la conciliació laboral”, diu Leigh.

Pel que fa a La Col·lectiva, Essonti i Luque expli- quen que van acordar un salari mínim de 24.000 euros bruts/any per jornada completa. Les tècniques de cada entitat tenen retribucions més altes però la ràtio entre el sou més alt i el sou més baix no supera l’1,5. Més enllà d’això, accepten la flexibilitat horària i que cada tècnica organitzi la seva jornada laboral en funció de les responsabilitats i tasques assignades, algunes de les quals poden ser per mitjà del teletreball. També, respecte a les baixes laborals, si són de mitja o llarga durada, es comparteix la informació entre les entitats promotores per buscar la millor solució per a l’equip.

Aquesta situació també la preveu l’Ateneu Coope- ratiu de les Terres Gironines, on el sou és el mateix en tots els casos, ja que la subvenció inicial es reparteix entre un grup d’entitats. No hi ha cap mena de discrimi- nació i, com la resta de projectes, arran de la pandèmia les integrants “vam decidir adoptar el teletreball i que cada entitat escollís els horaris que considerés millor per la seva funcionalitat”, afirmen Freixa i Tomàs.

DONES RACIALITZADES, MIGRANTS I ALTRES REALITATS DIVERSES

Un dels grans reptes dels ateneus és corregir la falta de presència de persones migrades i racialitzades en posi- cions tècniques. Una anomalia que s’ha abordat els darrers anys amb l’elecció de dues diputades racialitza- des (Basha Changue i Jessica González) al Parlament de Catalunya. Amb tot, Coòpolis admet que, en viure en un context social construït des dels privilegis, encara costa que en el sector de l’economia social i solidària hi hagi una bona representació de persones migrades i racialitzades. “El mateix plantejament es pot aplicar en altres contextos, com seria el cas de la diversitat funcional, on moltes entitats continuen sense acces- sos per a persones en cadires de rodes ni intèrprets de llenguatge de signes”, reflexiona Muñoz.

Amb aquests dèficits també s’hi troben Coop d’Era, en què el perfil de sòcies és poc divers (joves, blanques, amb titulació universitària en arquitectura o arquitec- tura tècnica) i l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Giro- nines, que per revertir-ho han creat un cercle dedicat a les cures i a les persones migrades. Per la seva banda, a La Col·lectiva, han apostat per un eix de racialització,

migracions i cures amb l’objectiu de reflectir aquesta diversitat tant present a l’Hospitalet de Llobregat i els municipis de l’entorn. “Volem visualitzar-la en els col- lectius i els espais d’intercooperació”, esmenta Agnes Essonti. Alguns dels projectes estratègics implicats en aquest eix són MUET (Mujeres Unidas Entre Tierras, una associació i futura cooperativa de dones treballa- dores de la llar i les cures) o Paletes Coop (una coope- rativa d’homes migrants que treballen en el sector de la construcció).

PLANS D’IGUALTAT, RÈGIMS INTERNS I PROTOCOLS

Per a una presencialitat real de les dones, és necessari tenir una perspectiva feminista i ètica de les cures. Així s’afirma en la *Diagnosi de l’economia social i soli- dària del Maresme*, i afegeix que “això només serà pos- sible si posem la sostenibilitat de la vida i del planeta al centre de tots els processos socials, comunitaris, econòmics i polítics”.

Aquesta diagnosi ha donat peu a diversos plans d’igualtat, dels quals es desprenen els anomenats reglaments de règim intern (RRI). Són uns protocols destinats a transformar les organitzacions des del punt de vista estructural, cultural i relacional, i evitركة les desigualtats de gènere i els actes discriminatoris i abu- sius puguin tenir lloc en l’àmbit laboral.

Muñoz explica que Coòpolis no disposa de protocol intern, ja que per casos concrets recorren a serveis de mediació externs, uns mecanismes d’intercooperació que han resultat ser molt eficients. “Estem compartint metodologies entre els cercles d’economia feminista i el cercle d’economia migrant i diversa, de manera que podem detectar a temps una situació conflictual a fi que totes les persones de l’entitat afectada rebin la comunicació i puguin treballar-la”. Així i tot, Muñoz assegura que l’objectiu de l’Ateneu Cooperatiu de Bar- celona és elaborar un protocol intern en un període de temps raonable.

Igual que Coòpolis, La Col·lectiva admet que, mal- grat no disposar d’un protocol antiassetjament, cada entitat promotora o participant en l’Ateneu té el seu propi Pla d’igualtat, mitjançant el qual aborda les situ- acions d’abús que poden sorgir, mentre que, un cop a la setmana, es reuneixen per compartir els diferents casos a fi de donar-ne una resposta conjunta. “Així és com responem a les situacions viscudes fora; de la mateixa manera que incorporem la perspectiva femi- nista en les nostres accions i comunicacions, procurant no reproduir els rols de gènere i fent servir el femení plural”, indiquen Essonti i Luque.

També, a l’hora de realitzar comunicats i informa- cions adreçades a l’exterior, Coop d’Era ha aconseguit

millorar i revisar els missatges per fer-los inclusivius i en una mirada no androcèntrica; al torn que l’Ateneu Coo- peratiu de les Terres Gironines utilitza com a referència un Reglament de règim intern que promou el diàleg i la presa de consciència amb vista a emprar un llenguatge curós i amb perspectiva de gènere. “Anem millorant i revisant entre totes quin és el to i el missatge que volem enviar i a quin públic ens volem dirigir”, indiquen Carme Freixa i Núria Tomàs.

DISTRIBUCIÓ DE ROLS, REPTES A L’HORITZÓ

Les cooperatives i els ateneus cooperatius no estan exempts del biaix patriarcal que té lloc al conjunt de la societat. Com que no en queden al marge busquen eines i mecanismes que facilitin la rotació de tasques i l’apoderament tècnic de les seves integrants.

A Coòpolis, per exemple, han confeccionat un inventari de les tasques productives i reproductives, tant del mateix Ateneu com dels cercles d’economies feministes, d’economia migrant, diversa i antiracista, el de transició ecosocial o el de consum conscient. Així, mentre les tasques reproductives, que no són rotatò- ries, recauen en dues persones, la resta de tasques són sistematitzades a través dels plans de treball, en què participen tots els equips de les entitats promotores. “A més d’aprendre a fer-nos càrrec de temes tècnics, com és la gestió de la web i les xarxes socials, aquests plans ens ajuden a organitzar les sessions formatives sobre la justificació d’activitats, realitzar memòries i fer un bon acompanyament a les entitats”, descriu Muñoz.

A Coop d’Era tenen una eina similar. En diuen “la tasquera”, i com explica Leigh, serveix per revisar com progressen els projectes, sigui els nous o els que ja funcionen, a banda dels cobraments, els dubtes tècnics o el volum de feina que té cadascuna. “També tenim un full de càlcul on apuntem la disponibilitat horària per veure quant de temps disposa cada una els mesos entrants, per així trobar la manera d’assumir els pics de feina sense haver de fer hores extres”, apunta Leigh.

Pel que fa a les tasques reproductives, Coop d’Era les reparteix perquè la neteja del local o la compra de subministraments o de menjar sigui rotativa. Com també fa rotativa la tasca de dinamitzar les assem- blees o de prendre acta. Finalment, respecte a les formacions, empra la següent metodologia: “Tenim un percentatge d’hores destinat a formar-nos i les ses- sions recauen en aquell soci o sòcia que té expertesa en el tema que cal impartir”.

A La Col·lectiva, en canvi, estructuren el temps d’acord amb el conjunt de serveis, formacions i tallers que necessiten les organitzacions que conviuen a la ciutat. Així ho expliquen Essonti i Luque, per a elles el millor sistema de gestionar la feina és mitjançant un

inventari de tasques, ja que això permet establir un bon repartiment. “Cada persona és corresponsable d’un eix temàtic o servei, de les tasques de cures, del manteni- ment de l’espai o de convocar les reunions; i s’assigna de manera rotatòria”. En qualsevol cas, indiquen que el sistema sempre acaba depenent de la idiosincràsia de cada projecte. És el cas de l’Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines, el qual ha optat per no determinar cap distribució de tasques, ja que, a causa de la minsa activitat presencial, les sòcies solen teletreballar.

Sigui un sistema o altre, les sis dones coincideixen que hi ha moltes facetes a desenvolupar per assolir un nivell de funcionament òptim. Parlen d’ampliar els per- fils, acompanyar realitats socials que no tenen suficient atenció ni visibilitat, així com treballar des d’una òptica interseccional. “Som conscients de les superposicions de les categories de gènere, classe i raça en els fenò- mens d’opressió, dominació i discriminació”, afirma Muñoz. És per això que “hem de reforçar la coordinació entre nosaltres si volem apoderar el propi col·lectiu i aprofundir en la nostra autogestió i incidència social”.

La resta de cooperativistes també veuen imprescin- dible establir noves formes d’intercooperació, ampliar les formacions internes i externes i arribar a nous col- lectius amb necessitats específiques, a part de millorar els processos que contribueixen a enfortir i desplegar una economia que volen democràtica, diversa, inclu- siva i amb perspectiva de gènere.—*

La transformació socioeconòmica, un raig d'esperança per un futur just i digne

En una societat dominada per les lògiques capitalistes, iniciatives d'arreu de Catalunya aposten per un model econòmic que posa les persones i la vida al centre. Aquest teixit d'economia social i solidària (ESS) té una llarga trajectòria al territori; però quina és la realitat del moviment? Quins reptes afronta? Representants d'organitzacions que impulsen i donen suport a projectes cooperatius reflexionen entorn d'aquestes qüestions.

Text: Amàlia Garcia Fargas

L'ESS CREIX, PERÒ ENCARA EN ELS MARGES

Xavier Teis, membre de la cooperativa de serveis financers Coop57, considera que els darrers anys hi ha hagut un creixement de les iniciatives de l'ESS. Des del seu punt de vista, aquest procés és “l'eclosió de llavors plantades ja fa anys”, i a còpia de “picar pedra”, s'ha aconseguit impulsar projectes en diferents àmbits i generar estructures com la Xarxa d'Economia Solidària (XES). Segons Teis, “s'ha demostrat a poc a poc que una altra manera de fer economia és possible”.

Per la seva banda, Guernica Facundo, sòcia del Grup ECOS i membre del Consell Rector de la Federació de Cooperatives del Treball de Catalunya (FCTC), situa l'embranzida en el moviment del 15M. “Hi va haver una explosió social molt forta que va fer que les economies alternatives fossin més visibles”, indica Facundo, per qui “això ha desencadenat una acceleració de l'ESS amb un canvi important en les polítiques públiques”.

Segons Anna Fernández, tècnica de la XES, “no parlem només d'un nombre d'experiències més gran; també de més reconeixement social, cosa que s'ha vist afavorida per la implicació més gran de l'administració pública”. Laura Comas, membre de la Xarxa de pols cooperatius i d'ESS, s'hi afegeix per recordar que “l'economia solidària i les pràctiques comunitàries han existit sempre”. Segons Comas, si el procés ha sigut determinant és perquè “les ha permès formalitzar-se, fer un salt d'escala i entrar en estructures de major incidència social”.

Facundo es mostra més escèptica i insta els diferents actors a posar els peus a terra i emmarcar aquest creixement en una tendència global de l'economia catalana: “És evident que, en clau interna, l'evolució ha estat molt positiva. I, en particular des que es va crear la XES l'any 2005, el salt ha estat estratosfèric; però si ens ubiquem dins la realitat socioeconòmica de tot l'àmbit català, hem de reconèixer que encara som un esquitx insignificant”. No obstant això, la sòcia del Grup Ecos reconeix que “a Catalunya sempre arrosseguem la sensació que res no és suficient, però si comparem amb altres territoris, veiem que aquí tenim moltes iniciatives, algunes ben antigues, i això hem de valorar-ho”.

PROMOURE L'ESS EN UN CONTEXT CAPITALISTA

Guernica Facundo explica que una de les dificultats més grans que afronta l'economia social i solidària és la reticència generalitzada als canvis. Facundo ho atribueix a diverses causes: la sensació que els canvis individuals són insignificants en un context de col·lapse, al fet que canviar les estructures empresarials exigeix molt esforç i sembla car, i finalment, a la falta

de claredat que pateixen sovint les propostes de l'ESS. “Estem en un moment crucial i no veig la població gaire connectada amb l'existència d'alternatives”.

Xavier Teis comparteix aquesta anàlisi, si bé centra la principal dificultat de l'ESS en la pressió del capitalisme, amb les lògiques i les inèrcies que se'n deriven i els valors que acaben impregnant tota la societat. “I tampoc no hem d'oblidar que l'ESS és una proposta que va prendre força en moments com el 15M, mentre que ara estem vivint una etapa de paràlisi social, marcada pel desassossec i l'apatia”. Aquest context, segons el membre de Coop57, dificulta la capacitat de l'ESS de superar els cercles ideològics on les seves propostes havien arribat fins ara.

En línia amb aquestes veus, Laura Comas introdueix un altre factor: la falta de corresponsabilitat que tenim com a individus, però també com a empreses o territoris, a l'hora de “fer-nos càrrec dels impactes i les externalitats que generem”. Davant d'aquesta realitat, la representant de la Xarxa de pols cooperatius planteja un exercici d'autocrítica: “si volem que la gent s'animi a fer aquest canvi, ho ha de fer des de la motivació i no només des del sacrifici”, raó per la qual apel·la al moviment de l'economia social i solidària a transmetre “l'esperança que les coses poden canviar” i que, a través de la implicació de cadascú, es pot generar un impacte positiu.

També Anna Fernández assenyala la importància de traslladar propostes engrescadores per a les masses, ja que “això ens ajudarà a caminar col·lectivament cap a una transició ecosocial”. Per fer-ho, veu fonamental que el moviment esdevingui un referent en el canvi d'hàbits i de consum, la qual cosa “és imprescindible per a continuar avançant”. En aquest sentit, Xavier Teis subratlla que “en el temps que vivim, l'esperança és una obligació de la qual no podem despreocupar-nos”, raó per la qual coincideix en la necessitat que l'ESS “encari els reptes des d'aquesta mirada constructiva”.

A aquest repte, Facundo hi suma la necessitat d'abordar el biaix socioeconòmic i d'origen que encara es produeix en el si del moviment: “Ara com ara, no penetrem prou en la societat. I això passa perquè la gent no es responsabilitza dels seus actes, però també perquè les propostes de l'economia social i solidària no són accessibles per a tothom”. Unes lògiques que, a parer de Laura Comas, s'estan revertint a poc a poc gràcies a l'empenta de les comunitats autofinançades i algunes pràctiques comunitàries aparegudes els darrers temps. Unes plataformes que Facundo valora però que encara no veu gaire esteses, com ho demostra que “gairebé tota l'activitat econòmica passa pel consum”. I això, assegura la membre del Grup ECOS, “és una dificultat molt greu, i més veient el menyspreu que reben les pràctiques col·lectives en les quals no hi ha un intercanvi monetari”.

En aquest sentit, i per revertir aquesta tendència, tant Facundo com Comas aposten perquè les entitats de l'economia social i solidària estableixin mecanismes perquè les seves propostes arribin a les persones vulnerables o en risc d'exclusió social.

L'IMPERATIU DE TEIXIR OBJECTIUS COMUNS

La societat és heterogènia i també ho és l'economia social i solidària. No és el mateix l'experiència d'una cooperativa de treball de Barcelona que la d'un grup de consum d'Olot o la d'una entitat del tercer sector situada al Camp de Tarragona. Conscients d'això, les organitzacions de l'ESS aposten per treballar des d'aquesta diversitat, malgrat les dificultats que comporta. Segons Guernica Facundo, “cal tenir en compte les necessitats específiques que té cada família de l'ESS, encara que sovint això alenteixi alguns processos”. Facundo al·ludeix a l'elaboració de la Llei d'economia social i solidària o, en el seu moment, a la creació de la Llei de cooperativisme, els processos de les quals es van allargar més del desitjable.

Quant a la llei catalana d'ESS, Anna Fernández considera que el procés va posar al descobert aquestes dificultats: “alguns acords semblaven molt obvis, però arribar-hi ens va costar més del que havíem imaginat”. En qualsevol cas, des del seu punt de vista, l'assoliment de la llei s'ho valia, ja que “és bàsica en vista a construir una veu conjunta que permeti tenir una major incidència i millorar la interlocució amb les administracions”. Per la tècnica de la XES, el propòsit del moviment ha de radicar en transformar la societat per a tothom, “d'aquí el repte de treballar des de tots els prismes i entendre que el món és divers”.

Finalment, i com reivindica Xavier Teis, també és clau que les diferents famílies de l'ESS dialoguin i es nodreixin entre elles. “L'economia social i solidària ha d'estar construïda amb totes les peces del trenca-closques, que van del cooperativisme transformador, l'associacionisme de base, l'economia feminista, l'economia ecològica o la democràcia econòmica i energètica i molts altres”. En definitiva, un model econòmic alternatiu que segons Teis “només es podrà construir des de l'aportació plural que representa la suma de mirades crítiques i transformadores”.

L'ORGANITZACIÓ COL·LECTIVA, CLAU PER PROMOURE L'ESS

Al territori català existeixen diverses plataformes i xarxes que uneixen iniciatives de l'economia social i solidària amb l'objectiu d'enfortir i promoure aquest model socioeconòmic. Una amalgama d'experiències que, adverteix Laura Comas, han de conèixer el seu rol

i la seva finalitat; des de les més locals, que generen vincles comunitaris, fins a les més grans, que tenen sobretot un rol de projecció (com és el cas de la FCTC o la Xarxa de pols cooperatius), passant per altres pensades per articular estratègies mancomunades o de suport mutu, com seria la XES.

Guernica Facundo considera que aquests espais fan un gran esforç per impulsar dinàmiques que siguin el màxim d'horitzontals i transversals possibles. “I aquí és on el moviment es troba amb l'inconvenient que és un món petit i, de vegades, les entitats no poden estar a tot arreu amb la qualitat que voldrien”. De manera que, si bé aquestes estructures estan concebudes per ser molt participades, acaben concentrant aquelles persones que són alhora a molts altres llocs. Així i tot, la integrant del Grup ECOS no veu del tot negativa aquesta situació, ja que “almenys permet que la coordinació sigui fluida i la informació circuli més de pressa”.

Anna Fernández es mostra d'acord amb la rellevància que tenen els espais de trobada en les economies comunitàries. Prova d'això, explica, és el treball de la XES per conceptualitzar i acotar aquests espais de suport mutu i treball col·lectiu, la qual cosa li ha permès donar resposta a qüestions tan importants com l'alimentació o l'habitatge. “Són palanques d'innovació social molt potents; la llàstima és que, ara per ara, arriben a poca gent”. Un dèficit que, a parer de Fernández, exigeix que els “espais de consum i de producció col·lectius” esdevinguin massius, motiu pel qual “hem de ser capaços de generar estratègies econòmiques més robustes i treballar de manera conjunta la intercooperació empresarial”.

LA REALITAT DEL TERRITORI: DINÀMIQUES DE CENTRALISME

La realitat socioeconòmica del territori català no és homogènia, com tampoc l'economia social i solidària té la mateixa força a tot arreu. Una fotografia de contrastos que, tal com assenyala Anna Fernández, ha obligat la XES a organitzar-se en vint xarxes locals: “és molt interessant veure quines diferències tenen cada una i com es complementen, ja que entre elles es retroalimenten”.

D'aquest intercanvi, Fernández destaca iniciatives com la FESS Rural, una trobada per abordar temàtiques sobre l'economia solidària als entorns rurals de Catalunya que enguany ha arribat a la quarta edició. “Moltes vegades tendim a pensar en l'impacte dels fenòmens sobre el món urbà, quan gran part del territori és rural”, indica Fernández, per qui “experiències com la FESS Rural són una oportunitat per col·lectivitzar unes realitats que sovint són invisibilitzades per l'àmbit metropolità”.

Per a Guernica Facundo també és important remarcar les diferències en la relació amb l'administració: “Hi ha un biaix molt gran entre la província de Barcelona i la resta del territori”, explica. Segons ella, les administracions locals amb més recursos solen concentrar-se a la metròpolis i la Diputació de Barcelona, per exemple, té una línia específica de desenvolupament de política social en ESS, cosa que permet als ajuntaments demanar ajudes. En aquest sentit, Facundo reconeix que, “la Generalitat té la voluntat de corregir aquest biaix i garantir que una part dels recursos de l'ESS es reparteixi de forma equilibrada al territori”.

Laura Comas hi està d'acord, però recorda que, si mirem la distribució dels ateneus cooperatius, per exemple, “veiem que n'hi ha nou que es concentren a la província de Barcelona i els altres cinc estan repartits entre la resta de demarcacions”. Un desequilibri que, segons Comas, també es produeix entre municipis: “els ajuntaments petits, i fins i tot alguns més grans, no compten amb línies específiques per desenvolupar l'economia social i el cooperativisme, de manera que les entitats d'aquests indrets no poden accedir a determinades subvencions o fonts de recursos específics”.

Malgrat aquest dèficit, Guernica Facundo reivindica que, en gran part del territori, les entitats, les persones i les petites iniciatives van per davant de les mateixes administracions públiques, mentre Comas realça el paper que han jugat molts pobles per trencar amb les dinàmiques instaurades: “amb poquíssims recursos han fet un gir total, trencant amb lògiques de caciquisme i obrint vies de participació comunitària”.

La representant de la Xarxa de pols cooperatius defensa que aquest canvi ha estat possible gràcies a l'empenta i la implicació del moviment. “I això és important perquè s'ha aconseguit en un context on els centres de decisió estan a les ciutats, i la resta de territoris perden cada vegada més sobirania, fins al punt que es veuen obligats a assumir un seguit d'externalitats molt problemàtiques que generen les ciutats”.

CANVI DE RUMB DE LES INSTITUCIONS

“Cal reconèixer que avui, a Catalunya, trobem més política pública de l'ESS de la que hi havia deu anys enrere”, assegura Anna Fernández, remarcant que aquest canvi de receptivitat per part de l'administració té aspectes força positius. “A les eleccions municipals de 2015, van aparèixer molts governs amb ganes d'impulsar polítiques en aquesta línia i, arran d'això, han sorgit iniciatives que abans eren impensables, com la creació de la Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària”. En la mateixa línia, Guernica Facundo recorda que, si bé

l'economia social i solidària ja existia, aquestes polítiques han propiciat el context favorable perquè les seves iniciatives es desenvolupin i s'estenguin arreu.

Tot i aquest avenç, Fernández indica que queda molt recorregut per assolir polítiques transversals. “Ens trobem amb departaments i personal tècnic que tenen ganes de treballar per promoure l'ESS, però encara no aconseguim el canvi de paradigma global que proposem des del moviment”. L'objectiu, afegeix, ha de ser que “tant l'economia com la mateixa societat tinguin valors transformadors en totes les àrees”.

En aquest camí, des del moviment destaquen la proposta de Llei d'economia social i solidària que es debat actualment al Parlament de Catalunya, un marc normatiu que té com a finalitat enfortir l'ESS i promoure'n els valors. “Caldrà veure com es desplega la legislació i quines implicacions té per al conjunt del moviment, però d'entrada tenir marcs legals on poder moure's sempre facilita les coses”, afirma Laura Comas.

En sintonia amb Comas, Anna Fernández reconeix que “el procés legislatiu ha sigut interessant perquè ens porta a una llei pròpia per a Catalunya, que no beu de l'estatal, i que engloba tant l'economia social com l'economia solidària”. A més a més, per Fernández, la llei proposa una definició trencadora de l'ESS, ja que “fa especial èmfasi en la capacitat transformadora de l'activitat econòmica, no només la forma jurídica”.

Malgrat la potencialitat que oferirà la futura llei, uns i altres fan un toc d'alerta. “No es pot confiar tot el futur de l'ESS a la llei com tampoc a la prestació de serveis que ofereix l'administració pública, que naturalment cal reforçar”, apunta Xavier Teis. Pel membre de Coop57 i la resta de veus representants de l'ESS, el moviment alternatiu al capitalisme ha de seguir construint espais autònoms i autogestionats.—*

QUI BRESSOLA L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA?

Diverses xarxes i plataformes de la societat civil acompanyen el desenvolupament i l'expansió del cooperativisme català a través de l'ajuda econòmica, la formació i l'assessorament als projectes que emergeixen arreu del territori.

Text: Júlia Gamissans

Per entendre l'economia social i solidària, hem de trencar amb el concepte originari d'economia, que engloba les activitats que tenen com a objectiu promoure el creixement del PIB. En el món de l'ESS, l'economia va més enllà dels diners, les empreses i el mercat capitalista, i engloba el treball domèstic, les cures i qualsevol iniciativa amb afany social, lluny de l'ànim de lucre que ha imperat al llarg de la història.

Fa temps que l'entorn cooperativista acull i consolida nous projectes i models de negocis que fugen del model econòmic dominant. Experiències que posen el focus en les persones i no en l'enriquiment del teixit productiu i que, en la seva immensa majoria, són acompanyades per diversos organismes “mares”, entre els quals cal destacar la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), la Xarxa d'Economia Solidària (XES), la Fundació Seira o la Fundació Roca i Galès.

SOMNIS SENSE FINANÇAMENT

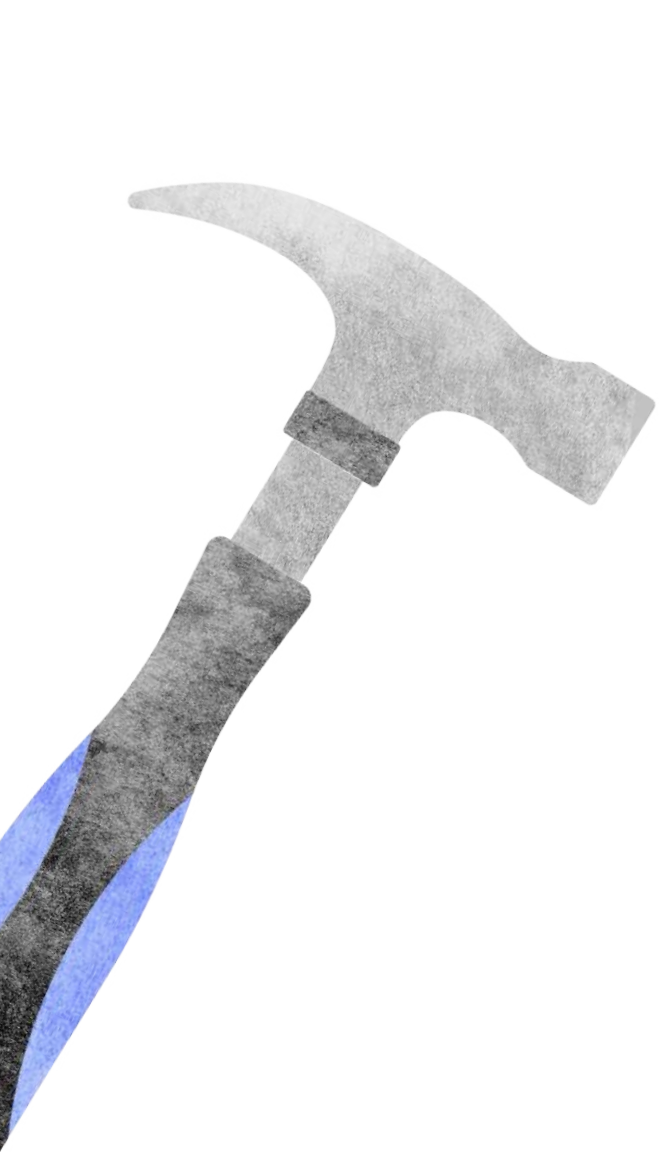
Segons l'informe *Situació actual i reptes futurs del finançament cooperatiu*, elaborat per la Universitat Pompeu Fabra, un dels esculls amb què topen les noves cooperatives és la inexistència d'instruments de finançament adaptats a la fase inicial del seu cicle de vida. De fet, es calcula que la meitat de les cooperatives catalanes s'autofinancen reinvertint els seus excedents o amb el capital de les sòcies. Paral·lelament, l'estudi reflecteix que la mitjana del capital social de l'ESS es troba entorn dels 25.000 euros, fet que limita la capacitat d'endeutament, i en conseqüència, els recursos per desenvolupar activitats a gran escala.

Així doncs, moltes de les alternatives que lluiten contra el canvi climàtic, les desigualtats, en defensa del dret a l'habitatge o per una mobilitat sostenible, es veuen obligades a trobar finançament per mantenir els seus equips i afrontar els projectes que despleguen.

Oferir vies de finançament adequades a les cooperatives és la funció de Seira. Així ho explica Miguel Linde, president d'aquesta fundació nascuda l'any 2008 quan Alstom va comprar la cooperativa Ecotècnia. Arran d'aquesta operació, es van recollir uns 10 milions d'euros per crear un fons amb què impulsar i consolidar l'economia social, la gestió del qual va recaure en Financoop, una cooperativa de finançament que, sota la direcció de Seira, constitueix avui una de les branques de la FCTC.

Des de l'any 2008, Seira ha acompanyat prop de dues mil cooperatives, sigui amb la publicació d'estudis, beques de formació, xerrades i ponències, amb formació financera (299) o el finançament a través de convenis (1.108). “El 2018 va suposar per a nosaltres un abans i un després, ja que vam decidir treballar amb qualsevol entitat que tingués la voluntat de promoure l'economia social i solidària”, afirma Linde.

En aquests moments, la fundació Seira compta amb dos instruments en marxa: Seira Inversió Social, una eina d'inversió d'impacte, no especulativa, que vol posar llum als problemes de finançament que pateixen molts projectes a causa d'una estructura petita. Per això, treballa amb iniciatives que disposen d'un capital inicial d'entre 20.000 i 400.000 euros i que tenen dificultats per a rebre ajudes per les vies de finançament tradicionals.

L'altre instrument de la fundació és Més Espais, una “immobiliària” amb locals disponibles per l'ESS. “Pròximament s'activaran dos vehicles més que aniran enfocats a l'habitatge cooperatiu i a la sobirania energètica”, revela Linde, per qui “el propòsit de la fundació és caminar amb les cooperatives amb vista a afrontar els reptes actuals”.

LA PRIMERA LLAVOR COOPERATIVA

Més enllà de Seira, el gran representant del cooperativisme català és la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), l'existència de la qual es remunta al 1935. Segons el seu director, Guillem Perdrix, el 2018 va haver-hi un punt d'inflexió. “L'economia social i solidària havia agafat força i era el moment de cooperativitzar la societat”.

En paraules de Perdrix, es tractava de situar el cooperativisme cap enfora, que tothom el conegués i experimentés, i alhora estimular el màxim la intercooperació. Una tasca per la qual la FCTC ha constituït el Market-place, un mercat web que posa en contacte les més de set-centes cooperatives que té adherides. “És un espai en

el qual es proposen descomptes o beneficis pels projectes que integren la Federació”, destaca el web de l'espai.

Però amb la pandèmia es va comprovar que el cooperativisme no en té prou amb aquestes eines. Veient els impactes que provocava, la FCTC va incrementar el suport al sector mitjançant les noves tecnologies, un pas que es veurà materialitzat pròximament en tres licitacions en digitalització. Concretament, això anirà a càrrec del projecte Impuls Digital, que facilitarà la digitalització de les cooperatives federades en quatre serveis: diagnòstic digital de les cooperatives (licitat el 29 de setembre del 2022); mapa de tecnologies a les cooperatives i mapa de solucions digitals recomanades; selecció d'una eina d'aprenentatge en línia i diagnosi competencial digital i pla de capacitatció.

LA XES, EL PARAIGUA DEL SECTOR

Entre els aixoplucs del moviment social i solidari també hi trobem la XES, que mitjançant el balanç social, “mesura el compromís social de les entitats”, comenta Jordi Garcia, cooperativista a l'Apòstrof i membre de la XES. De fet, com totes les plataformes anteriors, la Xarxa d'Economia Solidària treballa per donar resposta a les necessitats més efervescentes de les cooperatives, sigui en clau d'habitatge, medi ambient, gènere, finançament, de creació de xarxa i de difusió del moviment.

Ofereix recursos tan diversos com Pam a Pam (un directori que cartografia les entitats de Catalunya) o el protocol contra les violències masclistes, a més d'organitzar la multitudinària Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC) i el Festival de l'Economia Social i Solidària Rural (FESS).

“Ara mateix ens trobem en un procés de reflexió per establir les bases i el futur de l'ESS amb vista al 2030, a més de batallar perquè entri en vigència la Llei d'economia social i solidària”, indica Garcia. Per al representant de la XES, disposar d'un marc normatiu específic és clau pel desenvolupament del cooperativisme, atès que afavorirà la concurrència dels diversos actors de l'ESS; impulsarà polítiques que reconguin el seu valor socioeconòmic; estimularà la participació institucional; augmentarà l'activitat econòmica, l'impacte en l'ocupació i en la producció; promourà la contractació pública responsable, i contribuirà a augmentar les dotacions pressupostàries destinades a l'emprenedoria col·lectiva.

Paral·lelament, cal destacar també el protocol contra les violències masclistes, a través del qual la XES vol resoldre dos problemes que se li plantejaven: un debat intern en aquest àmbit per part de l'ESS i les economies feministes, i la demanda d'assessorament que algunes entitats reclamen pels casos d'assetjament. Tot i ser conscients que l'existència d'un pro-

TOCOL no solucionarà el masclisme sistèmic, la XES aspira que aquesta eina contribueixi a avançar cap a un sistema just i sostenible.

EL PODER TRANSFORMADOR DEL COOPERATIVISME

També entre les altres grans propulsores del moviment sobresurt la Fundació Roca i Galès, que des dels inicis s'ha dedicat a promocionar el cooperativisme a Catalunya: “Afavorir el cooperativisme, el benestar social i el respecte al medi ambient són els objectius que es va marcar la fundació just després de la mort de Franco i que continuen guiant la nostra activitat”, assenyala Jordi Petit, vicepresident de la institució.

Una de les aportacions de la Fundació ha estat la creació d'un centre de documentació, destinat a promoure l'estudi i el coneixement del cooperativisme en totes les seves branques. Disposa d'una hemeroteca amb més de 6.200 llibres, en la qual destaquen les col·leccions relligades de revistes i butlletins del segle passat, a més dels títols que periòdicament rep de l'economia social i solidària. Arran del conveni de col·laboració que va signar amb l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i la Direcció General d'Economia Social i Cooperativa, gran part del fons de la Fundació ja es pot consultar en línia.

Per a Jordi Petit, Roca i Galès no es limita a fer visible el cooperativisme que hi ha arreu. Sobretot pretén fer estudis i educar perquè els valors de l'economia social i solidària convergeixin en la perspectiva de

bastir una nova realitat. “Cal centrar-se en l'aplicació dels valors cooperatius i en el seu poder transformador, raó per la qual, en plena crisi socioeconòmica, mirem de regar totes i cada una de les llavors que donen resposta a necessitats tan bàsiques com el consum o l'habitatge”, afegeix.

Així és com, al costat de la FCTC, la XES i la Fundació Seira, la Fundació Roca i Galès malda per assentar les bases d'una nova economia radicalment democràtica que reverteixi les desigualtats i, trencant els diferents sostres de vidre, posi les persones al centre de totes les decisions.—*

Publicitat

Licors per la transformació social

Nova Botiga Online:
trescadires.cat/botiga-online/

Pols cooperatius: ÀGORES DE CREACIÓ I RESILIÈNCIA

Fotos: Roser Gamonal

Grup ECOS-1. Situat al número 43 del carrer Casp, al cor de l'Eixample barceloní, l'edifici del Grup ECOS acull una vintena de cooperatives i organitzacions de diferents sectors vinculats a l'economia social i solidària.

Grup ECOS-2. Més d'un centenar de persones treballen actualment a l'espai del Grup ECOS, que es coordina mitjançant la comissió permanent, l'assemblea general i altres òrgans de gestió.

Grup ECOS-3. La seu del Grup ECOS, que inclou tres plantes amb espais comuns, està pensada per afavorir la interrelació, l'autoorganització, la solidaritat i el debat entre les setze cooperatives que en formen part.

Bici Hub. A l'edifici de Can Picó, una antiga indústria ubicada al número 58 del carrer Pere IV, al Poblenou de Barcelona, Bici Hub organitza accions que promouen la mobilitat sostenible amb bicicleta i un model de ciutat inclusiu, feminista i ecològic.

Cal Temerari-1. Cal Temerari, constituït com a equipament cultural, social i cooperatiu l'any 2015, ocupa un espai de 360 m² distribuïts en dues sales polivalents, diverses terrasses, dos magatzems, una cuina domèstica i un restaurant.

Cal Temerari-2. El nom de Cal Temerari fa referència a la finca localitzada a la Plana de l'Hospital 26, un dels primers carrers de Sant Cugat, allà s'hi conserven elements de valor arquitectònic que formen part del catàleg patrimonial del municipi vallesà.

Empar Obrer. L'antic edifici de la Societat Cooperativa l'Empar de l'Obrer, ubicat als números 13-15 del carrer Premià, a Sants, integra les oficines de Coop57, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, la Fundació Seira i EscolesCoop.

La Comunal-1. La Comunal, inaugurada el 2021 a Sants, s'articula com una cooperativa de serveis en la qual hi participen set cooperatives de treball i una associació: Aula d'Idiomes, La Directa, Jamgo, Irídia, Lacol, La Ciutat Invisible, La Deskomunal i Quesoni.

La Comunal-2. La Comunal integra diverses sales de treball, un pati interior i un espai gastronòmic i musical, a més de la llibreria i botiga dels moviments socials La Ciutat Invisible, que organitza actes oberts al públic.

La Comunal-3. Fruit de l'aliança entre diferents projectes que mancomunen capacitats, La Comunal sorgeix amb l'objectiu de potenciar les pràctiques socioeconòmiques alternatives al règim econòmic capitalista.

Can Batlló. D'ençà de la seva ocupació, l'Espai Comunitari i Veïnal Autogestionat de Can Batlló alberga en les seves naus de la Bordeta nombroses experiències laborals i iniciatives comunitàries, entre les quals Coòpolis-l'Ateneu Cooperatiu de Barcelona.

L'Artiga. La cooperativa de consumidor i usuàries ha convertit l'establiment situat al barri vell d'Olot en un node de referència per fer créixer els projectes agroecològics de producció i potenciar l'economia social a la Garrotxa.—*

ESCOLES COOPERATIVES:

L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA DES DE LA BASE

Inspirats en els sectors més crítics amb el sistema educatiu tradicional, emergeix un ventall de projectes que desenvolupen, sota formes i pràctiques cooperatives, la transmissió d'una economia al servei de l'equitat, la justícia i les necessitats humanes.

Text: Sheila Vilaseca

L'any 2006, l'Associació Nacional d'Austràlia per a la Prevenció de l'Abús i la Negligència Infantil (NAP-CAN) va publicar un provocador anunci titulat *Children See, Children Do*. En l'àmbit de l'educació la força viral d'aquest anunci va servir per il·lustrar una obvietat: els infants —i el jovent en general— no fan allò que els diem que han de fer, sinó el que ens veuen fer. Com es diria per Twitter: “No importa quan llegeixis això”. I hi afegim: no importa del tema que parlis.

Per tant, quan abordem el lligam entre educació i economia social i solidària, és fàcil entendre que no és el mateix parlar de l'anhel de viure en un sistema econòmic que posi al centre les persones, a aplicar un model que ho intenta amb totes les seves forces (i totes les seves contradiccions, també).

UN EXAMEN DE CONSCIÈNCIA

Actualment, tothom reconeix que, quan el gruix del professorat viu d'acord amb els valors cooperatius, la transmissió cap a l'alumnat es produeix de forma instantània, gairebé per capil·laritat. Això fa que bastants docents de les escoles cooperatives renunciïn als llibres de text quan imparteixen Economia, Emprenedoria i altres matèries similars. Més enllà que prefereixin crear materials propis, s'adonen que en els manuals tradicionals impera una visió de l'economia erràtica, poc crítica i, en línies generals, basada en el pensament únic. Valgui com a anècdota un manual que, quan parla del tipus d'empreses i n'esmenta els avantatges i els inconvenients, afirma que “el pitjor de les cooperatives és que cada persona és un vot” (!).

Per això, cal celebrar les iniciatives que proposen reflexions i materials entorn de l'economia social i solidària. Val la pena destacar el llibre *Economia crítica a l'aula, propostes per a l'ensenyament obligatori*, del Seminari d'Economia Crítica Taifa i publicat per Rosa Sensat. Una obra rigorosa on s'inclouen activitats que fan honor al seu títol i promouen l'imprescindible esperit crític davant del sistema econòmic dominant.

A més a més, a principi de curs, aquest model pedagògic opta per reflexionar sobre què és l'economia de manera diferent de l'hegemònica. Es prenen les idees de l'economista Max-Neef sobre els elements satisfactors i pseudosatisfactors per distingir entre necessitats i desitjos. I, a partir d'aquí, es recupera la definició d'economia que Miren Extezarreta va fer l'any 2005: “Els éssers humans han de satisfer les seves necessitats bàsiques per sobreviure, i totes les societats necessiten organitzar-se per satisfer-les”, per tot seguit afegir: “Qualsevol comunitat humana ha de disposar dels béns materials bàsics si vol mantenir-se amb vida. I, la manera en què resolen aquest problema i s'organitzen per fer-ho constitueix el que s'anomena economia”.

Mentrestant, i sota aquest nou prisma, la resta de coses flueixen soles. Es donen voltes als mals estructurals del sistema que provoquen desigualtats creixents, s'ideen (i experimenten) alternatives, alhora que es trenca aquell mite segons el qual l'economia no s'entén, quan el que realment no s'entén és aquest sistema. I, des d'aquesta base i aprenent a qüestionar l'estatu quo, també es fa créixer l'economia social i solidària.

MIG SEGLE FENT CAMÍ

Amb tot, les escoles cooperatives, algunes amb més de cinquanta anys de trajectòria, responien a un corrent crític que ha anat guanyant terreny. Unes eren contràries a un model d'escola rígid i antiquat. D'altres volien practicar models alternatius al sistema econòmic i polític neoliberal.. Manava, doncs, la premissa d'assajar noves relacions laborals basades en la democràcia directa, l'autoorganització i l'horitzontalitat, i es va prioritzar construir i defensar projectes educatius propis, laics i progressistes, en comptes de projectes amb ànim de lucre. Això va permetre mantenir la dignitat salarial alhora que s'apostava per reinvertir els eventuais beneficis en l'escola, des d'aquesta manera d'entendre el món, el consum, la producció, les relacions laborals i l'economia. Tot plegat va confirmar allò que l'enyorat Arcadi Oliveres deia: “No és que un altre món sigui possible, sinó que un altre món ja existeix”.

Així, amb la voluntat de defensar aquest nou model pedagògic, l'any 1979 va néixer la Federació de Cooperatives d'Ensenyament de Catalunya, l'antiga FeCEC, que ara es coneix com a EscolesCoop. Dins d'aquesta federació hi ha tres models d'escola cooperativa: les cooperatives de mestres (de treball associat), les cooperatives de famílies (de consum), i les cooperatives de model mixt, mestres i famílies (integrals). Unes escoles amb casuístiques i projectes diversos que comparteixen un model organitzatiu, teòric i pràctic que se sustenta en la transmissió dels valors de l'ESS a l'alumnat i a tota la comunitat educativa.

BASTINT UN MODEL PERMEABLE

Al llarg dels anys, les escoles cooperatives han afrontat múltiples dificultats. Una de les més punyents va ser les retallades en educació i, més recentment, les conseqüències econòmiques, socials i psicològiques de la crisi provocada per la pandèmia.

Entomar aquests entrebancs ha estat possible gràcies a una màxima popular del cooperativisme: “a les verdes i a les madures”. Aquestes dificultats s'han superat gràcies a la flexibilitat i al compromís de les persones que formen part de les escoles. A través d'una estructura definida de treball en equip i de debats

FORMACIÓ EN ESS I FINANCES ÈTIQUES

• **Itinerari Educatiu d'Economia Social i Finances Ètiques:** proposta didàctica del Departament d'Educació i el Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat, conjuntament amb l'Associació Economia Social Catalunya (AESCAT) i la Confederació de Cooperatives de Catalunya. Realça l'ESS i les finances ètiques en els projectes d'emprenedoria de les matèries d'Economia de 4t d'ESO i d'Emprenedoria a 3r i 4t d'ESO.

• **Postgrau en Economia Social i Solidària: Desenvolupament Local, Cooperativisme i Transformació Social,** organitzat per la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

• **Postgrau en Emprenedoria Social i Desenvolupament Sostenible,** de la Barcelona School of Management (BSM)-Universitat Pompeu Fabra (UPF).

• **Postgrau Economia Social i Solidària-Estudis Cooperatius,** impulsat per la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES) i coordinat per La Ciutat Invisible i que compta amb el reconeixement acadèmic de la BSM-UPF.

• **Postgrau en Gestió de Cooperatives i Empreses d'Economia Social,** ofert per TecnoCampus (UPF).

• **Postgrau en Finançament per a Organitzacions de l'Economia Social i Solidària** (novetat d'aquest any 2022), compta amb la col·laboració de la Fundació Finances Ètiques. És hereu del curs d'especialització que feien fins ara. La matrícula és gratuïta gràcies al finançament públic i l'estudiant només ha de pagar les taxes.

Finalment, hi ha cursos d'especialització en diversos aspectes. És el cas dels que impulsa la Universitat Rovira i Virgili, l'Espai Ambiental i Opcions, així com els que organitza l'Ateneu Cooperatiu de les Terres Gironines amb la Càtedra UNESCO de la Universitat de Girona o el de l'Ateneu Cooperatiu Ponent Coopera amb la Universitat de Lleida.

També, la Xarxa d'Ateneus Cooperatius ofereix tallers i seminaris de formació pràctica en ESS i per al desenvolupament de les competències professionals específiques de l'economia social. De la mateixa manera que la XES organitza una Escola d'Estiu amb un programa divers, descentralitzat i autogestionat on es debat sobre economia solidària, feminisme, ecologia, cultura i alimentació. I, com a novetat, de cara a l'estiu de 2023, la Confederació de Cooperatives de Catalunya prepara una universitat d'estiu del cooperativisme que tractarà els temes més actuals del sector.

intensos, fins i tot dolorosos, on reconèixer les necessitats pròpies i alienes. I el compromís de defensar un projecte que les persones senten propi.

Ara bé, la defensa d'aquests valors implica massa sovint posar-hi el cos. I aquí, l'economia social i solidària té un repte que no pot defugir més: cal aprofundir en el treball de cura de les persones sòcies i acompanyar els moments de transició en l'organització cooperativista. En definitiva, educar en l'economia social i solidària suposa també valorar el paper de l'escola en la transformació del món sense amagar-ne les febleses ni les dificultats. Per aquest motiu, moltes escoles cooperatives fa anys que creen i acompanyen cooperatives d'alumnes.

COOPERATIVES A L'AULA: L'ESS EN DIRECTE

Tal com recorda el pedagog Joan Ramon Boixaderas, "cada principi del cooperativisme és una possibilitat per desenvolupar capacitats transversals i competències de l'alumnat". I és que, si algunes persones adultes opten per fer créixer un model econòmic contracultural que ningú no els ha ensenyat, com seria l'ESS si la practiquessin des de joves?

D'acord amb aquesta idea, les cooperatives d'alumnes han esdevingut projectes que, a banda de vehicular sabers i competències, entrenen l'alumnat en els valors cooperatius: equitat, igualtat, democràcia, honestetat,

justícia, solidaritat, transparència, autoajuda, treball col·laboratiu i responsabilitat. Un seguit de principis que EscolesCoop va incloure en la guia per a docents a efecte de crear, impulsar i acompanyar cooperatives d'alumnes a les aules. I, vinculat a aquest document, es va impulsar un curs per crear cooperatives d'alumnes a l'escola, a més d'una formació gratuïta en línia i oberta a qualsevol centre educatiu de Catalunya.

Una prova que aquest model comença a arrelar és el naixement, l'any 2016, d'AlumnesCoop, la plataforma que agrupa les cooperatives d'alumnes creades en desenes de centres públics i concertats de Catalunya, dins el marc del Programa d'Economia Social del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat. Impulsat per EscolesCoop, compta amb el suport de la Confederació de Cooperatives de Catalunya i d'una secretaria tècnica conformada per les cooperatives d'iniciativa social Doble Via i Barabara Educació. AlumnesCoop acompanya l'alumnat del consell rector i ofereix assessorament i formació a les cooperatives d'escolars federades.

I el mateix pel que fa al programa CuEmE, de la Diputació de Barcelona, sorgit amb l'objectiu de formar els infants en la cultura emprenedora i les competències bàsiques en el cicle superior d'educació primària. Durant un curs escolar, creen i gestionen una cooperativa escolar amb el suport de l'escola, l'administració local, les empreses i les entitats de la seva localitat.—*

UNA ONADA CULTURAL QUE POSA EN SOLFA L'ECONOMIA SOCIAL

Des d'una llibreria fins a una sala de concerts, passant per festivals, discogràfiques, casals i ateneus repartits pel territori... Aquests projectes, i el paper estratègic que ha adquirit la Xarxa d'Espais Comunitaris, nodreixen la població d'una cultura crítica, cooperativa i comunitària.

Text: Joan Bernà

A l barri de Collblanc, dins l'espai L'Espora, trobem la llibreria Llavors, un dels projectes nascuts a l'escalf de La Col·lectiva, l'Ateneu Cooperatiu de l'Hospitalet de Llobregat. Les responsables valoren molt positivament com ha evolucionat des que va obrir fa un any i mig: “Al principi, en plena pandèmia, teníem moltes limitacions d'aforament, tot i que la gent ha anat venint al pati del local; i ara, ja és una altra història”, comenta Noelia, una de les llibreteres.

LLIBRERIES ESPONJA

El projecte de Llavors ha transcendit la mateixa llibreria i, com explica Noelia, “enguany diverses entitats de L'Espora i Collblanc hem compartit el projecte Singulars de cultura 'Càntirs de la memòria’”. També en aquest racó i a l'espai Pomècia de la Florida, un altre dels barris de la població, s'han dut a terme activitats conjuntes d'investigació-acció, mentre altres s'han desplaçat a l'aire lliure i a diferents entorns de la ciutat, com el centre Tecla Sala.

En paral·lel a això, L'Espora ha continuat sent el bressol d'altres projectes cooperatius, entre els quals Ekonomikon, Mujeres Unidas Entre Tierras o Districte7; de la mateixa manera que, ara fa uns mesos, va començar a participar en la iniciativa *Sempre és 23*, destinada a defensar el model de llibreries cooperatives més enllà de la data assenyalada de Sant Jordi.

A través del web *Sempre és 23*, es pot seguir l'activitat dels establiments que donen suport a aquesta campanya, que segons Noelia ajudarà Llavors a impulsar un segell propi. “En el darrer Sant Jordi vam utilitzar eines telemàtiques per recomanar llibres i difondre la xarxa informal de llibreries cooperatives que s'ha consolidat a Barcelona capital i rodalia”, afegeix Noelia, per qui “la intenció és ampliar les accions conjuntes i deixar palès que hi som tot l'any”.

Una altra llibreria que tampoc no ha parat de créixer

és El Refugi, de la Seu d'Urgell. D'ençà que Miquel i Pol van inaugurar-la el febrer de 2021, encara fomenta el pensament crític al Pirineu a l'antiga botiga de queviures Urgèlia. El Refugi ha anat estenent la seva influència a la zona amb diverses activitats com presentacions, tasts, exposicions i recitals, i una reeixida campanya de micromecenatge. Alhora la llibreria compta amb un fons de narrativa històrica i feminista, poesia i assaig. Tot això li ha permès teixir complicitats amb altres entitats i fidelitzar una clientela.

DISCOGRAFIA I FETS

Mentrestant, al cor del Bages, batega amb força Propaganda pel Fet. Una discogràfica manresana que, amb vint-i-cinc anys de trajectòria, ha aconseguit multiplicar les seves propostes artístiques i projectes. Dani i Xavi recorden que el segell, creat el 1996, va sorgir d'un grup d'activistes acostumats a organitzar concerts de hardcore combatiu dins dels circuits alternatius i les cases okupes. De fet, expliquen que van editar les primeres maquetes sense gaire estructura per distribuir-les, però amb la voluntat que els artistes poguessin editar els seus treballs amb condicions. “Encara que bevem de l'underground i el punk, l'objectiu era transcendir aquell espai d'autoconsum i accedir a un circuit majoritari per tal que els grups i solistes amb qui treballàvem esdevinguessin populars i trobessin els seus àlbums a les principals botigues del país”, indica Xavi.

D'aquesta manera és com Propaganda pel Fet ha ampliat el catàleg de forma considerable sense abandonar la gestió braç a braç amb cada un dels projectes. “Sempre hem tingut clar que no volíem editar gaire artistes, sinó acompanyar-los per tenir una visió 360 graus de les seves creacions”, afirmen els impulsors de la discogràfica. Al cap d'un temps, això sí, van incorporar el management per afavorir la contractació, de manera que han apuntalat una estructura amb capaci-

tat de donar resposta a les necessitats que exigeix cada formació. “Les hem assumit de forma orgànica, amb molta perspectiva i paciència, cosa per la qual també ha estat imprescindible ser transparents i consensuar les decisions”.

Aquests coneixements han servit per reforçar la distribució comercial del segell i obrir noves àrees que tenen a veure amb el desenvolupament d’una carrera artística, com són la contractació de directes o la gestió dels drets d’autor. Un fet que els va empènyer el 2008 a dirigir la Casa de la Música de Manresa. Un espai de formació que els ha arrelat socialment fins a apropar-los a la cooperativa Visual Sonora de Mataró i a les sales de concert Salamandra i La Mirona.

Segurament per això l’any 2010 Propaganda va decidir fer un nou pas. Després de comprovar les dificultats que implicava programar segons quins espectacles, van decidir obrir una sala pròpia. Llavors va néixer Stroika, un espai en què els membres de la discogràfica van invertir dos anys a fi d’adequar-l’ho i entendre les claus del negoci.

Dotze anys després, el Xavi i el Dani consideren que Stroika ha estat una gran aposta, que malgrat l’alteració temporal de la pandèmia, va poder mantenir l’activitat musical i dur a terme dues edicions a l’aire lliure del Festival Flames. “Vam posar la maquinària a treballar i vam organitzar un cicle de concerts diven-dres i dissabtes durant cinc caps de setmana amb artistes grans i emergents”.

Els coordinadors de Propaganda pel Fet consideren que, malgrat que l’evolució estructural del projecte, sempre s’ha mantingut fidel a la filosofia dels inicis. “Tan sols hem hagut de redefinir-lo, perquè les neces-sitats dels artistes, però també del país, els espais i els directes, són unes altres ben diferents”. Més enllà d’això, tant Xavi com Dani coincideixen que cal con-tinuar apostant pel català com a llengua vehicular i adaptar el projecte a les noves eines i coneixements que han adquirit al llarg d’aquests anys.

FESTIVAL COOPERATIU

Un altre projecte cultural de base cooperativa és el Festival Esperanzah!, convertit en la punta de llança d’un ecosistema local fonamentat en l’economia social i soli-dària al barri de Sant Cosme, a el Prat de Llobregat. A banda de l’èxit que ha assolit en oferta musical, durant quatorze edicions, el festival ha aconseguit socialitzar i donar peu a un conjunt d’iniciatives en un barri acostumat a necessitar molts recursos i ajudes socials.

N’és una mostra TickÈtic, una cooperativa sense ànim de lucre nascuda el 2018 que gestiona les comissions de la venda d’entrades del festival amb transpa-rència i responsabilitat i que, al seu torn, dona suport

a diferents projectes alternatius. Integrada en l’ano-menat *Sant Cosme Valley* d’el Prat, TickÈtic ha estat la plataforma triada per grups com Txarango, que en la seva darrera gira va vendre més de cent mil entrades en només deu dies.

En la mateixa línia, cal destacar la cooperativa Som Gestió, una assessoria comptable, fiscal i laboral. Va néixer per consolidar l’ecosistema local d’el Prat i ara assessora més de setanta projectes d’arreu del país de manera comunitària i col·lectiva. A més a més, Som Gestió va impulsar Gescultcoop, un projecte Singulars per atendre les necessitats de grups musicals que volen convertir-se en associació o cooperativa.

Tot plegat ha propiciat que, més enllà d’atendre les casuístiques d’un barri especialment estigmatitzat com Sant Cosme, el Festival Esperanzah! hagi donat peu a una colla de projectes, alhora que ha fet visibles nombroses causes i iniciatives socioambientals, culturals i humanitàries amb vocació transformadora. És el cas, entre d’altres, de Pallasos en Rebeldia, Proactiva Open Arms, el Cor Safari-Nzuri Daima o les Dones Sàvies de Sant Cosme, les quals han rebut part del mig milió d’euros que Esperanzah! ha recollit al llarg dels anys.

XEC, UN TRAMPOLÍ ESTRATÈGIC

En aquesta radiografia de l’ecosistema cultural dins l’ESS tampoc no podem oblidar l’embranzida que ha agafat la Xarxa d’Espais Comunitaris (XEC), un pol de projectes desplegat per casals i equipaments culturals de diferents barris barcelonins i poblacions catalanes, com Premià de Mar o Terrassa. A través de la XEC, aquests projectes han trobat un espai de diagnosi col·lectiva per seguir avançant en les seves respectives estratègies i donar resposta a les necessitats que afronten dia a dia.

Fruit d’aquesta plataforma, que també facilita l’aproximació i l’intercanvi entre les diferents experi-ències, s’han acordat iniciatives culturals conjuntes, com la que s’ha celebrat enguany en el marc de la Fira d’Economia Social de Catalunya (FESC). Una convo-catòria que ha servit perquè les principals entitats de la XEC, entre les quals l’Ateneu L’Harmonia de Sant Andreu del Palomar, o l’Ateneu Popular de 9 Barris, s’hagin posat d’acord per garantir l’autoformació i continuar impulsant activitats conjuntes amb la resta d’iniciatives.

Entre les noves propostes que han sorgit sota el paraigua de la XEC, cal esmentar la setmana de la CulturaCOM, que va oferir una àmplia agenda de xer-rades, tallers i concerts a diferents espais de la Xarxa el mes de març d’enguany. Això va reforçar el paper estratègic de la XEC dins de l’àmbit sociocomunitari de Catalunya.—*

Salut laboral per a persones i organitzacions.

**Treballar per a la salut de les persones
és fer-ho per la viabilitat de les Organitzacions.
Som una cooperativa acreditada com a
Servei de Prevenció Aliè.**

- El compromís i l’optimització són el resultat de la cura i de la promoció de la salut.
- El BenEstar de les persones, el motor de l’Economia.

Se!PrA

Trinxant, 98-100
08026 Barcelona
Tel. 93 457 4145
sepra.coop

Cures

Confiança

Coneixement

Revista Cooperació catalana,

**especialitzada en cooperativisme
i economia social i solidària,
des de 1980.**

 Fundació
ROCA GALÈS
CATALUNYA
rocagales.cat

JEAN-LOUIS LAVILLE

“Cal territorialitzar l’economia i aprofundir la cooperació entre les entitats”

Jean-Louis Laville és considerat un dels principals especialistes en economia solidària d’Europa. Va ser ell qui va promoure aquesta perspectiva a França als anys vuitanta. Professor al Centre Nacional de les Arts i els Oficis (CNAM) de París i membre del seu laboratori d’història, ha dirigit nombroses recerques i publicacions i ha participat en la creació de xarxes i plataformes. Entre els llibres de Laville (1954) publicats aquí, destaquen *Crisis capitalista y economía solidaria. Una economía que emerge como alternativa real*, juntament amb Jordi Garcia Jané; *La Izquierda del siglo XXI, Ideas y diálogo Norte-Sur para un proyecto necesario*, coordinat amb José Luis Coraggio i on intervenen diversos investigadors de prestigi; i, de la mà de Jordi Estivill, *Asociarse para el bien común. Una retrospectiva crítica de l’associacionisme*. I per fi el darrer *Economía solidaria i història social*, una primera revisió de la història social des de la perspectiva de l’economia solidària a l’Europa Llatina. La seva veu és una referència obligada per entendre les relacions entre el poder públic i l’economia social i solidària.

Text: Jordi Estivill

“Tot i el canvi de majories a l’Elisi, l’interès per l’economia cooperativa continua perdurant a França”

La teva recerca es basa en el desplegament territorial de l’economia social i solidària (ESS) a França. Quines fases comprèn?

Se’n poden distingir tres. La primera comença als anys vuitanta del segle passat, quan les polítiques públiques comencen a tenir en compte l’economia social. L’any 1981 es crea una secretària d’Estat d’economia social, impulsada pel socialista Michel Rocard, representant del moviment de la “segona esquerra”. El 1984, ja té un cert reconeixement que es plasma en diverses cooperatives i mutualitats, però les relacions de l’economia social amb els poders públics es limiten a l’administració estatal, és a dir sota la perspectiva del marc centralista que caracteritza França.

No s’incardina en l’àmbit local?

Pels dirigents de les grans organitzacions, l’apropament al desenvolupament local és vist com una relegació i no com una oportunitat. Amb les polítiques de descentralització dutes a terme partir del 1982, l’administració local comença a finançar les associacions. Les mesures d’inserció professional i els serveis de proximitat són altres temàtiques protagonitzades per actors que reivindiquen l’economia solidària, però que en promouen una visió transformadora i no només reparadora com fins aleshores s’havia entès l’economia social. En tot cas, en aquella època la noció d’economia social i solidària no té reconeixement. Es parla més aviat de “polítiques de proximitat”, una expressió menys controvertida.

És un pas important per la seva implantació?

Sí, encara que les ambigüitats no desapareixen, ja que s’associa l’ESS a la problemàtica de la inserció i, per tant, a la lluita contra l’exclusió social i les mesures sobre el mercat de treball. I això fa que molts projectes siguin instrumentalitzats a través de les empreses d’inserció i les associacions intermediàries a les quals se’ls demana que proveeixin llocs de treball temporals. Una excepció a aquesta orientació són les Régies de Quartier, unes associacions que afavoreixen la participació del veïnat mitjançant l’apropiació col·lectiva dels espais comuns.

I la segona fase quan comença?

Se situa a inicis del segle XXI, amb la presència més gran d’Els Verds a la vida política i les consultes regionals sobre l’economia social i solidària que impulsa la Delegació Interministerial. Es consolida l’any 2001, amb el nomenament d’un secretari d’Estat d’economia solidària, sota la coordinació del Partit Socialista i Els Verds, que subscriuen els acords de “l’esquerra plural”. D’aquesta manera és com l’ESS esdevé un compromís polític que accelera la implantació d’aquesta denominació i li dona una major legitimitat.

Com es tradueix aquest avenç?

Cada vegada hi han més responsables d’impulsar l’ESS en les administracions locals, que reben un major finançament a través dels acords signats entre l’Estat i les regions. Aquest procés es percep sobretot a partir de l’any 2000, amb l’aplicació de polítiques territorials que fomenten l’ESS i un canvi en la legislació estatal que reconeix l’estatut de cooperativa social, que ja funcionava a Itàlia des dels anys vuitanta. Així, les cooperatives ja no tenen només una categoria de membres i poden incloure voluntaris, assalariats i usuaris. Aquestes Societats Cooperatives d’Interès Col·lectiu (SCIC) tenen potestat per formular i aplicar projectes mancomunats que responguin a les necessitats locals.

Aquest tipus de cooperativa representa un actor econòmic important?

De SCIC, n’hi ha actualment unes 2.000. Però més enllà de la quantitat, el més rellevant és que l’administració local en pot ser membre, la qual cosa suposa una renovació de les relacions entre l’ESS i els polítics locals. En aquesta línia, es crea una xarxa d’Ens Locals i Regionals a favor de l’economia solidària (RTES, en les seves sigles en francès), que li aporta visibilitat i legitimitat, alhora que afavoreix el desplegament de polítiques públiques que superen les mesures assistencials que fins llavors s’aplicaven a escala dels departaments (províncies).

I la tercera fase?

Es posa en marxa l’any 2010, moment en què les mesures de promoció de l’ESS prenen una major consistència. En són un exemple les “Assises”, unes trobades organitzades a París l’any 2011 pel *think tank* “Le Labo de l’ESS”, destinades a recollir l’embranzida que l’economia social experimenta a cada regió. Aquest esdeveniment cabdal va empènyer el debat públic i la constitució, per primera vegada a França, d’un ministeri dedicat exclusivament a l’ESS.

Quina funció tindrà aquest ministeri?

Serà qui elaborarà la Llei de 2014, la qual reconeix formalment l’economia social i solidària com un sistema d’utilitat social i innovació. En aquesta dinàmica expansiva, també cal mencionar l’aparició dels Pols Territorials de Cooperació Econòmica (PCTE), unes plataformes que agrupen els actors d’un determinat territori, siguin empreses, xarxes de l’ESS, administracions locals, universitats i centres de formació i recerca, els quals es coordinen amb vista a fixar una estratègia de desenvolupament econòmic territorial fonamentat en la cooperació i la innovació.

El procés ha sigut extraordinari. Què en penses?

Ha sigut impressionant. I és que, mentre el 1980 no hi

havia cap política en aquest àmbit, ara és present a escala regional i local. L’interès per l’economia cooperativa continua perdurant, tot i el canvi de majories a l’Elisi. Tant és així que el darrer govern d’Emmanuel Macron, constituït el juliol d’aquest 2022, ha creat un Secretariat d’Estat per l’Economia Social i Solidària i la Vida Associativa.

S’han superat les ambigüitats dels inicis?

No han desaparegut del tot. A tall d’exemple, coexisteixen dues representacions de l’ESS en el si de les Cambres Regionals de l’ESS (CRESS). La primera remet a les empreses i posa l’accent en un canvi d’escala en pro a un augment de la producció i dels efectius. És a dir, tot i admetre l’ESS com una economia dinàmica i oberta als reptes de la societat, deixa de costat el paper de subjecte actiu que ha de tenir la ciutadania. Al contrari, doncs, del que planteja la segona corrent, defensada entre d’altres pel Moviment de l’Economia Solidària (MES), per qui l’ESS és un vector clau per a la democratització de l’economia i la transformació social i mediambiental. Aquesta perspectiva porta aquest espai a cercar aliances amb altres agents de la transició ecològica.

Amb quins sectors es coordina?

S’inscriu en el “Collectif pour une Transition Citoyenne”, una xarxa que coordina les activitats de 33 moviments compromesos en la transició ecològica, social i democràtica. D’aquesta manera dona més ressò a la transició ciutadana i co-anima el Transiscope, una plataforma que agrupa la feina de nombroses xarxes per a cartografiar les iniciatives a favor de la transició ecològica i solidària. Al capdavant, el que es desprèn d’aquestes dues posicions contraposades és un enfocament diferent de la funció de l’economia social i solidària, una qüestió cabdal pel futur de l’ESS.

Quin panorama preveus per l’ESS del demà?

Es dibuixen tres escenaris de futur. El primer seria que s’aprofundís en les polítiques que han de consolidar i difondre el model, amb mesures d’acompanyament i de finançament de les empreses de l’economia social i solidària, siguin noves o en desenvolupament. Aquest primer escenari planteja un canvi d’escala que

se centra en el volum, el nombre d’organitzacions, d’empreses i de llocs de treball. Un altre escenari té a veure amb un altre enfocament a les polítiques públiques, que suposa passar de l’empresa a l’economia territorial; és a dir, que posaria l’accent en les formes de cooperació que s’estableixen entre els diferents actors econòmics i socials.

L’aposta dels moviments socials és treballar en aquesta direcció?

Exacte. I després trobaríem un tercer escenari, que més enllà de garantir el desenvolupament local, contemplaria la necessitat de qüestionar els marcs institucionals a escala nacional i europea per acabar amb una sèrie de discriminacions que encara afecten l’economia de base cooperativa. En aquest sentit, es podria esmenar el marc institucional per tal que l’economia social i solidària tingui una perspectiva molt més àmplia i democràtica.—*

Davant les inèrcies que provoca l'externalització de serveis de primera necessitat, en què sovint els interessos crematístics i la burocràcia manen per damunt de l'interès col·lectiu, s'obre camí una nova matriu de governança publicocomunitària, que a més d'afavorir la participació, promou un sistema econòmic al servei del progrés i el desenvolupament social.

Text: Marta Molas

Coproduccions o la força democràtica de la gestió mancomunada

El que avui entenem com a coproduccions publicocomunitàries són fruit del document de 14 mesures per impulsar l'economia social i solidària que la Xarxa d'Economia Social (XES) va publicar el 2015. El document al·ludeix al fet que, inicialment, el model de ciutat clàssic prioritzava la concertació publicoprivada, amb exemples com el Consorci Turisme de Barcelona, la Fira de Montjuïc o l'Smart City Expo; és a dir, amb actors públics a mercè del capitalisme per desenvolupar les ciutats. Però al cap d'un temps, es va plantejar la gestió publico-cooperativa-comunitària com a element de democratització econòmica que posa la comunitat al centre.

Aquest nou model, encara incipient, ha començat a desplegar-se amb tota mena d'iniciatives, entre les quals el Consell Municipal d'Economia Social de Terrassa, l'Estratègia ESS 2030 o el programa Patrimoni Ciutadà, ambdós de l'Ajuntament de Barcelona. El programa, proposa una gestió comunitària que dista de la gestió cívica, cessió d'un espai públic a una entitat; de l'externa, concessió a una empresa privada; de la interna gestió directa de l'administració; i de la cogestió, fórmules mixtes. És a dir, que planteja els equipaments i serveis com a béns comuns de la població, no pas com a recursos de l'administració.

Eduard Arderiu, coordinador del programa publicocomunitari Cultura Viva de l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) ens explica els esculls d'aquesta gestió publicoprivada: "Aquesta aliança, que potser naixia del digne propòsit de millorar l'eficiència, tenia un risc de perversió evident quan els agents que operen en el sector privat reclamen un marge de benefici que, a priori, no està contemplat en la prestació d'un servei públic". I afegeix: "però el més greu és que, a la pràctica, aquestes col·laboracions han representat un desplaçament de les administracions en alguns àmbits, i ha deixat un buit que han ocupat empreses i que ha comportat un retrocés de les garanties de drets pels ciutadans". En aquesta dinàmica, el membre de l'ICUB cita "l'externalització de les residències de gent gran o de l'atenció a la primera infància."

COPRODUCCIONS NECESSÀRIES

El moviment cooperativista ofereix diverses reflexions sobre el paper que poden tenir les coproduccions publicocomunitàries. Eudald Griera, membre del Teler Cooperatiu i de la cooperativa l'Eixida, creu que és l'aposta de futur, ja que "les coproduccions són estratègicament centrals per a una transformació ecosocial. I ho són des d'una doble perspectiva: la de l'administració pública i la de la societat civil organitzada". Segons Griera, no sols acceleren els processos respecte a les dinàmiques burocràtiques dels serveis

públics; "també interpel·len i impliquen la societat civil organitzada i promouen una altra economia".

En la mateixa línia, Eduard Arderiu considera que la col·laboració publicocomunitària "obre mecanismes de participació ciutadana en la presa de decisions, procura recursos perquè la ciutadania exerceixi pràctiques com cregui oportú, enforteix els lligams entre la població i redueix les desigualtats i discriminacions".

Però, com discernir quan aquesta coproducció és necessària i no cal un servei externalitzat o completament gestionat per l'administració? Arderiu observa que "és necessària quan el veïnat és qui millor coneix el servei que s'ofereix i hi té una implicació més gran". Però també assegura que "la coproducció és necessària per evitar la imposició dels interessos particulars en detriment dels col·lectius en la gestió del patrimoni públic i ciutadà; i quan es vol corresponsabilitzar o compartir la governança dels espais comuns".

En aquest sentit, a l'Ateneu Candela de Terrassa entenen que aquestes col·laboracions són una disputa fonamental per a la reapropiació d'allò comú. "És la manera en què els recursos públics es posen al servei del bé comú per construir teixits comunitaris forts i espais autònoms de participació ciutadana; en definitiva, al servei dels interessos de la majoria i no en benefici d'una minoria", indiquen.

Mentrestant, Enric Capdevila de la XEC, la Xarxa d'Espais Comunitaris, assenyala que el disseny de les polítiques ha de plantejar-se a mitjà i llarg termini; "i la millor manera és amb els actors que les executen, els espais comunitaris, i coproduir-les en un pla d'igualtat si volem que tinguin èxit". Pel membre de la Casa Orlandai, si bé és cert que l'administració té els recursos, un cos tècnic estable i un cos polític condicionat pels diferents cicles electorals, "nosaltres comptem amb la praxi i la decisió de fer comunitat a través del contacte amb la gent".

AVANÇANT A PAS FERM

A finals de juliol d'aquest 2022, els defensors de l'habitatge en cessió d'ús saltaven d'alegria en saber que s'havia produït una nova signatura del dret de superfície dels projectes cooperatius Abril Poblenou i La Domèstika per la cessió de dos solars a Sants i Poblenou per noranta-nou anys. Un fet impensable fa només deu anys.

Però això no només passa a Barcelona. La promoció de les Cases dels Mestres de la Floresta és el model que més s'aproxima a la gestió publicocomunitària a Sant Cugat. L'Ajuntament, a través de l'empresa pública Promusa, ha concedit el dret de superfície a setanta-cinc anys a la cooperativa Sostre Cívic (després de set anys de lluita) per desenvolupar una promoció

d’habitatge cooperatiu seguint els barems d’Habitatge de Protecció Oficial. Els futurs residents de l’immoble, organitzats en cooperativa, viuran un projecte que va més enllà de l’accés a l’habitatge perquè es comprometen a fer un retorn al barri, amb un espai comunitari pendent de definir.

També en el camp de la cultura hi ha voluntat de créixer en producció publicocomunitària. Dintre del marc de treball que comparteix amb l’Ajuntament de Barcelona, l’ICUB busca implementar alguns dels seus programes en col·laboració amb el teixit cultural que entén la cultura com un dret que pertany a tota la societat. Així s’hi refereix Eduard Arderiu, per qui “l’administració ho entén com un procés d’enfortiment democràtic, i sap que no ha de ser l’únic agent que dicti polítiques públiques, sinó que ha de jugar un paper facilitador perquè la ciutadania intervingui en allò públic.”

Arderiu explica que amb aquesta finalitat s’ha iniciat una sèrie de projectes en què la norma de funcionament és establir espais de col·laboració entre el teixit cultural de la ciutat i l’Ajuntament. “Els projectes es pensen, dissenyen i produeixen de mutu acord i de manera compartida”. N’és una prova la Xarxa de Ràdios Comunitàries de Barcelona (XRCB), creada entre l’entitat Associació Expansió Oberta, la comunitat Guifi.net i l’ICUB amb l’objectiu de posar a disposició de tots els projectes radiofònics independents de la ciutat una plataforma de difusió, recursos tècnics i conceptuals i línies de treball compartides.

També és el cas de La Veinal, una xarxa per a una televisió comunitària de Barcelona que promou diferents espais de relació a partir de l’audiovisual. O el festival Acció Cultura Viva, que de la mà d’Alterevents, l’Ateneu L’Harmonia, El Triangle Contracultural, Indigestió, Le Good, Llobregat Block Party, Pedra, Quesoni, Quepo i altres artistes i col·lectius, s’ha convertit en un esdeveniment eminentment musical en el marc de les festes de la Mercè. “En tots tres casos, l’ICUB aporta els recursos econòmics i els mitjans tècnics i de coordinació i els projectes es pensen i produeixen amb les entitats i els col·lectius participants” descriu Arderiu.

COMUNALITATS EN XARXA

El sector on la gestió publicocomunitària és més estesa és en la gestió cívica d’equipaments. En altres paraules: la cessió d’un equipament de titularitat pública, des de centres cívics fins a fàbriques de creació, a una comunitat articulada i representativa, que sigui d’un territori o d’un sector concret, perquè s’ocupi de gestionar-lo.

Per Eduard Arderiu, aquest tipus de gestió ha tingut un impuls molt important els últims anys. En bona part gràcies al programa de Patrimoni Ciutadà, promogut

per la direcció de Participació Ciutadana de l’Ajuntament i pel qual el que és públic –patrimoni municipal– pot esdevenir comú –patrimoni ciutadà– a través de noves maneres d’interacció entre la institució pública municipal i les iniciatives ciutadanes comunitàries.

Justament són les companyes de la Xarxa d’Espais Comunitaris les que han impulsat tot el programa de Patrimoni Ciutadà. Ho explica Enric Capdevila: “hem coproduït el Balanç Comunitari, una eina de rendició de comptes i millora contínua dels processos de gestió comunitària d’equipaments o d’espais públics-comuns, que ja ha estat provada dos anys i que ara s’ha d’implementar”.

També en aquest escenari trobem les anomenades comunaltats urbanes. Uns nous actors que, a cavall entre la gestió d’equipaments i les tradicionals xarxes de suport comunitari, esdevenen “una aposta que no s’havia vist abans a escala autonòmica i que, entre altres coses, pretén donar embranzida a iniciatives d’economia informal, comunitàries o béns comuns urbans des d’una òptica socioeconòmica”. Aquesta és la definició que en fa Bernat Marquilles, soci treballador de l’Arada Creativitat Social i co-coordinador de la Comunalitat Urbana de Manresa, una plataforma de recent creació pensada per “crear i reforçar projectes d’ajuda mútua, economies comunitàries i béns comuns urbans d’acord amb el dret a la ciutat”, com subratlla Marquilles.

A la capital del Bages, la tasca d’aquest espai s’inscriu en el Pla de Treball de la Comunalitat, que serà governada entre totes les economies comunitàries i béns comuns, així com amb les entitats del tercer sector. Concretament, aborda estratègies per fer front a la crisi ecosocial i actua en àmbits tan diversos com l’agricultura i l’alimentació urbana i periurbana. Però també en l’acció climàtica, l’economia de les cures, les estructures de suport mutu veïnal, l’economia creativa, les xarxes d’intercanvi, el comerç de proximitat i altres iniciatives d’intercooperació.

A través d’aquests nous actors, els projectes de coproducció van tirant endavant. De tota manera, com adverteix Eudald Grieria, de Teler Cooperatiu, “cal coproducció des de la pràctica i amb resultats”. En el cas del Teler Cooperatiu, la coproducció amb l’Ajuntament de Sant Quirze del Vallès per engegar una eina ecologista, o amb la Generalitat de Catalunya per millorar i desplegar la Xarxa d’Ateneus Cooperatius, ha tingut un impacte molt positiu. “Però no amb l’Ajuntament de Sabadell, amb qui les converses i els intents de cooperar han suposat un gran desgast i decepció”, matisa Grieria.

Pel cooperativista vallesà, aquests aprenentatges, molt diferenciats entre si, posen de manifest dos aspectes fonamentals: primer, que la coproducció ha

de traduir-se en compromís i acció, perquè del contrari és una eina de legitimació institucional i de desmobilització; i, en segon lloc, que cal continuar enfortint un contrapoder i establir xarxes entre les diferents experiències. Així també ho considera Bernat Marquilles, de Manresa, per qui “cal ser una eina de politització per tenir impacte real”. I és que, segons Marquilles, la coproducció no només és cosa de l’administració; “nosaltres hem d’esdevenir actors i actrius”.

EL FUTUR: COPRODUCCIONS O PERDICIÓ (CAPITALISTA)

Tot i les virtuts que presenten, tothom coincideix que les coproduccions publicocomunitàries no són suficients si aspirem a un veritable canvi de model socioeconòmic. Calen més apostes, entre les quals una futura llei catalana d’Economia Social i Solidària (ESS) i, alhora, que l’administració s’esforci per entendre les comunaltats. Hi insisteix Eduard Arderiu: “La manera de funcionar de l’administració és garantista per definició; i això fa que apliqui una sèrie de mecanismes que estandarditzen les situacions i no s’adapten a la diversitat existent”.

Pel coordinador del programa Cultura Viva, l’estandardització ha tendit a assimilar els processos de treball marcats per l’empresa privada —i sovint la de grans dimensions— cosa que ha dificultat enormement les gestions de les diferents xarxes alternatives, com són les veïnals, les de treballadores, les col·lectives, independents o les cooperativistes. Així i tot, Arderiu admet que les administracions han començat a fer passos: “És cert que en els darrers anys, i gràcies a l’impuls de l’economia social i solidària, es treballa per adaptar els mecanismes de contractació i redistribució

de recursos públics (subvencions i convenis) a lògiques no només regides per les lleis de mercat”.

Per tot plegat, el representant de l’ICUB pronostica un futur esperançador, “sempre que passem de l’externalització de serveis públics —necessaris en alguns casos— i de l’explotació privada dels recursos públics, a la veritable col·laboració entre la ciutadania i l’administració”. Un repte pel qual, afegeix Eduard Arderiu, també serà necessari desmentir la premissa que la distribució de recursos cap a projectes comunitaris és contrària a la generació de riquesa. “Al revés: en molts casos, es demostra que la gestió col·lectiva suposa una millor distribució i un estalvi en malbaratament i concentració en excedents particulars”, assegura.

En la mateixa línia, l’Ateneu Candela considera factible avançar cap a aquest nou paradigma. “Només cal trencar amb la falta d’amplitud de mires que encara hi ha en les institucions”, afirma Grieria, que de tota manera reconeix que “a les comunaltats ens caldrà temps per construir estratègies i fer valer les virtuts que té la coproducció”.

De moment, i com a referents de coproduccions reeixides arreu del territori, els cooperativistes destaquen la Red Iberoamericana de Cultura Viva, “un cas paradigmàtic de cessió de recursos i capacitat de decisió a col·lectius privats per desenvolupar projectes culturals”; la comunitat energètica del Pedraforca al municipi de Saldes (Berguedà) o el projecte SQV a Sant Quirze del Vallès (Vallès Occidental). Sense oblidar les experiències publicocomunitàries que es duen a terme a la població guipuscoana d’Hernani i, per la seva creixent capil·laritat, els ateneus cooperatius de Catalunya, cada vegada més apoderats i en fase de consolidació arreu del territori.—*

DRET ALLEI

UN MARC PER POSAR EL COOPERATIVISME AL CENTRE

La futura Llei catalana d'economia social i solidària, una proposta elaborada amb la participació de nombrosos actors polítics i socials, busca promoure un nou sistema econòmic que posi al capdavant l'equitat, la justícia i les necessitats de la ciutadania.

Text: Amàlia Garcia

El projecte d'una Llei de l'economia social i solidària (ESS) està a prop de ser una realitat. El nou marc legislatiu, que podria aprovar-se el primer trimestre de 2023, vol reconèixer i impulsar un model econòmic transformador, que posi les persones al centre i que es regeixi sota criteris democràtics i participatius.

Per primera vegada, Catalunya podria comptar amb una llei d'aquest estil, que, a diferència del marc estatal, també engloba l'economia solidària, i que aposta per una definició de l'ESS basada en la capacitat transformadora de l'activitat econòmica, més enllà de les formes jurídiques. La proposta que ara arriba al Parlament és fruit del treball conjunt del govern de la Generalitat i l'Associació Economia Social Catalunya (AESCAT), una organització que agrupa les principals plataformes de representació de les diferents famílies de l'ESS.

UNA VELLA REIVINDICACIÓ

Feia anys que les entitats de base reclamaven i treballaven una llei d'aquest tipus, i la Xarxa d'Economia Solidària (XES) ja havia elaborat una primera proposta el 2014. "Ara, la feina que ha fet el moviment coincideix amb una comprensió més elevada de les administracions, que entenem la llei com una necessitat

compartida de tot l'espai català", assegura Josep Vidal, director general d'Economia Social, el Tercer Sector i les Cooperatives.

També Jordi Rojas, representant de l'AESCAT, reivindica aquesta "afortunada coincidència" entre les demandes del sector i la sensibilitat del govern, i alhora remarca que "una llei d'aquestes característiques és essencial perquè consolida una proposta socioeconòmica i socioempresarial alternativa a l'economia mercantil capitalista".

A partir d'aquí, l'elaboració de la llei ha estat un procés de cocreació entre el govern i el sector. Primer, en la definició de les bases, l'any 2020, i després, en la redacció de l'articulat final, tancat el 2022. Per a Rojas, ha estat un procés intens i interessant, el qual hauria de ser un referent de la formulació de polítiques públiques, ja que "preveu que la societat civil organitzada prengui el protagonisme en l'elaboració de propostes".

La Direcció d'ESS també valor molt positivament aquesta experiència, "perquè tot i la seva complexitat, hem arribat a grans acords per tenir una llei en la qual tothom s'hi pot sentir representat". Cal recordar que l'AESCAT agrupa famílies molt diverses de l'ESS: des de la Confederació de Cooperatives, fins a la Federació de Mutualitats, passant per la Taula d'Entitats del Tercer Sector Social o la XES. I, malgrat que unes i altres

comparteixen objectius comuns, les seves prioritats i necessitats no sempre són les mateixes. De fet, durant el procés d’elaboració de la llei, cada organització ha impulsat trobades internes de treball mentre participava en els espais d’interlocució amb la Direcció General, on s’anaven definint els consensos per tancar la proposta final.

Jordi Rojas explica que “hi ha hagut dissensos en temes rellevants, com ara la definició de governança democràtica o la manera de caracteritzar entitats singulars que actuen en el si de l’ESS”, així i tot, considera que l’acord és un èxit. Al cap i a la fi, admet que “un procés com aquest no ha de ser fàcil; perquè quan fem política no hem de buscar la comoditat, sinó la millor manera de servir a la societat”.

VALORS PER A UNA NOVA ECONOMIA

La voluntat de crear un marc jurídic de l’economia social i solidària neix de la necessitat d’impulsar a Catalunya un model econòmic plural i transformador, que sigui capaç de donar resposta a les necessitats de la comunitat des d’uns valors respectuosos amb les persones i els pobles.

“Més enllà de les formes jurídiques, la proposta de llei delimita els criteris i els valors que defineixen l’ESS” i aquest fet, assegura Rojas, és un dels punts més rellevants. “No poden haver-hi entitats que estiguin sota el paraigua de l’economia social si no responen als valors que defensem”, argumenta. Des del seu punt de vista, no es tracta tant de tenir una mirada restrictiva com garantista, raó per la qual la llei defineix el procés perquè les entitats que vulguin ser reconegudes com a part de l’economia social i solidària acreditin que estan adherides als principis que s’han consensuat prèviament. El repte, segons el representant de l’AESCAT, és anar més enllà del discurs i posar en pràctica la premissa que una altra economia és possible.

Josep Vidal també comparteix la importància d’establir una definició que vagi més enllà de les formes jurídiques, un tret que precisament diferencia la llei catalana d’altres marcs normatius, ja que “necessitem atraure nous actors cap a l’ESS”. Segons Vidal, cal tenir en compte que “gran part de la petita i mitjana empresa de Catalunya, independentment de la seva forma societària, està molt a prop dels valors que defensem”.

A propòsit d’aquest debat, cal recordar que la llei engloba tota l’economia social i solidària, també les economies comunitàries; és a dir, aquelles formes de cooperació socioeconòmica que sovint no estan formalitzades jurídicament, però que poden jugar un paper destacat. “Catalunya és un espai en el qual hi ha iniciatives no regulades cada cop més fortes i, més enllà que siguin sostenibles i autogestionades, les administraci-

ons han de tenir-hi una relació positiva”, afirma Vidal.

Un altre dels objectius de la futura llei és fomentar i promoure l’ESS perquè tingui més representativitat en tot l’àmbit institucional. En paraules de Rojas, “és fonamental que, en aquest canvi de model socioeconòmic, l’ESS ocupi més espais i que, cada cop més persones, vegin en aquest model una alternativa empresarial atractiva”.

En aquest sentit, cal fixar-se que l’equilibri territorial juga un paper decisiu en les polítiques de foment de l’economia social i solidària, ja que la realitat no és la mateixa en totes les demarcacions. Per això “hem d’estar alerta perquè el gran pes que té l’Àrea Metropolitana de Barcelona no provoqui dinàmiques centralistes”, assevera Rojas. Des del seu punt de vista, l’articulació territorial ha de ser prioritària a efectes de “construir un teixit econòmic i social més sa, equitatiu i sostenible”.

Mentrestant, pel que fa a la representativitat institucional, la proposta de llei contempla la creació del Consell Català de l’Economia Social, un organisme que, segons Jordi Rojas, “haurà de servir per garantir que l’ESS disposi dels espais d’interlocució i d’incidència política que altres àmbits ja tenen”. La Direcció General també comparteix aquesta opinió, encara que, segons Vidal, l’ideal seria prescindir d’aquest Consell a llarg termini que aquest Consell no fes falta a la llarga. “Pot ser un primer pas per consolidar aquesta capacitat d’incidència, preveient que, en un futur, el reconeixement de l’ESS i la seva influència sigui transversal i estigui present a tots els espais on es construeixen polítiques que interpel·len aquest àmbit”, indica.

ESPECIFICITATS I INCÒGNITES A RESOLDRE

Galícia, Portugal, França, el Quebec, Grècia, l’Equador o el mateix Estat Espanyol són alguns dels territoris amb lleis d’economia social i solidària que han servit de referència per elaborar una proposta per a Catalunya. D’alguna manera, totes les lleis han sigut una inspiració, si bé, la Direcció General i l’AESCAT insisteixen que cap d’aquests marcs legislatius és reproduïble com a model únic.

Segons Rojas, Catalunya té la seva especificitat socioeconòmica. “La tradició cooperativa en aquest país segurament no és comparable a altres realitats i el moviment de l’ESS té més solidesa que en altres territoris”. Probablement, les lleis francesa i quebequesa són les que s’assemblen més a la catalana, mentre que l’espanyola és important perquè és el marc des del qual treballar; sense oblidar les directives europees enfocades a promoure l’economia social.

Amb tot, el representant de l’AESCAT considera que la proposta catalana té aspectes que van més

enllà que les altres legislacions: “la clau està en els valors que emmarquen l’economia social i solidària, els quals en la llei catalana són la base per a definir aquest nou model econòmic”, afirma Jordi Rojas. Per ell, això afecta intrínsecament la manera d’entendre la governança democràtica. “No ens val la participació en abstracte, sinó que volem mecanismes que assegurin que les organitzacions estaran governades de manera realment democràtica; un fet que en la majoria de legislacions no queda prou explícit”, argumenta Rojas.

Al marge d’aquests elements, la llei encara presenta incògnites per a resoldre. Una és el Consell Català de l’Economia Social, del qual encara no està clar qui en formaria part, o el mateix reglament, que un cop la llei s’hagi aprovat, caldrà precisar.

Ara bé, l’aspecte que genera més debat és la definició dels requisits legals que validaran si una entitat pot ser considerada part de l’economia social i solidària.

De moment, no hi ha un consens al respecte i, segons Vidal, cal treballar-lo “tenint en compte que, amb els anys, aquestes condicions es podran perfilar amb més profunditat”. Al capdavant, indica Jordi Rojas, es tracta de trobar l’equilibri perquè “registrar-se no sigui una càrrega per a les entitats, però que alhora sigui eficient i just”.

Finalment, i com és normal, seran els recursos amb què es doti la llei els que en definiran l’impacte real. Un tema que no preocupa gaire la Direcció General i l’AESCAT, perquè confien que les partides pressupostàries no seran un problema. En canvi, sí creuen que la feina no acabarà un cop el Parlament aprovi la llei i entri en funcionament. Així ho creu Rojas, per qui “seria il·lús pensar que aleshores tot ens serà donat. Caldrà estar actius i continuar treballant perquè l’economia social i solidària estigui al centre de la transformació econòmica de Catalunya”.—*

Una mirada internacional

RESILIÈNCIES DIVERSES

La llavor del cooperativisme s'ha estès a tots els continents i avui dia es tracta, molt probablement, d'una de les alternatives al sistema capitalista més consolidades i menys qüestionades a escala global.

Text: Marina Reig

La idea de cooperar és tan antiga com la humanitat i els grups organitzats per cultivar la terra o per gestionar determinades necessitats han existit sempre. Però el moviment cooperatiu tal com el coneixem ara té el seu origen a Rochdale, on es va fundar l'any 1844 la Societat Equitativa dels Pioners de Rochdale, una central de compres constituïda per afrontar en comunitat les dificultats en l'accés als béns bàsic per la majoria dels obrers de la localitat.

Ara en ple segle XXI, el cooperativisme és fort a tot el món i, segons les últimes dades de la International Cooperative Alliance (ACI), més del 12 % de la població mundial és cooperativista i existeixen més de 3 milions de cooperatives al món. Això sí, són molt diverses en formats, mides, tipus i arrelament. Aquestes idiosincràsies que tenen a veure amb les diferents cultures, necessitats i orígens, fan que sigui difícil parlar del moviment a escala global, encara que els principis de Rochdale, com són la lliure adhesió, la democràcia i la participació, l'interès per la comunitat i la capacitat, impregnen la base de totes les cooperatives.

A aquests atributs generals i globals podem afegir-ne un, també aplicable a la majoria del moviment i que s'ha demostrat durant el seu llarg recorregut: la resiliència a les crisis i la resistència a la fagocitació per part del capitalisme (malgrat els seus embats incessants). Això no vol dir que no s'hagi vist afectat per les crisis del capitalisme, però sí que s'ha mantingut més

estable en comparació a la resta de l'economia, com la mateixa ACI constatava el 2017, en el seu informe anual. A més, no és sorprenent que el moviment cooperatiu hagi estat sempre a disposició de les comunitats en els moments de màxima emergència, car són entitats que posen les persones per davant del benefici i que generalment estan arrelades als territoris.

ITÀLIA, RIQUESA COOPERATIVA A EUROPA

Malgrat que és difícil extreure comparatives per països amb el percentatge de l'aportació de les cooperatives al PIB, sí que es pot afirmar que un 30 % és una xifra alta, potser la més alta que existeix al món. És el cas de la regió Emília-Romanya, a Itàlia, on la densitat de les empreses cooperatives és altíssima. Un fet que segurament va ajudar que fos de les regions europees que es van recuperar més ràpidament del daltabaix financer del 2008.

A Itàlia, aquesta potència del cooperativisme té arrels en l'aposta política (el suport a aquest model econòmic està escrit a la mateixa Constitució), però també cal reconèixer la importància dels orígens: des dels inicis, col·lectius i entitats catòliques es van comprometre amb els valors del cooperativisme.

La Unió de Plataformes de la Llombardia n'és un exemple. Aquesta regió té una alta concentració de cooperatives, les quals han sabut encarar millor les últimes crisis econòmiques. Amb l'arribada de la pandèmia, s'ha erigit en l'última barrera de suport i ha garantit el treball de cures en condicions molt més difícils que les normals i amb l'obligació d'assumir els riscos que se'n derivava.

JAPÓ, UN ACTOR DE PES

Pel que fa als diferents models d'economia, l'època de la covid ha estat un dels moments en què s'ha fet visible l'aportació del cooperativisme. Al Japó, malgrat un descens en la creació de noves cooperatives, ha destacat l'actuació de les cooperatives en els pitjors moments de la pandèmia; com ara la Unió Cooperativa de Consumidors Japonesos, que va impulsar una onada de serveis de menjar a domicili, adreçat especialment a les persones que formen part de les cooperatives que hi estan associades.

De fet, el país asiàtic, és un actor important en el moviment internacional de cooperatives, especialment pel que fa a les cooperatives de consum, amb el volum més gran a escala mundial, 27 milions de membres. També en el sector agrícola són capdavaners si ho comparem amb altres latituds on hi ha una gran producció: més de la meitat de les vendes agrícoles i de pesca són a través de cooperatives. I, en vista als

pròxims anys, els experts preveuen un salt rellevant en la creació d'empreses de model cooperatiu, gràcies a la nova Llei de cooperatives de treball que entrarà en vigor al darrer trimestre d'aquest 2022.

ARGENTINA, A L'ESTELA DE LES EMPRESES RECUPERADES

Ara fa dues dècades, la recuperació de fàbriques pels treballadors (ERT) a l'Argentina va ser un exemple de contra-capitalisme que va aixecar moltes esperances a fi d'estendre un nou model econòmic més enllà de les seves fronteres. Tot va començar el 2001, quan la terrible situació econòmica del país va posar les bases —i gairebé obligava— a l'impuls d'un moviment de creació de cooperatives basat en l'ocupació i posterior recuperació d'empreses fallides, de la mà dels mateixos treballadors.

Què n'ha estat d'aquell moviment? Quin paper té en el present del moviment cooperatiu argentí? Segons les conclusions d'una anàlisi de 2021 l'experiència de les empreses recuperades mostra, una vegada més, que l'autogestió és un procés econòmic, social i polític que pot tenir impacte en la restitució i la generació de l'ocupació arrasada per les polítiques econòmiques neoliberals. Aquest procés, malgrat les dificultats, continua ben viu, ja que prop d'un del centenar d'empreses recuperades durant aquells anys, més tard s'hi van sumar més de 400 que, travessant el macrisme i la pandèmia, avui funcionen a ple rendiment.

Cal matissar que aquest moviment és només una part del cooperativisme argentí, basat en unes condicions diferents de la resta de cooperatives, atès que, en ser empreses “recuperades”, ja tenien els mitjans de producció a disposició i eren nuclis de persones treballadores prèviament organitzades. Ara bé, tenen una solidesa i unes dimensions que no sempre trobem en altres zones del planeta.

QUEBEC, UN MODEL DE FORTALESA FINANCERA

El Quebec, un territori de la mida de Catalunya, té una de les experiències d'economia solidària i cooperativa en les quals més s'emmirallen altres regions o països. Allà, en l'anterior crisi —la de 2008— la quantitat de cooperatives va créixer i la taxa de supervivència de les existents va ser més elevada que la de les empreses capitalistes.

El moviment cooperatiu quebequès és tan potent i resilient per múltiples raons: per una banda, la fermesa de la ciutadania i de les entitats, reagrupades en el Chantier de l'Economie Sociale; i per l'altra, l'aposta política dels diferents governs de donar suport a aquest perfil d'empreses. També cal mencionar l'existència d'una xarxa de cooperatives financeres en ple creixement, la

banca ètica Desjardins, que ha finançat el desenvolupament i arrelament de diferents experiències.

MARROC, DEL COOPERATIVISME COLONIALISTA AL FEMINISTA

El moviment cooperatiu a l'Àfrica va ser introduït per les agències externes colonials per servir els seus propis interessos. El format cooperatiu era el més adient per a l'extracció de matèries primeres i agrícoles, i va ser l'instrument usat per Occident per a organitzar els béns que serien exportats a l'Àfrica negra i al Magreb. Malgrat aquest inici, i a partir dels anys noranta, també consta que les cooperatives marroquines, majoritàriament agrícoles, van tenir un desenvolupament més centrat en les persones i van experimentar un creixement exponencial entre els anys 2015 i 2019.

El més interessant del cooperativisme marroquí és

haver esdevingut un instrument de reducció de les desigualtats de gènere, si més no en algunes regions on s'han creat i desenvolupat cooperatives de dones. Segons un estudi presentat el juny passat a la trobada del Centre Internacional d'Investigació i Informació sobre l'Economia Pública, Social i Cooperativa (CIRIEC), la taxa de pobresa i privació de les dones va experimentar una reducció considerable entre el 2004 i el 2014, sobretot en aquelles províncies en les quals les dones s'han empoderat a través del model cooperatiu.

Així doncs, veiem que el model cooperatiu té tantes cares com territoris. També les arrels són diverses i els formats més o menys transformadors. Però el que no es pot negar és que es tracta d'un instrument econòmic mundial, d'arrel no capitalista que ha demostrat la capacitat d'adaptar-se als diferents ecosistemes, crisis i canvis successius, des de la seva eclosió al segle XIX.—*

“Treballem per crear subjectes
que es reapropriïn de l’economia
i el territori”

BEÑAT IRASUEGI

Com a soci treballador de Talaïos, una consultoria dedicada a la digitalització i la promoció d’eines lliures, Beñat Irasuegi ha impulsat amb altres companys, Olatukoop, una de les xarxes a través de les quals es canalitza la nova onada del moviment cooperatiu al País Basc.

Text: Carla Liébana

El País Basc té una important tradició cooperativista, però vosaltres parleu d’una nova onada. Què la caracteritza?

El cooperativisme basc sempre ha estat encapçalat per cooperatives de treball associat mitjanes o grans, i del sector industrial. Però des de 2008, hi ha un canvi de paradigma: es creen més cooperatives de treball associat que mai, la majoria de les quals són petites —6 o 7 persones de mitjana— i pertanyen al sector de serveis. També se’n creen algunes vinculades al consum d’aliments, l’energia i la mobilitat, que segueixen l’estela que van obrir en el seu moment Eroski, Caja Laboral i altres del cooperativisme tradicional. Tot, acompanyat d’una renovació del discurs i de la pràctica.

Com s’expressen aquests canvis?

El moviment es polititza més, promou l’economia social i té una visió global del consum, les sobiranies materials, la necessitat de fer xarxa o l’ús del temps. De fet, el cooperativisme basc sempre havia sigut productivista —“com més feina, millor”— però ara té més en compte les cures, el feminisme o el temps. El debat ja no

rau en si cal abaixar la jornada laboral a 32 hores, sinó en com ho fem. Així, mentre a Mondragón defensaven que, com més feina hi havia millor, perquè feia poble i comunitat, nosaltres ho veiem al revés: entenem que, per fer poble i comunitat, cal treballar menys i dedicar més temps a les cures i l’entorn.

Parles d’economia social, i no pas solidària, per alguna raó?

Volem posar el mínim de cognoms a l’activitat, de manera que, si diem economia social transformadora, és per distingir-nos d’altres corrents i refermar que fem economia, sense cap més complement.

Ara com ara, quines dificultats enfronten les noves cooperatives?

Com a projectes de vida, han de ser sostenibles. És un aspecte que, quan fem acompanyaments a noves cooperatives, detectem que es treballa poc. Es recorre massa a les capacitats pròpies i, per culpa de l’escassa cultura de finançament col·lectiu, manquen estratègies de desenvolupament més resilients. Es tendeix

“Allà on el desenvolupament neoliberal no ha funcionat, la cooperativització pot ser l’alternativa”

a pensar en un projecte perfecte, però, a l’hora de la veritat, no acceptem que cal canviar algunes coses per assolir-lo. De la mateixa manera que cal polititzar més el treball, les relacions i repensar si l’activitat econòmica és coherent amb els valors defensats.

Jean-Louis Laville afirma que no només importa el com, sinó també el què. Hi estàs d’acord?
Completament. No serveix dir “com venc el producte al client” o “què vol el client, com li dono?” Hem de canviar de perspectiva i preguntar-nos “a quina necessitat territorial responc amb el que ofereixo?” Nosaltres parlem de màrqueting comunitari, però perquè sigui viable, cal una comunitat de suport que utilitzi els serveis i productes que ofereixes. I això requereix que els projectes s’associïn cada vegada més i es vinculin a les administracions i a la resta d’entitats de l’entorn. És la via per enfortir-nos, però des de la complexitat.

Heu detectat sectors que necessitin més suport que altres?
Destacaria els de repartiment, digitalització democràtica, alimentació sostenible i els projectes culturals cooperatius. Són els que més reptes tenen damunt la taula, d’aquí la importància de fer xarxa.

Precisament amb aquesta voluntat el 2014 vaau crear Olatukoop, que agrupa catorze entitats partidàries d’impulsar l’economia social al País Basc. Què us diferencia de REAS Euskadi?
Olatukoop es crea davant la necessitat de teixir una xarxa d’intercooperació, a la qual s’han afegit diverses cooperatives, entitats i sindicats de perfil divers amb qui compartim objectius. Que existís REAS Euskadi no va suposar cap debat, simplement vam pensar que calia un nou instrument. La diferència és que Olatukoop té una visió integral d’Euskal Herria, que inclou Navarra i el País Basc francès, i que té com a única llengua vehicular l’euskera. Amb les companyes de REAS Euskadi hi ha molt bona relació i l’any 2018 vam signar un conveni de col·laboració. Per tant, les nostres línies de treball són complementàries.

Quin ha estat fins ara el recorregut d’Olatukoop?
Ens agrada parlar de cicles, i ja som al tercer. El primer va ser un cicle d’activisme, de creació de discurs i d’apropament als sectors més tradicionals del cooperativisme. El segon va consistir a crear estructura (comitès de coordinació, cures i relacions, treball, etc.). Amb la irrupció de la pandèmia, es va fer palesa la importància de la cooperació, la solidaritat i la interdependència. De fet, vam passar de 30 a 60 associades amb dos nivells de participació, la qual cosa demostra que, si en els moments fàcils ens en sortim pel nostre compte, en els difícils no. Això et lliga, però alhora et dona seguretat col·lectiva.

I ara, ens trobaríem en la tercera frase, doncs?
Exacte. L’objectiu és afrontar el creixement, articular el compromís i altres reptes, com són la crisi econòmica, social i energètica, o seguir treballant la nostra referencialitat. Ho hem analitzat i estem aplicant un canvi d’estratègia que consisteix a millorar el treball, la gestió del temps, el finançament, així com l’estructura tècnica i de representació.

En la nova onada cooperativa, hi ha un bon relleu generacional?
Encara no hem aconseguit arribar a les joves d’entre 18 i 25 anys. No som la seva primera opció laboral i, si s’acosten al cooperativisme, és perquè prèviament han tingut experiències nefastes o volen treballar d’una altra manera.

Sovint es retreu certa endogàmia al moviment: això dificulta arribar a nous cercles?
Hem de sortir de l’agenda habitual i adoptar una bona estratègia relacional. Si no, ens quedarem amb el que tenim, tant com a generació com quant a classe social. A Euskal Herria més enllà de Mondragón, hi ha més de 5.000 cooperatives, per tant, creiem que, si aconseguíssim acostar-hi la nostra visió de l’economia social ja seria una gran fita. Per això hem adoptat una forma de treballar molt oberta i territorialitzada, que busca connectar amb els sindicats majoritaris perquè promo-

guin el cooperativisme i es recuperin empreses; amb els partits polítics; i, sobretot a escala municipalista, amb els moviments socials i de joves, on proposem el cooperativisme com a alternativa a la precarietat.

La proposta cooperativa té bona acollida?
A poc a poc es van fent passes i, des de la pandèmia, ens hem adonat que on més qualla és a les zones amb més necessitats, com són les despoblades o desindustrialitzades. Per exemple, ens trobem que a Errenteria, una ciutat postindustrial de la perifèria de Donosti, diversos sectors precaritzats ens demanen que impulsem cooperatives, com han fet persones que treballen en el sector del repartiment o de la llar. Potser falta que els joves precaritzats o les persones migrades a les quals ens acostem siguin capaços de crear cooperatives de manera autònoma.

I què passa a les àrees rurals?
Molta gent no té més remei que abandonar el territori

per manca d’oportunitats laborals. Allà on el desenvolupament neoliberal no ha funcionat, nosaltres pensem que la cooperativització pot ser l’alternativa. No només per crear feina, sinó perquè ho fa des del treball col·lectiu i la sobirania alimentària, energètica o tecnològica. Amb tot, treballem per crear subjectes que s’autogestionin, es cooperativitzin i es reapropriïn de l’economia i el territori.

Veient les crisis que hem d’afrontar, per on cal començar?
Soc més utòpic que distòpic, i en aquest sentit Coop57 ha estat imprescindible per obtenir recursos amb vista a comprar terres, locals i col·lectivitzar-los. També ho són per potenciar l’activitat comunitària i les cures sense dependre d’estructures capitalistes. La prioritat és arribar a més gent, però també crear xarxa entre les persones que ja formen part del moviment; i també crear estructures col·lectives per viure dignament. Aquest és l’horitzó pel qual hem de treballar.—*

CAN BATLLÓ

construint somnis
entre maons

Les parets d'aquesta antiga fàbrica, situada al districte de Sants-Montjuïc de Barcelona, han vist passar infinitat de persones que han fet –i fan– possible l'existència d'un espai autogestionat on conflueixen realitats i experiències diverses.

Text: Judit Vela

La Maria (nom fictici) sembla emocionada de poder agafar, per fi, el micròfon. O, més aviat, de donar-li al botonet per enviar un missatge d'àudio a través del seu telèfon mòbil i explicar-nos la seva història. Ja no viu a Sants, però confessa que recorda el barri com “l'amor de la seva vida”. Als que la voldrien alligonar, dient-li que no cal romantitzar el barri, que no és millor que un altre, ella els respon, orgullosa: “Sí, el tinc idealitzat, n'estic enamorada. Ho sento pels altres barris, però aquest és el millor”.

Va arribar el juny de 2015 per viure al Bloc la Bordeta, alliberat el febrer d'aquell mateix any a través de la PAH. “El pis no tenia lavabo, ni llum, ni res”, recorda. “Vaig poder agafar el que em calia a una de les naus de Can Batlló, com per exemple la tassa del vàter. I una persona d'allà va ajudar-me amb la llum”. Així, emportant-se un vàter, va conèixer Can Batlló: un recinte d'11 hectàrees ubicat al barri de la Bordeta que, al segle XIX, acollia una fàbrica tèxtil on hi treballaven milers de persones, arribades des d'indrets ben diversos.

REAPROPIACIÓ I AUTOGESTIÓ POPULAR

No va ser fins a mitjans dels anys setanta quan el veïnat de la zona va decidir reclamar aquell emplaçament. “I un parell de dècades després, gràcies als moviments d'okupació, es va passar a utilitzar l'acció directa per autogestionar-lo”, explica Ivan Miró, activista del barri des dels anys noranta, soci treballador de la Ciutat Invisible i membre de l'Impuls Cooperatiu de Sants. “Ara no soc un militant actiu del cor de Can Batlló, però darrerament he participat en la definició dels objectius estratègics”, comenta.

Però què és, en realitat, Can Batlló? Si bé algunes persones opinen que és difícil respondre aquesta pregunta, tothom coincideix que es tracta d'un punt i a part en la història del barri. Fins i tot, de la ciutat. Història viva de la reapropiació popular d'un espai que era –havia de ser– i és per a les veïnes. Per aquest motiu, una de les definicions que gaudeix de més unanimitat és la d'“espai veïnal autogestionat”.

El 2019, l'entitat que s'hi va constituir va batejar-se amb un nom semblant: Associació Espai Veïnal i Comunitari Autogestionat de Can Batlló. Segons assenyalen els seus integrants, aquesta formalització va servir perquè es reconegué el seu paper com a referent de l'autogestió del recinte a partir del programa Patrimoni Ciutadà de l'Ajuntament de Barcelona, mitjançant el qual se'ls ha concedit 13.000 m² durant trenta anys, més dues pròrrogues de deu anys; és a dir, cinquanta anys en total. “Després de l'ocupació i la posada en marxa comunitària de Can Batlló, aquest reconeixement és una segona victòria popular que garanteix la continuïtat del projecte i marca un precedent extraordinari respecte a la gestió comunitària d'equipaments i sòl públic”, van defensar el 2020 en la seva Memòria d'activitats.

L'AHIR I L'AVUI D'UNA LLUITA COL·LECTIVA

“Jo vaig començar a anar-hi per uns amics”, diu la Bruna (nom fictici). “És com la plaça d'un poble, amb gent de totes les edats i les seves coses bones i dolentes. Som una família.”, afirma amb un somriure. Mentre explica com va conèixer el recinte, de fons sona la música de les festes alternatives de Sants, organitza-

des amb l’ajuda de persones vinculades a Can Vies i Can Batlló –entre altres–, aquelles que també treballen per fer un oci polititzat.

Fa set anys que la Bruna va començar a fer torns a la barra del bar de Can Batlló, els divendres a la tarda. Després, va ser una de les impulsores de la Kafeta Queer, on artistes d’identitats dissidents poden donar a conèixer les seves creacions. Aquesta és una de moltes iniciatives que el recinte ha albergat des de la seva obertura. En l’actualitat, hi coexisteixen projectes i comissions que cobreixen diferents àmbits: salut, alimentació, esport, educació, art, cultura o habitatge, mentre algunes de les naus són la seu de cooperatives com Descontrol Editorial & Impremta, Fusteria o La Cantina Lab.

Fer confluïr aquesta diversitat de projectes i de persones que acull Can Batlló no és una tasca fàcil; i menys en un context de crisi com l’actual. Per això, asseguruen que “ha calgut una dècada de debats i assajos per modelar unes formes pròpies de participació i autogovern de l’espai”. Ara com ara, l’assemblea general de Can Batlló es reuneix l’últim dimecres de cada mes. “Està oberta a tot el barri, però després hi ha les de coordinació, on ens reunim les persones de les diferents comissions per parlar de temes logístics i gestionar propostes externes”, explica la Bruna, que declara que ella sempre ha estat una mica “satèl·lit”. Participa en diversos espais i, de vegades, ho fa de manera extraoficial.

TEIXINT ESPERIT COMUNITARI

Can Batlló s’ha anat definint amb el pas del temps. Va ser el 2011, trenta-sis anys després que el Pla General Metropolità hagués promès una zona verda i equipada pel barri, que es va recuperar la primera nau gràcies a una tasca constant de denúncia i mobilització: l’anomenat Bloc Onze, amb auditori, bar i biblioteca, entre altres equipaments.

Així, el recinte va començar a funcionar com un espai cultural i comunitari, fins que el 2012, a través d’un procés participatiu, la Plataforma Can Batlló és pel Barri va plantejar la possibilitat de donar resposta a les necessitats materials del territori. En aquell moment, relata Miró, es va plantar la llavor d’un cooperativisme que pretenia desenvolupar una economia alternativa local, sostenible, solidària i anticapitalista.

Totes les persones que avui hi estan involucrades són conscients que aquesta aposta cooperativista no hagués estat possible sense l’esforç, el compromís militant i una lluita històrica comunitària i autònoma. Com tampoc sense les aliances amb el teixit social del barri i la il·lusió per demostrar que hi ha altres maneres d’estar al món, relacionar-se i fer les coses. Algunes d’aquestes persones, com la Maria, fins i tot confessen

tenir por que algun dia pugui diluir-se l’essència: “Moltes som precàries, però espero que no es perdi l’esperit d’autogestió veïnal de l’espai”, apunta.

També l’Anna relata una història semblant: “Jo vaig arribar primer a arts, una comissió que promociiona i gestiona les activitats artístiques del centre. En aquell moment ni tan sols hi havia finestres i només fèiem que netejar”, recorda. L’Anna assegura que Can Batlló li ha ensenyat a obrir la mirada, però que sovint esdevé una mena de bombolla: “Tinc la sensació que sempre *currem* les mateixes i que es torna una mica endogàmic. Crec que hauríem de posar les cures molt més al centre”, indica.

Més tard, l’Anna va començar a treballar al bar durant els matins de divendres. “Un dia vaig sentir dos senyors que parlaven entre ells, i un li va dir a l’altre: *aquest barri no m’agrada gens, està ple de borratxos i mariconas*. Deuen ser antropòlegs, vaig pensar jo!”.

Doncs bé, ara resulta que a Can Batlló no només hi ha “antropòlegs”; també arqueòlegs que analitzen les troballes de dos esquelets d’època romana que es van desenterrar aquest 2022 durant la primera fase de les obres per construir un parc a una zona del recinte fabril. “Vam riure molt quan ens vam assabentar”, diu l’Anna, “vam pensar: d’aquí a poc ens trobaran a nosaltres fent la penúltima!”.

EL BLOC 4: UNA EMPENTA PER AL COOPERATIVISME

A Can Batlló encara li queda molta festa –i molta feina– entre les seves parets de maó. Com ho és la construcció del BLOC4BCN, que acollirà l’aliança de tres entitats de l’Economia Social i Solidària (ESS): la Confederació de Cooperatives de Catalunya, la Federació de Cooperatives de Treball i l’Associació Coòpolis, que han constituït l’Associació Bloc4.

El nou equipament serà de titularitat municipal, gestionat per les tres entitats durant un període de quatre anys. “Mentre que la Confederació i la Federació aportaran una mirada estratègica i representativa en tant que òrgans sociopolítics, Coòpolis hi aportarà el coneixement emergent de les noves cooperatives i la constitució del teixit econòmic”, explica Ivan Miró. Cal recordar que Coòpolis (l’Ateneu Cooperatiu de Barcelona) va crear-se el 30 d’abril del 2015 de la mà de la Ciutat Invisible, Lacol, l’Associació de Veïns i Veïnes de la Bordeta i l’Assemblea de Can Batlló. I, des d’aleshores, ha servit d’incubadora a vuit cooperatives, entre les quals La Pera Comunicació, CoopNet o Reflexes, si bé aspira a ser-ho per a moltes més.

S’espera, així mateix, que el BLOC4BCN disposi d’uns 4.500 m² distribuïts en dues plantes. Segons detalla la cooperativa d’arquitectes Lacol, encarre-

gada del procés de reconstrucció d’aquesta nau, la localització “permetrà que Coòpolis funcioni com a baula entre els equipaments recuperats pel moviment veïnal i el front de la Gran Via”. Ara només queda per veure, tal com comenta Miró, els lligams que pot arribar a fer el BLOC4BCN amb el territori i el retorn cap a la comunitat.

Avui, doncs, en els carrers i naus de l’antiga fàbrica hi conviuen diverses realitats, amb els seus afectes i les seves tensions: d’una banda, l’espai veïnal auto-

gestionat, on es teixeixen vincles socials i personals; i, de l’altra, els projectes productius i la zona que albergarà el Bloc 4, un equipament destinat a la promoció econòmica del cooperativisme. Hi ha qui pensa que ambdues poden ser perfectament complementàries, però també qui creu que les distàncies no sempre es poden salvar. El que tothom té clar és que l’última no s’entendria sense la primera, i que a Can Batlló continuaran filant-se històries d’amor i de resistència: dues cares d’una mateixa moneda.—*

PARLEM D'ALLÒ QUE ANOMENEM LA CONDICIÓ HUMANA?

Diversos assajos en els àmbits de la sociologia, l'antropologia cultural i la filosofia qüestionen els discursos hegemònics, amarats de misantropia, segons els quals ens comporten de manera egoista i mesquina per naturalesa.

Text: Ignasi Franch

Segons el sentit comú construït des del neoliberalisme, la competència salvatge seria inevitable: els éssers humans estariem condemnats a barallar-nos per accedir a les engrunes que ens deixa l'economia global. Això té a veure amb la interiorització de noves obligacions atribuïdes a la persona treballadora, com són l'autosuperació constant, la reinvençió en tot moment i l'adaptabilitat a qualsevol demanda que emani d'allò que anomenem mercat laboral. Totes aquestes exigències inhumanes les va tractar fa anys el sociòleg Richard Sennett en un llibre de títol ben expressiu: *La corrosión del carácter*.

Ara bé, ens mereixem aquesta vida endurida? Sí, ens respon taxativament el neoliberalisme. Segons aquesta doctrina, les coses no poden ser d'una altra manera perquè som egoistes, malvats i despietats. I si no ens comportem egoistament, algú altre ho farà i en rebrà els beneficis. Aquesta visió fatalista explica la suposada emanació de l'autèntica naturalesa humana.

Ja trobem aquesta visió misantròpica amb el lema antic de "l'home és un llop per a l'home", el qual defensava implícitament la necessitat d'estructures polítiques autoritàries que mantinguessin l'ordre en una no-societat abocada al caos. Amb l'ascens de les democràcies parlamentàries, molts economistes han arguït motius tècnics que justificarien aquesta dinàmica social trituradora dels vincles entre persones. I d'acord amb aquesta màxima, l'economia, una construcció cultural que hauria assolit una mena de vida autònoma, exigiria aquests sacrificis humans: no permetria cap altra manera d'actuar o d'organitzar-se.

Podríem dir, doncs, que el capitalisme s'ha encarregat de tancar el cercle, amb la idea que la política autoritària no és necessària per oprimir perquè l'esfera econòmica se situa fora (i per sobre) de l'esfera política.

PERQUÈ NOSALTRES NO SOM COM DIUEN QUE SOM

Davant d'aquesta cosmovisió neoliberal que barreja filosofia, sociologia i economia, la simple existència d'assajos com *Dignos de ser humanos* es converteixen en una necessitat imperiosa. En aquest ambiciós volum, l'historiador Rutger Bregman defensa que els humans som més generosos, més solidaris i més socials del que ens han estat dient. I ho argumenta com una mena d'intel·lectual convers, ja que inicialment havia cregut en el suposat realisme neoliberal davant el "bonisme" de pensar en la capacitat de les persones i les societats d'actuar amb bona fe.

Avui dia, Bregman argumenta a favor de la segona

opció, però ho fa sense enunciacions ingènues. El seu llibre defensa una tesi marcada. Ara bé, és prou rigorós per parlar d'algunes dinàmiques poc amables de la conducta humana, com ara la tendència a convertir fàcilment l'orgull de pertinença a un grup en l'antagonisme o l'exclusió d'altres individus i altres grups. I ho exemplifica recordant que algunes dinàmiques indesitjables apareixen a la infantesa i no només són atribuïbles a males educacions o inèrcies culturals.

Dignos de ser humanos també esdevé un assaig revolusi, en un sentit menys discursiu i més informatiu, ja que exposa com alguns experiments i reportatges periodístics, que han donat cobertura a l'imaginari misantrop de Thomas Hobbes i companyia, estaven falsejats o mal plantejats. Demostra, per exemple, que el famós experiment de psicologia social en una presó fictícia a la Universitat de Stanford no va acabar amb els participants emborratxats de poder i trastornats d'una manera espontània, sinó estimulada pel seu director. De la mateixa manera que el veïnat de Nova York tampoc no va reaccionar amb indiferència a l'assassinat d'una jove (Kitty Genovese), encara que els diaris de l'època van extreure tesis sensacionalistes sobre l'embrutiment d'uns urbanites als quals ni tan sols els importava que matessin algú al costat de casa seva.

Per aquest motiu, Bregman ens anima a abstenir-nos de veure els telenotícies. Considera que allò que els periodistes fan noticiable reforça el caràcter destructiu de la condició humana, ja que posa més atenció a l'excepcionalitat extraordinàriament negativa que a la quotidianitat més o menys afable i habitual. És a dir, tendim a recordar sempre la imatge pertorbadora d'una persona desplomada al carrer que no rep ajuda, cosa que ens porta a conclusions alarmistes sobre la condició humana, sense tenir present la quantitat de vegades que veiem algú malalt al qual estan atenent.

PERQUÈ NOSALTRES NO SOM COM DIUEN QUE SOM (II)

La feina de Bregman es desenvolupa en un assaig extens, però escrit amb una prosa fluida que facilita una lectura amena. A banda d'aquesta extraordinària aportació, cal destacar altres obres que també defensen els humans i expliquen que som millors del que nosaltres mateixos considerem.

Una d'aquestes és el volum *Homo solidarius*, molt coincident amb *Dignos de ser humanos*. Els seus autors, Wegard Harsvik i Ingvar Skjerve, també seleccionen diverses aportacions de l'antropologia, la psicologia

UNA PROPOSTA DE TRANSFORMACIÓ RADICAL

A través de *Materia vibrante*, la filòsofa i teòrica política Jane Bennett va formular el 2010 una tesi intel·lectualment radical: defensa un nou materialisme que faci valdre tota la matèria. Això vol dir no només realçar totes les vides humanes ni totes les vides animals; sinó també dimensionar els cossos, que potser no són tan inerts com ho poden aparentar. De fet, a l'autora ni tan sols li cal entrar en el misteriosíssim àmbit quàntic per exemplificar les misterioses motivacions de la matèria. Bennett fa un ambició exercici de modèstia: signa una obra sobre els límits estrets de la nostra intel·ligència.

Aquest assaig és tota una aposta política i ecològica. Sobretot quan l'autora argumenta que l'ambientalisme està marcat per la jerarquització de les vides, ja que l'ésser humà seria el centre del món i el medi hauria d'estar al seu servei. *Materia vibrante*, en canvi, reivindica un materialisme amb relacions radicalment horitzontals, i per descriure aquest recorregut, cita a filòsofs, com Adorno, Derrida, Foucault o Spinoza, a més de parlar dels budells de Nietzsche i les apetències gastronòmiques de Henry David Thoreau ('Walden'). Igual que, enmig de les consideracions filosòfiques, deixa cops discursius contra realitats tan mundanes i sagnants com la "guerra contra el terrorisme", empresa per l'administració Bush-Cheney.

La prosa de Jane Bennett, doncs, no és obscurantista, però sí que resulta exigent per a una audiència no entrenada. Els que facin l'esforç es trobaran que l'autora ens parla dels cucs que van fascinar Darwin, de manera que la zoologia entra en contacte amb l'esperit especulatiu

i l'acceptació del dubte i la incertesa pròpia de pensadors de la ciència-ficció, com Stanislaw Lem (autor de *Solaris*).

Ara bé, mentre Lem ens advertia de les fantasies de contactar amb intel·ligències extraterrestres i afirmava que difícilment es podia establir una comunicació entre les dues espècies, Bennett ens parla d'ignoràncies més quotidianes sobre les accions d'animals que tenim ben a prop. També ens recorda la manera subtil com els aliments transformen els nostres cossos, o les nostres formes de pensar (ingerir àcids grassos Omega-3 redueix les conductes agressives?); tot, amb l'objectiu de fer-nos veure que no entenem aquests processos i que només podem especular sobre possibles causes i efectes. En aquesta línia, l'autora ens ofereix pinzellades sobre el comportament dels metalls a escala atòmica, o divulga estranys gestos de desobediència vers les infraestructures humanes per part dels fluxos d'electricitat.

Així doncs, *Materia vibrante* és en part una aposta per la humilitat. Una invitació a assumir els límits de les nostres percepcions, de les anàlisis que en fem i dels coneixements que n'extraïem. Problematitzar la relació amb les matèries implica que la filòsofa posi en dubte la seva pròpia manera de viure, que considerava ecològica. Jane Bennett explica al final del llibre que intentava deixar una empremta mínima en la biosfera, interferir tan poc com fos possible. Des del materialisme vibrant, les coses canvien. L'autora passa d'una certesa limitada i matisada per dubtes a una absoluta incertesa sobre quina pot ser la manera més constructiva d'actuar en benefici de la Terra.

social i la zoologia per mirar de refutar les elaboracions més asocials, antisocials o sociopàtiques enfront de la teoria de la selecció natural de Darwin aplicada al si de la societat humana.

La mirada d'*Homo solidaricus* remet alhora a una altra tradició, la del Kropotkin d'*El suport mutu*, en què l'anarquista rus mostra una naturalesa on els animals també actuaven de manera cooperativa amb exemplars de les seves espècies o d'altres diferents. Harsvik i Skjerve coincideixen fins i tot en un experiment de cria de llops a Sibèria, per defensar la capacitat de supervivència del més afable; i ho exemplifiquen amb la prevalença de l'*Homo sapiens* per sobre d'altres homínids.

Homo solidaricus proporciona una panoràmica menys detallada que el llibre de Bregman, però també més breu i condensada. Harsvik i Skjerve se situen en el present i en una societat concreta, la noruega, sense dissimular l'orgull de pertànyer a una construcció col·lectiva que, a parer seu, ha estimulat la confiança entre individus. Els autors també aborden temes d'actualitat, com ara la por al col·lapse social i ambiental, compartida entre algunes grans fortunes mundials que, paradoxalment, moltes d'elles —si no totes— estan contribuint a fer més probable.

PERQUÈ LA HUMANITAT VA MÉS ENLLÀ DE NOSALTRES

Potser som millors del que han afirmat Hobbes i companyia, o potser no. El que és evident, però, és que la humanitat modelada per la globalització del neoliberalisme té dificultats per afrontar alguns reptes urgents i importantíssims: l'escalfament del planeta, la descarbonització de les economies, la crisi dels plàstics, la contaminació química de l'ecosistema i molts altres.

De fet, alguns autors s'hi han referit sovint, tot apuntant que hi ha elements que impedeixen a l'ésser humà raonar i pensar a llarg termini. És el cas del filòsof australià Roman Krznaric, que ens convida a abandonar el fatalisme i el determinisme al seu llibre *El buen antepasado*. Tot i compartir el fet d'haver crescut en una cultura d'immediatesa en la presa de decisions, atiada per l'esclat de substàncies químiques cerebrals que provoquen el consum o l'ús de xarxes socials, considera que les persones continuen demostrant la capacitat de planificar cada dia.

Potser per això, Krznaric defensa una revolució del temps. Ens insta a deixar de donar tanta importància a aquelles satisfaccions immediates que, en el fons, són fútils, per pensar a llarg termini. Però també en algunes ocasions opina que es tracta de mirar el present i el passat, recollint els sabers acumulats pels pobles originaris i la manera amb què convivia amb

el medi. I és que, malgrat que els desafiaments que afronta la humanitat van més enllà de la necessitat de ser curosos amb la conservació del planeta, el filòsof australià admet que ara com ara el repte més gran és regenerar el planeta.

Al capdavant, la revolució del temps que apunta Krznaric també seria una revolució de la responsabilitat, la qual cosa ens porta a la següent pregunta: podem acabar amb la indiferència envers els efectes a llarg termini de les accions que duem a terme com a individus i com a membres de la nostra espècie? Segons l'autor, hem d'assumir la contradicció que l'ésser humà és un animal plenipotenciari que regna a la terra per sobre dels altres éssers vius i el medi ambient i, alhora, mostra una gran despreocupació envers el present i el futur d'aquest món que és 'el seu'.

Per aquesta raó, diu Krznaric, es pot arribar a la conclusió que l'ésser humà és un monarca absolut especialment negligent, cosa que només es pot revertir si treballem en xarxa, perquè cada individu per si sol difícilment pot investigar i documentar-se per prendre les millors decisions en cadascun dels dilemes de la vida econòmica, política i personal.

És aquí on, segons l'autor, hauríem de tenir presents els condicionants i les limitacions cognitives de l'ésser humà, apuntats també en clau autocrítica a obres com *Pensar en sistemes*, de la desapareguda científica Donella Meadows, i lluitar per aprofitar al màxim les capacitats de la nostra biologia en lloc d'apuntar-nos als discursos fatalistes i infantilitzadors del negoci neoliberal, que ens emplacen a continuar fent els negocis de sempre mentre tot explota. En definitiva, tal com explica Roman Krznaric, tenim un cervell delerós de recompenses immediates, però que també sap construir edificis que es mantenen en peu al llarg de dècades i segles.

Amb aquest últim raonament, l'autor d'*El buen antepasado* intenta inspirar-nos, i en això pot recordar la retòrica inspiracional i persuasiva de l'autoajuda. En aquesta ocasió, però, no es tracta d'ajudar-nos a nosaltres mateixos, o no només això: la cosa va de salvar el planeta i totes les espècies que l'habitarem. Perquè si no actuem —pronostica Krznaric—, ens espera el judici merescudament negatiu de les generacions que vindran (si és que poden viure en un planeta cremat).

Per afermar la seva tesi, el filòsof fa equip amb altres pensadors i professionals consagrats que, des de la neurociència a l'ecologisme, advoquen per aquesta nova perspectiva de l'ésser humà. I això contribueix al fet que, lluny de ser una ocupació solitària, l'assaig esdevingui el terreny on cooperar implícitament —recollir tota mena de sabers adquirits— i explícitament —quan es dialoga amb companys per treballar sobre un objectiu comú.—*

Nexe és la revista semestral del cooperativisme català, coeditada per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i la Fundació Roca i Galès amb la voluntat de contribuir a la reflexió i al debat sobre el cooperativisme i l'economia social i solidària (ESS).

Consell editorial
Àlex Romaguera (coordinació), Jordi Estivill, Jordi Garcia, Agnès Giner, Ivan Miró, Marc Roma, Berta Alarcó i Jordi Via i Llop

Disseny i maquetació
Opisso Studio, SCCL

Revisió lingüística
Olistis, SCCL

Impressió i enquadernació
Gramagraf, SCCL

Edita
Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) i Fundació Roca i Galès

Redacció i publicitat
c/ Premià, 15, 1a planta, 08014 Barcelona

93 318 81 62
redaccio@nexe.coop
nexe.coop

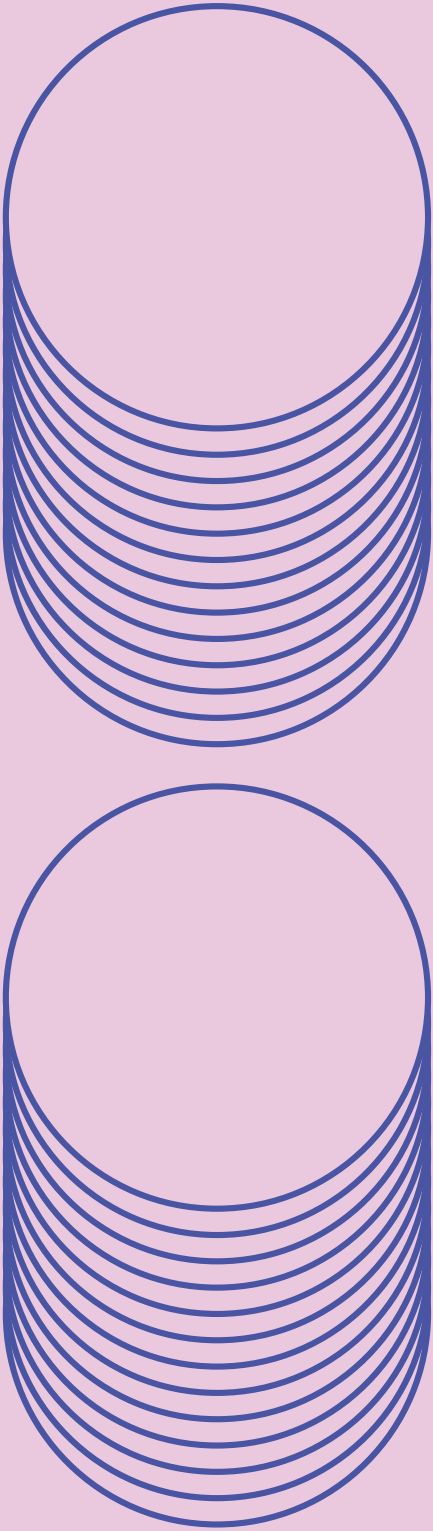
Han col·laborat en aquest número
Joan Bernà, Ivet Eroles, Ignasi Franch, Júlia Gamissans, Roser Gamonal, Amàlia García i Fargas, Irina Illa, Carla Liébana, Marta Molas, Josep Nualart, Marta Pérez, Marina Reig, Judit Vela i Sheila Vilaseca

Número 49, Tardor-Hivern 2022

Promou

Amb el suport de

A la Federació creiem en

una economia

per la vida.

Donem la benvinguda a

la nova etapa de Nexe,

la revista de l'economia

cooperativa,

social

i solidària.

**Cooperatives
de Treball**

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya
Premià 15, 1ª planta. 08014 Barcelona
Tel: 93 318 81 62

cooperativest treball.coop

FIRA D'ECONOMIA SOLIDÀRIA DE CATALUNYA

FESC'22

DEL 21 AL 23 D'OCTUBRE

FESC.XES.CAT

#FESC22

Organitza:

Amb el suport de:

